

Satu Lampinen

Nuoren sijaisvanhemmuus sijaisvanhempien kertomuksissa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (YAMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

13.11.2014

<p>Tekijä Otsikko</p> <p>Sivumäärä Aika</p>	<p>Satu Lampinen Nuoren sijaisvanhemmuus sijaisvanhempien kertomuksissa.</p> <p>84 sivua + 5 liitettä 13.11.2014</p>
<p>Tutkinto</p>	<p>Sosionomi (YAMK)</p>
<p>Koulutusohjelma</p>	<p>Sosiaaliala</p>
<p>Suuntautumisvaihtoehto</p>	
<p>Ohjaaja</p>	<p>lehtori Mervi Nyman</p>
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää millaisena nuoren sijaisvanhemmat kuvaavat vanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea kertomuksissaan ja minkälaisista haasteista ja onnistumisen kokemuksista he kertovat. Opinnäytetyön aineisto koostui neljästä nuoren sijaisvanhemman kerronnallisen haastattelun avulla tuotetusta kertomuksesta. Aineisto analysoitiin ensimmäisessä vaiheessa temaattisella sisällönanalyysillä ja toisessa vaiheessa tarkasteltiin sitä, millaisia kertomustyyppisiä sijaisvanhempien kertomukset sisälsivät.</p> <p>Tulosten mukaan nuoren sijaisvanhemmuudessa vanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea pidettiin monilta osin samanlaisina kuin muissakin nuorten perheissä. Koska sijoitetut nuoret olivat usein kehitykseltään pienemmän lapsen tasolla, nuoren sijaisvanhemmuudesta löytyi monia yhtäläisyyksiä myös pienen lapsen sijaisvanhemmuuden kanssa. Suhteen muodostumisessa merkityksellisenä pidettiin sijaisvanhemman sitoutumista sijaisvanhemmuuteen ja motivaatiota nuoren sijaisvanhempana toimimiseen. Nuoren kehittyneisyydestä johtuen nuoren sijaisvanhemmuudessa tietoisuutta suhteen kehittymisestä pidettiin parempana. Sijaisvanhempien kokemat onnistumisen kokemukset liittyivät nuoren kehittymiseen ja elämässä pärjäämiseen sekä nuoren ja sijaisvanhemman välille muodostuneen suhteen läheisyyteen. Sijaisvanhemmuuden haasteet puolestaan liittyivät nuoren ja sijaisperheen toisistaan poikkeaviin ajattelu- ja toimintatapoihin, sijaisvanhempana koettuihin haastaviin tunteisiin sekä nuoren historian käsittelyyn. Toisaalta nuoruusvaihetta pidettiin kehityksellisesti otollisena aikana käsitellä menneisyyttä. Tarkasteltaessa sijaisvanhempien kertomuksia niiden sisältämien kertomustyyppien näkökulmasta, sijaisvanhempien kertomuksista oli löydettävissä kiintymyskertomuksia, yhteistyökertomuksia, voimattomuuden kertomuksia, tavallisuuden kertomuksia ja erityisyyden kertomuksia.</p> <p>Johtopäätöksenä voidaan todeta, että nuoren sijaisvanhemmuus sisältää elementtejä tavanomaisesta nuoren vanhemmuudesta, yhtäläisyyksiä pienen lapsen sijaisvanhemmuuden kanssa sekä nuoren sijaisvanhemmuudelle tyypillisiä erityispiirteitä. Sijoitetun lapsen iällä ei koettu olevan vaikutusta siihen, kuinka läheinen suhde lapsen ja sijaisvanhemman välille muodostuu.</p>	
<p>Avainsanat</p>	<p>sijaisvanhempi, sijaishuolto, perhehoito, nuori, vanhemmuus, sijaisvanhemmuus, arki</p>

Author Title	Satu Lampinen Foster Parenting of Adolescent in Foster Parents' Stories
Number of Pages Date	84 pages + 5 appendices 13 November 2014
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	
Instructor	Mervi Nyman, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to examine how the foster parents of adolescents describe their parenthood and ordinary days in life in their stories and what kind of challenges and success of foster parenting they tell about. The data consisted of four stories which were collected by interviewing foster parents with a narrative approach. In the first phase, the data was analyzed by using a thematic content analysis and, in the second phase, by observing what kind of story types the foster parents' stories included.</p> <p>The results revealed that foster parenting of an adolescent and ordinary days in foster parents' lives were quite similar to parenting and ordinary days in other families with teenage family members. The parenting was also partly quite similar to foster parenting of small children because foster adolescents' development was often delayed. What was important was foster parents' commitment and motivation for the foster parenting of an adolescent. Because of adolescents' developmental level, foster parents considered their awareness of the development of the relationship to be better. Success of foster parenting is connected with the adolescents' improvement and prosperity in life and also the closeness of the relationship between an adolescent and the foster parent. Challenges of foster parenting, for their part, are connected with the differences in mindsets and courses of actions, the challenging emotions of foster parenting and the handling of the adolescent's history. On the other hand, adolescence was seen as a developmentally good period of time to handle the past. When the story types of the foster parents' stories were observed, it was found that there were stories of attachment, cooperation, powerlessness, commonness and specificity.</p> <p>As a conclusion, it may be stated that foster parenting of an adolescent includes not only elements of ordinary parenting of an adolescent and foster parenting of small children but also some special features which are typical for this type of foster parenting. According to the foster parents, the age of the foster child did not have an influence on the closeness of the relationship between a child and a foster parent.</p>	
Keywords	foster parent, foster care, family care, adolescent, parenthood, foster parenting, ordinary days in life

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön lähtökohdat	2
2.1	Lastensuojelun perhehoito	3
2.2	Helsingin perhehoito	4
2.3	Sijaisvanhemmuuden tukeminen	5
2.4	Nuoren sijaisvanhemmuus tutkimuskohteena	7
3	Näkökulmia vanhemmuuteen	8
3.1	Vanhemmuuden ulottuvuuksia	8
3.2	Vanhemmuus kasvatustietoisuutena	11
3.3	Vanhemmuuden arki	12
3.4	Millaista on hyvä vanhemmuus?	14
3.5	Sijaisvanhemmuuden erityisyys	16
4	Nuoruus elämänvaiheena	18
4.1	Nuoruus kehitysvaiheena	18
4.2	Nuoren tarvitsema vanhemmuus ja vanhempisuhteet	20
5	Tutkimustehtävä	22
6	Opinnäytetyön toteutus	23
6.1	Kerronnallinen lähestymistapa	23
6.2	Kohdejoukko ja tutkimusaineisto	25
6.3	Kerronnalliset haastattelut	27
6.4	Aineiston analysointi	29
7	Tutkimustulokset	35
7.1	Nuoren sijaisvanhemmuus	35
7.1.1	Lähtökohtia nuoren sijaisvanhemmuuteen	35
7.1.2	Sijaisvanhemmuussuhde nuoren kanssa	38
7.1.3	Arki nuoren sijaisvanhempana	46
7.1.4	Haasteet nuoren sijaisvanhemmuudessa	51
7.1.5	Onnistumisen kokemukset nuoren sijaisvanhemmuudessa	56
7.2	Kertomustyypit	58
7.2.1	Kiintymyskertomukset	58

7.2.2	Yhteistyökertomukset	60
7.2.3	Voimattomuuden kertomukset	61
7.2.4	Tavallisuuden kertomukset	62
7.2.5	Erityisyyden kertomukset	64
8	Johtopäätökset	65
9	Pohdinta	71
	Lähteet	79
	Liitteet	
	Liite 1. Sähköposti Helsingin perhehoidon työntekijöille	
	Liite 2. Tiedote opinnäytetyöstä sijaisvanhemmille	
	Liite 3. Haastattelurunko	
	Liite 4. Pääteemaluokkien muodostuminen	
	Liite 5. Sisällönanalyysi teemasta sijaisvanhemmuuden lähtökohdat	

1 Johdanto

Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut rajusti kahdessa-kymmenessä vuodessa. Kun vuoden 1992 aikana kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli alle 10 000, vuonna 2012 heitä oli jo lähemmäs 18 000. Tarkasteltaessa huostassa olleiden lasten suhteellista määrää eri ikäryhmissä huomataan, että nuorten huostaanotot ovat lisääntyneet suhteellisesti eniten. Sijaishuoltopaikkaa tarvitsevien lasten ja nuorten määrän lisääntyminen on lisännyt tarvetta uusille sijaishuoltopaikoille. Perhehoitopaikkojen tarve on ollut niiden määrän rajallisuudesta huolimatta suuri. Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleista lapsista ja nuorista vain noin 35 prosenttia oli perhehoidossa vuonna 2012, kun vastaava osuus oli vuonna 1995 noin 48 prosenttia. (Heino 2009: 200–204; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013.)

Vuoden 2012 alussa voimaan tuli uusi lastensuojelulaki (316/2011 § 50), joka muutti perhehoidon ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi. Aikaisemmin pitkäaikaiseen perhehoitoon pyrittiin sijoittamaan pääsääntöisesti perhehoidosta hyötyvät alle 12-vuotiaat lapset (Ketola 2008a: 20). Lakimuutoksen myötä perhehoitopaikka pyritään löytämään ensisijaisena vaihtoehtona kaikenikäisille sijaishuollon tarpeessa oleville lapsille ja nuorille, mikäli se on heidän etunsa mukaista ja perhehoidon katsotaan pystyvän parhaiten vastaamaan heidän tarpeisiinsa.

Sijaishuollon painopisteen muutos perhehoitoa priorisoivaksi haastaa kehittämään perhehoitotoimintaa. Perhehoidossa tarvitaankin lisää tietoa nuorten sijaisvanhemmuudesta ja sijaisperheen arjesta sijoitetun nuoren kanssa. Tiedon saaminen on tärkeää, jotta sijaisperheiden ennakkovalmennusta ja tukimuotoja voidaan kehittää vastaamaan paremmin myös niiden sijaisperheiden tarpeita, joihin on suunnitelmassa sijoittaa tai jo sijoitettu nuoria. Oikein rakennetut sijaisperheiden tukipalvelut lisäävät sijaisperheiden ja sitä kautta perheisiin sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia. Lisäksi oikein kohdennetut ja riittävät valmennus- ja tukipalvelut voivat lisätä sijaisvanhemmuutta harkitsevien kiinnostusta nuorten sijaisvanhemmuudesta.

Oma kiinnostukseni perhehoitoa ja sijaisvanhemmuutta kohtaan on saanut alkunsa omasta työstäni Helsingin perhehoidossa. Olen työni kautta kohdannut perheisiin sijoi-

tettuja nuoria sekä nuorten sijaisvanhempina toimivia sijaisäitejä ja –isiä ja kiinnostunut sitä kautta nuoren sijaisvanhemmuudesta ilmiönä. Aihetta koskeva vähäinen tutkimustieto edesauttoi tämän aiheen valintaa opinnäytetyöni aiheeksi. Helsingin kaupungin perhehoito on toiminut yhteistyökumppanina opinnäytetyöprosessissani. Olen saanut Helsingin perhehoidon kautta taustatietoja työlleni, yhteyden haastattelemiini sijaisvanhempiin sekä tukea opinnäytetyöprosessin etenemisessä.

Opinnäytetyöni tuottaa sijaisvanhempien kokemuksellista tietoa sijoitettujen nuorten vanhemmuudesta ja arjesta sijoitettujen nuorten vanhempana. Opinnäytetyöni on laadullinen ja aineisto kerätään kerronnallisella haastattelumenetelmällä. Haastatteluiden avulla on tarkoitus selvittää, millaisena nuorten sijaisvanhemmat kuvaavat vanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea kertomuksissaan sekä minkälaisista sijaisvanhemmuuden haasteista ja onnistumisen kokemuksista he kertovat. Opinnäytetyöni kohdejoukkona ovat Helsingin kaupungin perhehoidon kanssa yhteistyösopimuksen tehneet sijaisvanhemmat, jotka ovat toimineet vähintään 12-vuotiaiden nuorten sijaisvanhempina. Aineisto koostuu neljästä sijaisvanhemman kertomasta nuoren sijaisvanhemmuutta koskevasta kertomuksesta.

Opinnäytetyöni jakautuu rakenteellisesti kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa (luvut 2, 3 ja 4) hahmotan lukijoille opinnäytetyöni viitekehystä ja teoriataustaa. Aluksi esittelen opinnäytetyöni lähtökohdat, sen jälkeen tarkastelen vanhemmuutta eri näkökulmista ja lopuksi nuoruutta elämänvaiheena. Toisessa osassa (luvut 5 ja 6) esitän opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ja läpikäyn työni metodologiset valinnat. Viimeisessä osassa (luvut 7, 8 ja 9) esittelen opinnäytetyöni tutkimustulokset ja niistä tehdyt johtopäätökset sekä pohdin työni eettisyyttä ja luotettavuutta. Käytän tässä opinnäytetyössä käsitettä sijaisvanhempi kuvaamaan sijoitettuja nuoria kodissaan hoitavia vanhempia. Suosin opinnäytetyössäni tätä käsitettä perhehoitaja-käsitteen sijaan sen selkeän lastensuojelukytköksen vuoksi. Muita työni keskeisiä käsitteitä ovat sijaishuolto, perhehoito, nuori, vanhemmuus, sijaisvanhemmuus ja arki.

2 Opinnäytetyön lähtökohdat

2.1 Lastensuojelun perhehoito

Lapsiperheitä koettelevat erilaiset haasteet, joista selviämiseen tarvitaan joskus ulkopuolista apua. Lastensuojelutoiminta koostuu erilaisista palveluista ja toiminnoista, joiden avulla ennaltaehkäistään lapsiperheiden ongelmien syntyä sekä tuetaan ja kuntoutetaan lasta ja hänen perhettään ongelmatilanteissa (Suomen kuntaliitto 2012). Lastensuojelutyön perustana olevan lastensuojelulain (417/2007 § 1) tavoitteena on turvata jokaiselle lapselle oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Joskus näiden olosuhteiden toteutuminen edellyttää lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Lapsen sijaishuolto ja huostaanotto ovat äärimmäisiä toimenpiteitä, joihin ryhdytään vain mikäli lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai mikäli lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään, esimerkiksi käyttämällä päihteitä (Lastensuojelulaki 417/2007 § 40). Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeita vastaavalla tavalla (Lastensuojelulaki 88/2010 § 49). Sosiaalihuoltolain (311/1992 § 25) mukaan *”perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle nuorelle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään”*.

Opinnäytetyöni suuntautuminen lastensuojelun perhehoitoon ei ollut sattumaa, sillä työskentelen perheisiin sijoitettujen lasten ja nuorten sekä heidän sijais- ja syntymäperheidensä parissa. Vuonna 2012 voimaantulleen perhehoitoa priorisoivan lastensuojelulakiuudistuksen (316/2011 § 50) lisäksi opinnäytetyöni aiheen valintaa ja ajankohitaisuutta tukee viimevuosien vilkas julkinen keskustelu lastensuojelun nykytilasta ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrästä. Vuoden 2012 aikana Suomessa kaikkiaan 17 830 lasta ja nuorta oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Heistä noin 10 000 oli huostaan otettuina. Tämä vastaa noin yhtä prosenttia kaikista alle 18-vuotiaista lapsista. 16–17-vuotiaiden nuorten ikäryhmässä osuus oli kuitenkin selvästi muita ikäluokkia suurempi, jopa 2,9 prosenttia. Huostassa olleista reilusta kymmenestä tuhannesta lapsesta ja nuoresta noin puolet oli sijoitettuna perheisiin. Sukulais- ja läheisperheiden osuus huostassa olleiden perhesijoituksista oli noin 11 prosenttia. Perhehoitoon sijoitettujen huostaan otettujen lasten ja nuorten osuus kaikista sijoitetuista vaihteli maakunnittain Uusimaan ja Varsinais-Suomen 42 prosentista Ahvenanmaan 89 prosenttiin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013.) Lasten ja nuorten mahdollisuudet päästä perhehoitoon ovatkin hyvin eriarvoiset eri kunnissa (Ketola 2008b: 30).

Perhehoidon osuus sijaishuollossa on Suomessa muihin pohjoismaihin verrattuna vielä varsin vähäistä. Ruotsissa perhehoidon osuus sijaishuollossa on noin 70 prosenttia ja Norjassa peräti 80 prosenttia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010: 23–24). Yhteiskunnalle perhehoito on edullisin kodin ulkopuolisista hoitomuodoista. Perhehoidon keskimääräiset kustannukset yhtä sijoitettua lasta kohden ovat noin 60 euroa vuorokaudessa, kun vastaavat kustannukset laitoshoidossa ovat noin 240 euroa ja ammatillisessa perhekotihoidossa noin 170 euroa (Ketola 2008a: 22, Kumpulainen 2010).

2.2 Helsingin perhehoito

Aloittaessani opinnäytetyöprosessin vuonna 2011 Helsingin kaupungin perhehoito ja lomatoiminta koostui kolmesta eri alayksiköstä: kriisiperhehoidosta, pitkäaikaisesta perhehoidosta sekä tukiperhe- ja lomatoiminnasta. Opinnäytetyöni suuntautui näistä alayksiköistä pitkäaikaisen perhehoidon puolelle, missä työskennellään perheisiin sijoitettujen pidempiaikaista sijoitusta tarvitsevien, huostaan otettujen lasten ja nuorten sekä heidän sijaisperheidensä ja verkostojensa kanssa. Opinnäytetyöprosessini aikana, vuonna 2013, Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto yhdistyivät ja tämän organisaatiomuutoksen seurauksena perhehoidon eri toiminnot hajautettiin eri yksikköihin. Pitkäaikainen perhehoito sijoittui osaksi sijoituksen sosiaalityötä, joka vastaa huostaan otettujen perhehoitoon ja laitoshoidon sijoitettujen lasten sosiaalityöstä ja vanhempien asiakassuunnitelmista. Sijoituksen sosiaalityön yksiköitä ovat laitoshoidon ja perhehoito, joista jälkimmäisellä tarkoitetaan tässä yhteydessä aiemman jaottelun mukaista pitkäaikaista perhehoitoa.

Lapsi tulee Helsingin perhehoidon asiakkaaksi oman asuinalueensa lastensuojelun sosiaalityöntekijän hakemuksella. Ennen perhehoidon asiakkuutta lapsi on voinut elää pitkäänkin vaikeissa ja turvattomissa olosuhteissa. Perhettä on usein yritetty auttaa lastensuojelun avohuollon tukitoimin ja lapsi on saattanut kokea useampiakin lyhytaikaisia sijoituksia. Perhehoidon tavoitteena on tarjota lapselle vakaa ja turvallinen kasvuympäristö, yksilöllistä huolenpitoa, pitkäaikaisia ihmissuhteita ja turvallinen koti. Lisäksi perhehoidossa lasta tuetaan korjaavan kiintymys- ja luottamussuhteen luomisessa häntä hoitaviin aikuisiin. Perhesijoitus on aina voimassa toistaiseksi. Lapsen ja hänen syntymäperheensä tilannetta arvioidaan jatkuvasti sekä lapsen että vanhemman omissa asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. (Pitkäaikainen perhehoito 2011.)

Helsingissä kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 2320 lasta vuonna 2012. Heistä noin 74 prosenttia oli huostaan otettu. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013.) Helsingissä sijaishuollon tarve onkin suuri ja erityisesti yli 13-vuotiaiden nuorten osuus sijaishuollossa on lisääntynyt. Nuoret ovatkin lastensuojelussa yhä kasvava asiakasryhmä. 2000-luvulla huostaan otettujen yli 12-vuotiaiden lasten ja varsinkin 16 vuotta täyttäneiden nuorten osuus on kasvanut muita ikäryhmiä huomattavasti enemmän. (Mantila – Mikkola – Väinölä 2008: 11; Pesäpuu ry n.d.) Helsingin kaupungin pitkäaikaiseen perhehoitoon sijoitetaan vuosittain keskimäärin 80 lasta ja nuorta (Pitkäaikainen perhehoito 2011). Vuonna 2013 Helsingin perhehoitoon sijoitettiin 77 uutta lasta. Tästä määrästä 22 prosenttia oli 10–12-vuotiaita ja 16 prosenttia 13–17-vuotiaita. Kaikkinsa Helsingin perhehoidossa oli vuoden 2013 lopussa sijoitettuna 745 lasta tai nuorta. Käytössä oli 475 sijaisperhettä, joista 123 oli läheisverkostoperheitä. Vuoden 2013 aikana käyttöön otettiin 35 uutta sijaisperhettä ja 3 uutta ostopalveluperhettä. (Helsingin perhehoidon tilastoja 2013.)

Helsingin perhehoitoa koskevan selvityksen (Mikkonen 2008) mukaan yleisimmät Helsingin perhehoitoon sijoitettujen lasten ja nuorten huostaanottojen syyt liittyvät vanhempien päihteidenkäyttöön, vanhempien sairauteen tai perheen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Selvitykset kolmelta eri vuosikymmeneltä (vuosilta 1987, 1997 ja 2007) osoittavat, että perhehoitoon sijoitettujen lasten huostaanottojen yleisimmät syyt olivat pysyneet samana kolmena eri vuosikymmenenä. Näiden vuosikymmenten aikana lapset olivat tulleet sijaisperheisiin pääsääntöisesti pieninä, yleensä alle kouluikäisinä. (Emt: 15–16.)

2.3 Sijaisvanhemmuuden tukeminen

Ketolan (2008b: 58) mukaan lukuisat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että perhehoidon onnistumista edistävät hyvät sijaisperheen sisäiset suhteet, sijaisperheen avoimuus kulttuurien erilaisuudelle ja sijaisvanhempien hyvän kasvattajan ominaisuudet, kuten herkkyyys huomioida lapsen tarpeita sekä vahva ammatillinen ja riittävä taloudellinen tuki sijaisperheille. Sijaisperheitä onkin tuettava perhesijoitusten turvaamiseksi. Laadukkaat ja oikein kohdennetut sijaisperheiden tukipalvelut hyödyttävät erityisesti perhehoitoon sijoitettua lasta tai nuorta. Tuovila (2008: 52) korostaa, että tavallinen, hyvä vanhemmuus on tärkeää sijaisperheen arjessa, mutta usein perhehoitaja hyötyy myös koulutuksesta, työnohjauksesta ja muista tukimuodoista.

Uusitun perhehoitajalain (317/2011 § 1) myötä perhehoitajaksi ryhtyminen edellyttää tehtävään valmentavan ennakkovalmennuksen läpikäymistä. Suomessa on valmennettu vuodesta 1995 lähtien sijais- ja adoptioperheiksi haluavia perheitä Yhdysvalloista lähtöisin olevalla PRIDE-valmennusohjelmalla (Parents Resources for Information Development and Education). PRIDE-valmennus on yhdeksästä ryhmätapaamisesta, koti-tehtävistä ja perhekohtaisista tapaamisista koostuva prosessi, joka valmentaa perheitä sijaisperheinä toimimiseen. Helsingin kaupungin perhehoito järjestää vuosittain 2-3 PRIDE-valmennusta sijaisvanhemmiksi aikoville perheille. Kouluttajina toimivat Pesäpuu ry:n kouluttamat PRIDE-kouluttajat, jotka ovat sosiaalityöntekijöitä ja sijais- tai adoptiovanhempia. (Helsingin kaupunki 2007.)

Perhehoitajalaki (317/2011 § 7) edellyttää, että sijoittajakunta vastaa perhehoitajalle annettavasta tarvittavasta valmennuksesta, työnohjauksesta ja koulutuksesta sekä perhehoitajaksi aikovalle henkilölle annettavasta ennakkovalmennuksesta. Erilaiset tukimuodot eivät kuitenkaan aina kohtaa sijaisperheitä tai kunnilla ei ole riittävästi resursseja niiden tarjoamiseksi. Lastensuojelun keskusliiton (2011) julkaiseman kyselyn mukaan useimmat sijaisvanhemmat eivät koe saavansa työnsä tarvitsemaansa tukea. Parhaiten tukea sijaisvanhemmat kokivat saavansa omalta läheisverkostoltaan. Toisena erittäin merkittävänä tuen muotona sijaisperheet pitivät muilta sijaisperheiltä saamaansa vertaistukea. Vertaistukea saatiin sekä yksittäisten kontaktien avulla ja alueellisten perhehoitajien yhdistysten kautta. Tärkeitä vertaistuen mahdollisuuksia syntyi myös alueellisesti järjestetyn työnohjauksen kautta. Sijoittajakuntien tarjoama tuki oli vastaajien arvion mukaan riippuvainen sijaisperheen ja sijoittajakunnan välisestä fyysisestä etäisyydestä. (Heinonen 2011: 14–15.)

Selvityksessä näkemykset kunnan tarjoamasta tuesta perhehoidon toteuttamiseksi jakautuivat tulosten mukaan siten, että toisaalta kunnilta saatiin riittävästi tukea ja toisaalta oli kuntia, joissa perhehoidon tukemiseksi ei ollut suunnattavissa riittävästi työntekijöitä, aikaa tai muuta resurssia. Niissä kunnissa, joissa rakenteet perhehoidon tueksi olivat selkeät ja toimivat, kunnan työntekijät olivat sitoutuneita sijaisperheiden tukemiseen. Vastausten perusteella sijaisvanhempien kokemus on, että sijoitukseen valmistautumisen yhteydessä saatava tuki on riittävä ja suurimman osan mielestä riittävän hyvin järjestettyä. Käytössä olevien ennakkovalmennuksen muotojen voidaankin nähdä kohtaavan selkeästi sijaisperheiden tiedon ja tuen tarpeen sijoituksen

käynnistyessä. Sijaisperheiden kokemuksen mukaan tuen määrä kuitenkin romahtaa sijoituksen käynnistyttyä. (Heinonen 2011: 15–16.)

Helsingin perhehoidossa sijaisperheitä tuetaan järjestämällä sijoitetulle lapselle, sijaisperheelle ja lapsen verkostolle tapaamisia perhehoidon sosiaalityöntekijän ja/tai sosiaaliohjaajan kanssa, sekä tarvittaessa psykologin tai erityissosiaalityöntekijän kanssa. Sijaisperheitä pyritään myös tukemaan tavallista tiheämmillä tapaamisilla sijoituksen alkuvaiheessa sekä järjestämällä lisäksi vertaistuellisia sijaisperheiden perusvalmennuskoulutuksia sekä lasten- ja nuortenleirejä. Lisäksi perhesijoitusta tukevia tukimuotoja ovat perheleirit ja syntymävanhempien vertaistukiryhmät. Sijaisperheiden toimintaa tukevia muita kunnallisia palveluja tarjoavat muun muassa perheneuvolat ja lasten ja nuorten psykiatriset sairaalat sekä muilla sektoreilla esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry, Pesäpuu ry, Perhehoitoliitto ry, Lastensuojeluliitto ry sekä Ensi ja turvakotien Liitto ry (Ketola 2005: 132–133).

Sijaisperheiden tuen tarpeet voivat vaihdella esimerkiksi perherakenteen, arjen rakenteiden ja perheenjäsenten tarpeiden mukaan. Jotta sijaisperheille tarjottavat tukimuodot olisivat riittävän monipuolisia ja vastaisivat heidän tarpeitaan, tulisi erilaisten sijaisperheiden näkyvyyttä lisätä. (Kts. Ketola 2005: 128–130). Lastensuojelun erityisosaamisen keskus Pesäpuu ry:n mukaan nuorten lastensuojeluasiakkuuksien lisääntymisestä huolimatta lastensuojelun työkäytännöt ovat keskittyneet pääsääntöisesti alle 12-vuotiaiden kohtaamiseen (Pesäpuu ry n.d.a).

2.4 Nuoren sijaisvanhemmuus tutkimuskohteena

Sijaishuoltoa koskeva vilkas julkinen keskustelu on varmasti osaltaan lisännyt tutkijoiden kiinnostusta perhehoitoa kohtaan. Perhehoito ja sijaisvanhemmuus ovatkin kiinnostaneet tällä vuosituhannella erityisesti eri tieteenalojen opinnäytetyön tekijöitä. Tuoretta suomalaista väitöskirjatasoista tutkimusta perhehoidosta edustaa Hämäläisen (2012) tutkimus perhehoitoon sijoitettujen lasten antamista merkityksistä kodilleen ja perhesuhteilleen. Pelkosen (2013) lisensiaattityön aihealueena olivat puolestaan perhehoitoon sijoitettujen lasten läheiset ja aineistona seitsemän perhehoitoon sijoitetun lapsen lastensuojelun dokumentit vuosilta 2000–2010.

Aikaisempaa perhehoitoa koskevaa tutkimusta edustaa muun muassa Valkosen (1995) tutkimus, jossa hän selvitti perhehoidossa kasvaneiden 18–21-vuotiaiden nuorten van-

hempisuhteita. Laurila (1999) puolestaan tutki väitöskirjatutkimuksessaan sijaishoidon mahdollisuuksia toimia korjaavana kokemuksena. Tarkastelun kohteena olivat pitkäaikaisessa sijaishoidossa olleiden aikuistuneiden tyttöjen identiteetin eheys, minäkäsitys ja sijaishoitorepresentaatio. Laurilan (2002) jatkotutkimuksessa tarkastelun kohteena olivat sijaiskodissa eläneet aikuistuvat pojat ja heidän itsearvioitu identiteetin eheys sekä käsitykset omista piirteistä ja vanhempien kasvattajapiirteistä.

Nuoren sijaisvanhemmuus on ilmiönä varsin vähän tutkittu. Yleisestikin sijaisvanhemmuus on ollut tutkimuskohteena vain harvoissa suomalaisissa tutkimuksissa, lukuun ottamatta lukuisia aiheesta tehtyjä opinnäytetöitä. Valkosen (2014) tuore tutkimus sijaisvanhemmista tuokin esiin kaivattua tietoa sijaisvanhemmista ja sijaisvanhemmuudesta. Tutkimus vastaa kysymyksiin muun muassa siitä, keitä sijaisvanhemmat ovat, miksi he ovat ryhtyneet sijaisvanhemmiksi ja millaista arki heidän perheissään on. Sijaisvanhemmuustutkimusta isyyden näkökulmasta edustaa Koivumäen (2010) tutkimus, jossa tarkastellaan sijaisisinä toimivien miesten identiteetin rakentumista.

Eronen (2007) on tarkastellut yksityiskohtaisemmin vuosina 2000–2007 julkaistua suomalaista lastensuojelututkimusta. Tarkastelun perusteella voidaan todeta, että erityisesti nuoria, nuoruutta elämänvaiheena, nuorten elinoloja ja erilaisia nuoruuden riskejä on tutkittu Suomessa 2000-luvulla paljon. Hänen mukaansa yleinen nuorisotutkimus ei kuitenkaan riitä lisäämään tietoa lastensuojelun eri osa-alueista ja nuorten asemasta siinä. Eronen mukaan sijaishuoltoon liittyvästä tutkimuksesta puuttuukin kokonaan erilaisten perhehoidon muotojen tutkimus. Eronen kantaa ja samalla opinnäytetyöni aiheen valintaa tukee myös Pekkarisen (2011) kokoama lastensuojeluasiantuntijoiden näkökulma sijaishuollon tutkimustarpeista. Sen mukaan Suomessa tarvitaan tutkimusta sijaishuollon arjesta, muodoista, laadusta ja vaikuttavuudesta. Koska tutkimusten fokusointi nuoren sijaisvanhemmuuteen on ollut tähän asti vähäistä, on perusteltua pyrkiä lisäämään tätä tietoisuutta tuomalla esille arvokasta sijaisvanhempien kokemustietoa nuoren sijaisvanhemmuudesta.

3 Näkökulmia vanhemmuuteen

3.1 Vanhemmuuden ulottuvuuksia

Vanhemmuutta käsittelevää tutkimusta ohjaa aina jonkinlainen vanhemmuuden määrittely. Vanhemmuuden määrittelyssä on kuitenkin omat haasteensa, sillä vanhemmuu-

den käsite ei ole yksiselitteinen. Vanhemmuutta voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta, eri näkökulmien painottaen vanhemmuuden eri puolia. Perhehoidossa olevien nuorten vanhemmuudessa eri näkökulmat voivat painottua eri tavalla syntymävanhempien ja sijaisvanhempien kesken. Valkosen (1995: 1–3) mukaan perhehoidossa toisiinsa kietoutuvat syntymävanhempien biologinen vanhemmuus, sijaisvanhempien tarjoama sosiaalinen vanhemmuus ja lapsen tarvitsema psykologinen vanhemmuus. Hänen mukaansa yhtälailla myös juridiseen vanhemmuuteen liittyvät seikat on huomioitava perhehoidossa.

Sosiaalisella vanhemmuudella viitataan usein lapsen arjessa elävään aikuiseen, joka huolehtii lapsen arjen sujuvuudesta olennaisella tavalla (Vilén ym. 2010: 11). Sijaisvanhemmuudessa sosiaalinen ulottuvuus on vahva sijaisvanhempien vastatessa pääasiallisesti nuoren arjen sujuvuudesta, kuten arkirytmistä huolehtimisesta, koulunkäynnin tukemisesta ja harrastamisen mahdollistamisesta. Juridinen vanhemmuus liittyy puolestaan yhteiskunnan antamiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin (Vilén ym. 2010: 10–11). Nuoren muuttaessa sijaisperheeseen juridinen vanhemmuus säilyy syntymävanhemmilla. Perhehoidossa tämä tarkoittaa sitä, että syntymävanhemmat pysyvät sijoitetun nuoren huoltajina ja nuorella on perinnön oikeus syntymävanhempiinsa. Juridisen vanhemmuuden käsite laajentaa vanhemmuuden tarkastelua laajemmalle, yhteiskunnalliselle tasolle. Tällöin voidaan puhua myös vanhemmuuden sosiologisesta näkökulmasta. Huttusen (1999: 49–50) mukaan tästä näkökulmasta tarkasteltuna vanhemmuudessa on kyse yhteiskunnallisesta instituutiosta, joka pohjaa tapoihin ja lakeihin, joita tukevat normit ja yleisesti hyväksytty moraalikäsite lapsen ja vanhemman välisen suhteen edellytyksistä. Juridisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden lisäksi Kääriäinen (2009: 108) liittää vanhemmuuden käsitteeseen myös taloudellisen ulottuvuuden.

Valtaosa lastensuojeluun liittyvästä vanhemmuuskeskustelusta ja -tutkimuksesta lienee keskittynyt psyykkisen tai psykologisen vanhemmuuden tarkasteluun. Vilén ym. (2010: 10–11) käyttävät käsitettä psyykkinen vanhempi kuvaamaan lapsesta huolehtivaa aikuista, jonka lapsi kokee tunnetasolla vanhemmakseen ja on näin ollen tunnetasolla kiinnittynyt tähän häntä hoitavaan aikuiseen. Tämä lapselle ja nuorelle erityisen tärkeä vanhemmuuden muoto ei ole kuitenkaan yksiselitteinen ja on monimuotoisuudestaan johtuen saanut erilaisia tulkintoja. Näissä erilaisissa näkökulmissa sijoitetun lapsen psykologinen vanhemmuus jakautuu eri tavoin syntymä- ja sijaisvanhempien välille. Laurilan (2008: 115) mukaan sijoitetulla nuorella on parhaimmillaan kahdet psykologi-

set vanhemmat, kun taas huonoimmassa tapauksessa ei yhtään psykologista vanhempaa.

Vanhemmuutta lapsen ja vanhemman välisenä kiintymys- ja samastumissuhteena ryhdyttiin lähestymään psykologiassa etenkin 1950-luvulta lähtien (Valkonen 2006: 11). Psykologisessa vanhemmuustutkimuksessa varsin keskeinen asema on ollut psykanalyttisella, lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta korostavalla suuntauksella (Valkonen 1995: 4). Esimerkiksi John Bowlby (1969) kuvaa kiintymyssuhdeteoriassaan kiintymyssuhdetta vauvan ja ensisijaisen hoitajan, tässä teoriassa yleensä äidin, välisenä suhteena. Kiintymyssuhdeteorian mukaan vanhemman tehtävänä on rakentaa lapselle turvallinen perusta, josta lapsi uskaltaa lähteä tutkimaan ympäristöään ja johon hän voi palata kokiessaan olonsa turvattomaksi tai uhatuksi. Teorian mukaan lapsi kiinnittyy turvallisesti, mikäli vanhempi käyttäytyy riittävän sensitiivisesti, ennustettavasti ja johdonmukaisesti. Kiintymys perustuu lähinnä lapsen muistoihin ja mielikuviin vanhemman kanssa vietetystä ajasta, koetuista tunnetiloista ja kokemuksista. Mitä enemmän vauvalla on kokemuksia sosiaalisesta vuorovaikutuksesta vanhemman kanssa, sitä voimakkaammaksi kiintymys häntä kohtaan kehittyy. (Eml 1969: 272, 422.)

Kiintymyssuhdeteoria ei juuri huomionnut kulttuurin, ympäristön ja yhteiskunnan merkitystä lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. Ympäristön merkitystä ja vanhemman toiminnan vaikutuksia korostava ekologinen näkökulma nousikin 1970-luvulla kiintymystutkimuksen rinnalle toiseksi merkittäväksi suuntaukseksi psykologisessa vanhemmuustutkimuksessa (Valkonen 1995: 4). Ekologisen näkökulman mukaan lapsi kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa perheenjäsenten ja muun ympäristön kanssa (Valkonen 2006: 11). Bronfenbrennerin (1979: 3–6) ekologisessa teoriassa yksilön kehitykseen vaikuttavat sekä välittömät vuorovaikutussuhteet ja samastumiset erilaisissa sosiaalisissa kehyksissä että näiden kehyksien keskinäiset suhteet. Siinä ympäristön nähdään koostuvan eritasoisista sisäkkäisistä ympäristöistä, jotka vaikuttavat toinen toisiinsa.

Vanhemman toiminnan vaikutusta lapsen ja vanhemman välisen suhteen laatuun korostivat myös Goldstein, Freud ja Solnit (1973). Heidän mukaansa fyysinen side ei takaa lapsen näkökulmasta emotionaalista kiinnittymistä vanhempaan. Kiintymys syntyy päivittäisestä vanhemman lapselle antamasta huomiosta, lapsen tarpeisiin vastaamisesta, ravitsemisesta, hellyydestä ja virikkeistä. Lapsen näkökulmasta näihin tarpeisiin

vastaava vanhempi voi rakentaa psykologisen suhteen lapsen kanssa ja tulla lapsen silmissä psykologiseksi vanhemmaksi. Psykologiseksi vanhemmaksi tuleminen edellyttää päivittäistä kanssakäymistä, läheisyyttä ja yhteisiä kokemuksia. Näin ollen psykologisen vanhemman roolin voi saada biologinen vanhempi tai kuka tahansa lapsesta huolehtiva aikuinen. (Emt: 17–19.)

Goldsteinin ja kumppaneiden näkemyksestä poiketen Vinterhed ym. (1981) puolestaan korostavat lapsen psykologisessa vanhemmuudessa tarpeiden ja niihin vastaamisen sijaan niitä ihmissuhteita, joissa lapsi elää ja sitä, kuinka tärkeitä lapselle ovat suhteet heille merkityksellisiin aikuisiin. Heidän mukaansa lähtökohta psykologiselle vanhemmuudelle on varhainen vuorovaikutus ja he määrittelevät psykologiseksi vanhemmaksi lapsen ensimmäisen samastumiskohteen, toisin sanoen ensimmäisen lasta hoitavan aikuisen. Toisin kuin lapsen tarpeita korostavassa käsityksessä, tässä psykologisen vanhemmuuden käsityksessä lapsen kontakti alkuperäisvanhempiin nähdään välttämättömänä onnistuneen sijoituksen edellytyksenä. (Valkosen 1995: 9–13 mukaan.)

3.2 Vanhemmuus kasvatustietoisuutena

Edellä kuvattujen vanhemmuuden eri ulottuvuuksien lisäksi vanhemmuutta voidaan tarkastella myös kasvatustietoisuuden näkökulmasta. Huttusen (1999: 60) mukaan kasvatustietoisuus liittyy siihen kasvattajan tajunnan tilaan, jolle on tyypillistä tietoisuus toimimisesta kasvattajan tehtävässä ja tietoisuus tähän liittyvistä velvollisuuksista ja oikeuksista. Sijaisvanhemmuus edellyttää onnistuakseen erilaisten kasvatustavoitteiden tiedostamista ja myös avointa keskustelua nuoren kasvatuksesta ja vanhemmuudesta syntyvävanhempien ja perhehoidon työntekijöiden kanssa. Kasvatusta koskeva reflektointi ja oman kasvatustietoisuuden jakaminen voivat auttaa syntyvävanhempia, sijaisvanhempia ja nuorta pääsemään yhteisymmärrykseen nuoren arjen kasvatuksellista päämääristä ja valinnoista.

Huttusen (1999) mukaan kasvatustietoisuus ilmenee muun muassa kasvatusteoissa ja kasvatustoiminnassa. Hän jakaa kasvatustietoisuuden tietoisuuteen kasvatuksen tavoitteista, keinoista ja tuloksista. Yksityiskohtaisemmassa jaottelussa hän jakaa kasvatustietoisuuden käsityksiin kasvatuksen tavoitteista ja arvopäämääristä, käsityksiin kasvatuksellisen vuorovaikutuksen ja kasvuvirikkeiden merkityksestä inhimilliselle kasvulle sekä käsityksiin kasvu- ja kehitystapahtuman yleisistä lainalaisuuksista ja ihmisen olemuksesta eli ihmiskäsityksestä. Kasvatustietoisuudesta voidaankin erottaa eri vai-

heita ja tasoja. Huttusen mielestä tiedostaminen on jatkuvasti kehittyvä prosessi, eikä kenenkään kasvatustietoisuus ole näin ollen koskaan täydellinen tai valmis. (Emt: 60–62.)

Kemppainen (2001) tutki väitöskirjassaan suomalaista kotikasvatusta ja sen muutosta kolmessa sukupolvessa. Kemppaisen tutkimuksen mukaan nykykasvatus korostaa rajojen ja sääntöjen ylläpitämistä sekä lapsen huomioimista. Vanhempien valtaan perustuvasta kasvattamisesta on siirrytty kohti ohjaavampaa kasvattamista, jossa myös lapsen ääntä kuunnellaan. Vaikka ankarampien rangaistusten tilalle on omaksuttu jo rakentavampia vaihtoehtoja, ei arkipäivän kasvattamisessa haluta luopua rajojen ja sääntöjen asettamisesta. Tutkimuksessa kunnon kansalaiseksi kasvattaminen nousi yhdeksi keskeiseksi kasvatustehtäväksi kaikissa sukupolvissa. Kahden vanhemman sukupolven vastauksissa kunnon kansalainen on rehellinen, ahkera ja toisia ihmisiä kunnioittava. Nuorin sukupolvi liitti kunnon kansalaisuuteen useampia lapsen yksilöllisyyttä kuvaavia ja tukevia piirteitä, kuten riittävän harkintakyvyn, vastuuntunnon, itsensä kunnioittamisen ja omatoimisuuden. (Emt: 122, 149–150.) Samansuuntaisia tuloksia sai myös Palolahti (1997) tutkiessaan vanhempien kokemuksia murrosikäisten nuorten kasvattamisesta. Palolahden (1997: 132) tutkimuksessa vanhempien yleisimmät kasvatustavoitteet olivat, että lapsesta tulisi tasapainoinen, hän oppisi rakastamaan ja olisi rehellinen sekä lisäksi nuoren raittius, mieleisen ammatin saaminen ja luotattavuus.

Kemppaisen (2001: 151) mukaan vanhemmuus ja omien lasten kasvattaminen pohjautuvat omiin kasvatuskokemuksiin ja kotikasvatusmuistot toimivat usein rakennuspuuna vanhemmuuden muotoutumiselle. Poikolaisen (2002: 78–84) mukaan osa vanhemmista muodostaa osan kasvatusajattelustaan prosessoimalla tietoa useiden eri lähteiden pohjalta. Toiset vanhemmista taas muodostavat käsityksensä lasten kasvatuksesta pääasiassa oman kotikasvatuksensa tai muiden ihmisten kanssa käymiensä keskusteluiden perusteella. Kemppainen (2001: 15) tiivistää, että sekä vanhemmuutta että erilaisia kasvatuskäytäntöjä opitaan ja kehitetään sosiaalisessa toiminnassa, vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja näin ollen niitä voidaan pitää sosiaalisesti rakentuvina kulttuurisina ilmiöinä.

3.3 Vanhemmuuden arki

Erilaisissa perheissä eletään erilaista arkea ja ihmiset liittyvät arkeensa hyvin erilaisia merkityksiä. Törrösen (2012) määrittelyssä arki on tavanomainen, tuttu ja rutiininomai-

nen asia, joka usein ymmärretään myös juhlan vastakohtaksi. Hänen mukaansa arki liitetään tilanteittain ja ajallisesti hetkittäin eteneviin asioihin, esimerkiksi ruoanlaittoon, seuraavan päivän suunnitteluun ja viihtyisyyden rakentamiseen. Törrösen mukaan arkinen hyvinvointi liitetään läheisesti kotiin ja läheisiksi koettujen ihmisten vuorovaikutukseen. (Emt: 9–10.)

Perheiden arki on erilaista eri-ikäisten lasten perheissä myös lasten eri ikävaiheisiin liittyvistä kehityksellisistä muutoksista johtuen (Lammi-Taskula – Bardy 2009: 60). Stakein vuonna 2006 toteuttaman Hyvinvointi ja palvelut -hankkeeseen kuuluvan kyselyn mukaan 13–17-vuotiaiden lasten vanhemmille iloa tuottivat erityisesti yhteiset juttelu- ja ruokailuhetket. Myös television katseleminen, saunominen, ostoksilla käynti yhdessä ja yhteiset harrastukset koettiin iloa tuottaviksi asioiksi. (Emt: 62.) Erimielisyyksiä murrosikäisten lasten perheissä tuotti vanhempien näkökulmasta erityisesti kotityöt sekä internetin käyttö ja pelaaminen. Myös nukkuminen, koulunkäynti, television katselu ja kotiin-tuloajat mainittiin melko tyypillisiksi riidanaiheiksi. Murrosikäisten ja heidän vanhempiensa keskinäinen perhe-elämä ei ole kuitenkaan kyselyn mukaan pelkkää riitelyä, yleisesti vallitsevista oletuksista poiketen. (Emt: 63–64.)

Lapsiperheen arjessa työn ja perheen yhteensovittaminen voi olla haasteellista. Ongelmia voivat aiheuttaa ajan ja voimien riittämättömyys, huoli taloudellisesta tilanteesta tai pohdinnat perhevapaiden vaikutuksista omaan työuraan. Usein kokopäivätyössä olevat vanhemmat toivoisivat voivansa viettää enemmän aikaa lastensa kanssa. (Lammi-Taskula – Salmi 2009: 38.) Törrösen (2012: 51) mukaan lapsiperheissä, joissa on pieniä lapsia, kotityöt jakautuvat vielä nykyäänkin sukupuolen mukaan. Naisten vastuulla on useimmiten kodin siisteyden ylläpito ja lastenhoito, kun taas miehet huolehtivat pääasiallisesti kodin korjaustoista ja koneiden huollosta sekä etenkin pikkulapsiperheissä perheen elättämisestä. Lasten kanssa touhuamiseen ja kasvatukseen vanhemmat osallistuvat usein yhdessä.

Lammi-Taskulan ja Bardyn (2009: 66) mukaan vanhemmuuden ilot ja murheet voivat olla hyvin pieniä, mutta merkityksiltään hyvin suuria asioita. Heidän mukaansa vanhemmuuden iloihin liittyy olennaisesti perheen sisäisen kommunikaation toimiminen, kun taas murhetta tuottavat kommunikaatiota heikentävät asiat. Yhteisen ajan ja yhteyden löytäminen arjessa näyttäisikin olevan yksi perheiden hyvinvointia tukeva tekijä. Lammi-Taskulan ja Bardyn (2009: 66) sanoin vanhempien ja lasten välisten yhteisten

keskusteluhetkien kautta vanhempien ja lasten välinen suhde elävöityy ja niiden avulla molemmat saavat tietoa toistensa ajatuksista, kokemuksista, toiveista ja peloista.

3.4 Millaista on hyvä vanhemmuus?

Yleispätevän hyvän vanhemmuuden määrittelyn luominen on mahdoton tehtävä, sillä käsitys hyvästä vanhemmuudesta on hyvin pitkälti asenteellista ja kulttuuriin liittyvää. Näin ollen hyvän vanhemmuuden käsite on myös ajan myötä muuttuvaa. Harman ja Brim (1980: 85–86) kokosivat 1980-luvulla eri tahoilta keräämiään hyvän vanhemman kuvauksia seitsemään luokkaan. Hyvä vanhempi on heidän jäsentelynsä mukaan sääntöjen seuraaja, rakentava ja hyväksyvä, lapsen kehitystä ymmärtävä, tiedostava vanhempi ja hyvä ongelmanratkaisija. Lisäksi hyvä vanhempi on kodin hallitsija sekä miellyttävä, joustava ja aito.

Bettelheim (1988) puolestaan nosti joitakin vuosia myöhemmin esiin käsitteen ”kyllin hyvä vanhempi” kuvaamaan sitä, että vanhempien, jotka haluavat kasvattaa lapsensa hyvin, ei tarvitse olla vanhempina täydellisiä tai odottaa, että heidän lapsestaan tulisi täydellinen yksilö (emt: 9). Määrittelyn mukaan vanhemman ei tarvitse yrittää olla täydellinen vanhempi, vaan kyllin hyvän vanhemman on voitava tuntea itsensä varmaksi vanhemmuudessaan ja suhteessaan omaan lapseensa. Vanhempien luottamus itseensä vanhempina on olennaisen tärkeää sekä lapsen että vanhempien hyvinvoinnille. Bettelheimin ajatuksia mukaillen vanhemman tärkein tehtävä on saada tuntuma siihen, mitä asiat saattavat hänen lapselleen merkitä ja sen jälkeen toimia tältä pohjalta molemmille mahdollisimman hyödyllisellä tavalla. (Emt: 25–26.)

Bettelheimin (1988) mukaan onnistunut kasvatus ei välttämättä merkitse sitä, että lapsesta tulisi sen tuloksena maailman silmissä hyvin menestynyt ihminen. Kasvatus on hänen mukaansa onnistunut silloin, kun ihminen kasvatustaan myöhemmin ajatellessaan on tyytyväinen siihen, miten hänet on kasvatettu ja pääpiirteittäin tyytyväinen myös itseensä. Kasvatuksen onnistumisesta kertoo myös se, että ihminen kykenee tulemaan kohtuullisen hyvin toimeen elämän vaihtelevissa olosuhteissa ja selviytymään monista kolhuista, koska hän tuntee itsensä sisäisesti varmaksi. Olennaista on myös se, että kasvaminen perheessä, jossa perheenjäsenillä on hyvät suhteet keskenään, antaa lapselle mahdollisuuden solmia myöhemmin elämässään kestäviä ja läheisiä suhteita. (Emt: 13.)

Hoikkala (1993: 146) tutki 1990-luvulla silloisia vanhemmuus ja kasvatuskäsityksiä ja erotti tutkimuksensa pohjalta vanhemmuudesta seuraavanlaiset mallit: ohjaava valmentajamalli, yhdessäolomalli, konfliktimalli, kaveruusmalli, itsekriittinen malli ja äitikriittinen malli. Nämä kaikki vanhemmuuden mallit voidaan asettaa vastuullinen vanhemmuus -yläkäsitteen alle. Vastuullisessa vanhemmuudessa (emt: 52–53) vanhemmuuden velvoittavana tehtävänä on hyvien edellytysten luominen lapsen kasvuksi. Hyvät edellytykset koostuvat huolenpidosta, koulutuksen turvaamisesta, rajoittamisesta ja mahdollisimman hyviin harrastuksiin ohjaamisesta. Keskustelu on myös olennainen osa vanhemmuutta. Vastuullisessa vanhemmuudessa panostetaan lapsiin ja perhe organisoiutuu lapsen ympärille: vanhemmat kuuluvat monella tavalla lastensa elämään ja lapset vanhempiansa elämään.

Hoikkala (1993: 52–53, 146) tarkasteli vastuullista vanhemmuutta vahvan vs. heikon (sallivan) vanhemmuuden akselilla. Neuvoa antava, nuoria vaikeuksien ohi aikuisen järjellä ja sydämellä ohjaava valmentajamalli oli Hoikkalan mukaan esimerkki vahvasta vanhemmuudesta. Sen mukaan aikuisen kokemuspohjainen tieto ja viisaus on siirrettävissä lapsiin tietoisesta huolenpidosta, jatkuvan ja toistuvan vuorovaikutuksen sekä toiminnan kautta. Lapsia valmennetaan jo pienestä pitäen itsestään huolehtimiseen ja vastuun ottamiseen. Ohjaaminen on neuvojen ja vinkkien antamista, mutta ei kuitenkaan valmiiden ratkaisujen syöttämistä. Mallin periaatteena on, että lapsen omaaloitteisuutta ja itsenäisyyttä ei ole ilman vanhemman tekoja. Vanhemmuuden tavoitteena on kasvattaa ”terve aikuinen kansalainen”.

Lastensuojelutyön yhtenä merkittävänä viitekehysnä pidetty kiintymysteoria määrittelee osaltaan myös hyvän vanhemmuuden osatekijöitä. Esimerkiksi Daniel A. Hughesin (2011) on listannut kiintymykseen perustuvan vanhemmuuden keskeisiä periaatteita, joita voidaan hänen mukaansa soveltaa kaikkiin lapsiin vauvaiästä teini-ikään loppuun saakka, vaikkakin eri-ikäisten kanssa erilaisin menettelytavoittin. Hänen mukaansa vanhempien on luotava turvallinen ympäristö lapselle. Tämä tarkoittaa yleisen turvallisuuden tunteen luomista lapselle, eikä siis pelkästä lapsen fyysisestä turvallisuudesta huolehtimista. Koska lapsen kiintymysmallin tärkein ennakoija on vanhempien oma kiintymysmalli, vanhemman on tärkeä tuntea myös oma kiintymyshistoriansa. Oman kiintymyshistorian tiedostaminen mahdollistaa mahdollisen turvattoman kiintymyshistorian käsittelyn ja kiintymysmallien uudelleen jäsentämisen. (Emt: 27, 73–76.)

Hughes (2011) pitää vanhemmuudessa tärkeänä myös PACE (Playfulness, Acceptance, Curiosity, Empathy) -asenteen omaksumista. PACE-asenne koostuu neljästä eri osatekijästä, joita ovat leikkisyys, hyväksyntä, uteliaisuus ja empatia. Nämä osatekijät tukevat lapsen reflektiivisiä taitoja, takaavat turvallisen ympäristön ja mahdollistavat asioiden tutkimisen sekä sitä kautta tukevat lapsen ja vanhemman välistä yhteyttä. Tunnesuhteen luominen lapseen on erityisen tärkeää. Vanhempi on myös tärkeässä asemassa lapsen emotionaalista kehitystä edistävien reflektointitaitojen kehittymisessä, jota vanhemmat voivat tukea auttamalla lastaan pohtimaan asioitaan. Hughesin mukaan myös kommunikaatio on tärkeä osa vanhemmuutta. Kommunikaation kehittyminen on tärkeää, sillä kun lapsi oppii kommunikoidaan sanattomasti tai sanallisesti vanhemman kanssa, hän on turvassa, oppii asioita, tulee ymmärretyksi ja ymmärtää itse muita. (Emt: 27–28, 87, 123.)

Lasten näkökulmaa hyvästä vanhemmuudesta toi esiin Valkosen (2006) väitöskirja, jossa esiteltiin viides- ja kuudesluokkalaisten käsityksiä hyvästä vanhemmuudesta. Aineistona olivat viides- ja kuudesluokkalaisten kirjoittamat kertomukset aiheesta ”Miltä on hyvä äiti tai isä?”. Tutkimustulosten mukaan lapset arvostivat sitä, että vanhempi pitää lasta tärkeänä; vanhempi rakastaa ja välittää lapsesta sekä antaa hänelle aikaa. Myös lapsesta huolehtimista, kuten perään katsomista, auttamista ja rahallista elättämistä pidettiin tärkeänä. Hyvän vanhemman piirteinä lapset pitivät myös vanhemman mukavuutta ja hauskuutta. Vaikka hyvä vanhempi ei ole liian tiukka, rajojen asettamista ja kasvattamista pidettiin kuitenkin tärkeänä. Lapset arvostivat myös vanhemman terveellisiä elämäntapoja ja toimeen tulemistä entisen/nykyisen puolison kanssa. (Valkonen 2006: 109.)

3.5 Sijaisvanhemmuuden erityisyys

Puhuttaessa lapsen tai nuoren hoidon, kasvatuksen ja ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämisestä perhehoidossa, tulevat perhehoitajien tehtävät väistämättä lähelle vanhemmuuden tehtäviä (Koivumäki 2010). Sijaisvanhemmuus sisältää kuitenkin myös joitakin biologisesta vanhemmuudesta poikkeavia erityispiirteitä. Sijais- ja adoptiovanhempien ennakoivalliseen keskittyvässä PRIDE -ohjelmassa sijais- ja adoptiovanhemmuus nähdään haasteena, josta suoriutuminen edellyttää erityisiä tietoja ja taitoja, niin kutsuttuja valmiuksia. Näitä valmiuksia ovat sijaisvanhemman kyky suojella ja hoivata lasta, tukea lapsen kehitystä ja ottaa huomioon hänen kehitykselliset viiveensä sekä tukea lapsen suhteita syntymävanhempiin ja turvata lapsen muiden lä-

heisten suhteiden jatkuminen. Lisäksi sijaisvanhemman tulee sitoutua lapseen ja toimia hänelle luotettavana aikuisena tarvittaessa koko elämän ajan. Tärkeää on myös perhehoitajan kyky ja mahdollisuus tehdä yhteistyötä sijoitettavan lapsen asioissa sekä lapsen vanhempien että viranomaisverkoston kanssa. (Pesäpuu ry n.d.b.)

Perhehoitoon sijoitettava lapsi on usein kulkenut pitkän tien sosiaalityön asiakkaana, mikä on jättänyt oman jälkensä lapseen. Lapsi on saattanut esimerkiksi asua vanhempiensa kanssa päihde- tai perhekuntoutuslaitoksessa ja kokea useita lyhytaikaisia sijoituksia kodin ulkopuolella ilman vanhempiaan. (Mantila – Mikkonen – Väinölä 2008: 42.) Turvattomuutta ja kaltoinkohtelua kokeneet lapset kärsivät usein myös varhaisen vuorovaikutuksen häiriöistä, mikä tuottaa oireilua sijaisperheessä ja koettelee näin ollen vanhemmuutta. Monet sijoitetut lapset ovat kiintymyssuhteissaan niin vaurioituneita, että he kokevat turvallisuutta vain kontrolloidessaan tilanteita. Näiden lasten luottamus aikuiseen on rikkoutunut niin usein ja vakavasti, että aikuisen varaan joutuminen ja tähän luottaminen on kaikin tavoin vastustettavaa. Kaikki aikuiset saattavat olla lapsen näkökulmasta epäluotettavia. Tällöin lapsi saattaa pyrkiä jo sijoituksen alkuvaiheessa kontrolloimaan sijaisvanhempia, vastustamaan hoivaa ja estämään heihin kohdistuvaa hyvää. (Emt: 43.)

Ketolan (2005) mukaan sijaisvanhemmilta vaaditaankin niin sanotun tavallisen vanhemmuuden lisäksi myös ammatillisuutta. Ammatillisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä omien rajojen tuntemista ja tarvittaessa avun hakemista perheen ulkopuolelta. Avuntarpeen huomaaminen ja avun hakeminen edellyttävät lapsen kasvatuksen ja kehityksen sekä lisäksi palvelujärjestelmän tuntemista. Tärkeää on avoimuus sekä mahdollisuus muutokseen ja kehitykseen yhdessä sijoitetun lapsen kanssa. (Emt: 141–142.)

Valkosen (2014: 117) tutkimuksen mukaan moni sijaisvanhemmista määritteli sijaisvanhemmuuden tavalliseksi vanhemmuudeksi, joka ei erityisemmin eroa omien lasten vanhemmuudesta. Osa sijaisvanhemmista korosti myös arkisen perhe-elämän samankaltaisuutta riippumatta siitä, hoitaako vanhempana omia vai sijoitettuja lapsia. Osa sijaisvanhemmista koki sijoitetun lapsen myös tunnetasolla omakseen ja koki olevansa sijoitetun lapsen vanhempi siinä missä biologinen vanhempikin.

Toisaalta sijaisvanhemmat toivat Valkosen (2014: 117–119) tutkimuksessa esiin myös sijaisvanhemmuuden erityispiirteitä, jotka liittyivät muun muassa väliaikaisuuden tun-

teeseen, vanhemmuuden avoimuuteen ja arvioitavuuteen, vanhemmaksi kouluttautumiseen sekä vanhemmuuden vaativuuteen sijoitettujen lasten tarvitsevuudesta johtuen. Höjerin (2001: 186, 194) tutkimuksessa sijaisvanhemmat kokivat sijaisvanhemmuuden edellyttävän enemmän rajojen asettamista ja lapsen tukemista kuin biologinen vanhemmuus. Lisähaasteena he pitivät myös sijoitetun lapsen ja tämän biologisten vanhempien suhteen tukemista. Erityiseksi sijaisvanhempien mielestä sijaisvanhemmuuden tekee myös se, ettei sijaisvanhempi voi päättää sijoitetun lapsen asioista samalla tavoin kuin oman lapsen asioista. Sijoitetun lapsen tulevaisuus perheessä on myös epävarmaa, sillä sijoitettu lapsi saattaa palata jossain vaiheessa biologisten vanhempiensa luo.

Höjerin (2001) tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat biologisen siteen puuttumisella olevan jonkin verran vaikutusta lapsen ja sijaisvanhemman väliseen suhteeseen. Jotkut äidit kokivat tunteen äitiydestä puutteelliseksi, koska he eivät olleet synnyttäneet lasta. Toiset sijaisvanhemmat kokivat sen sijaan olevansa vielä enemmän vanhempia kuin biologisena vanhempana, sillä he olivat omistautuneet vanhemmuudelle enemmän ja refleктоivat omaa vanhemmuuttaan aikaisempaa syvällisemmin. (Emt: 194–203.) Myös Valkosen (2014: 118) tutkimuksessa sijaisvanhemmuuden yhdeksi erityispiirteeksi nousi sijaisvanhempien oman vanhemmuuden pohtiminen eri tavoin sekä tavallista suurempi tietoisuus omasta toiminnastaan vanhempana. Osa sijaisvanhemmista koki myös kantavansa vähemmän paineita sijoitetun lapsen menestymisestä ja onnistumisesta heidän haastavista taustoistaan johtuen. Toisaalta sijaisvanhemmuuteen liitettiin myös itseen kohdistuvia odotuksia siitä, että sijaisvanhempana pitäisi pystyä tekemään parempaa työtä eli yrittää ja jaksaa tavallista enemmän.

4 Nuoruus elämänvaiheena

4.1 Nuoruus kehitysvaiheena

Nuoruuden alkamis- ja päättymiskohdan määrittely on haasteellista, sillä jokainen nuori kehittyy yksilöllisesti ja omassa tahdissaan. Yleisesti nuoruuden katsotaan kuitenkin alkavan biologisista muutoksista, puberteetista. Dunderfelt (2011: 84–85) jakaa nuoruusiän kolmeen eri jaksoon: varhaisvaiheeseen (12–15-vuotiaana), keskivaiheeseen (noin 15–18-vuotiaana) ja loppuvaiheeseen (noin 18–20-vuotiaana). Lastensuojelulais-

sa (417/2007 § 6) täysi-ikäisyys määrittää eron lapsen ja nuoren välillä; lapsena pidetään alle 18-vuotiaista ja nuorena 18–20-vuotiaista. Tässä opinnäytetyössä raja lapsuuden ja nuoruuden välille on vedetty Dunderfeltia (2011) mukaillen kahteentoista ikävuoteen. Olen työssäni kiinnostunut niiden sijaisvanhempien kokemuksista, jotka ovat ryhtyneet vähintään 12-vuotiaiden nuorten sijaisvanhemmiksi.

Dunderfelt (2011: 85) kuvaa nuoruutta ajaksi, jolloin nuoren pitää ikään kuin opetella uudestaan elämään. Hänen mukaansa tämä oppiminen on koko elämän jatkuva prosessi, mutta nuorena erityisen voimakasta. Dunderfelt (2011) viittaa Havighurstin (1953) kehitystehtävä-teoriaan todetessaan nuoruuteen ikävaiheena sisältyvän muiden ikävaiheiden tavoin useita kehitystehtäviä, joiden kohtaaminen ja niistä selviytyminen mahdollistavat yksilön kehittymisen ja siirtymisen seuraavaan elämänvaiheeseen. Havighurstin kokoamia nuoruuden kehitystehtäviä ovat muun muassa kypsän suhteen saavuttaminen molempiin sukupuoliin, maskuliinisen tai feminiinisen roolin löytäminen, oman fyysisen ulkonäön hyväksyminen, tunne-elämän itsenäisyyden saavuttaminen vanhemmista ja taloudellisen vastuun ottaminen. Lisäksi oman arvomaailman, maailmankatsomuksen ja moraalin kehittäminen sekä sosiaalisesti vastuulliseen käyttäytymiseen pyrkiminen ovat tässä kehitysvaiheessa olennaisia. (Dunderfelt 2011: 85.)

Erikson puolestaan (1968: 128–129) kuvaa eheän identiteetin rakentumista nuoruusvaiheen keskeiseksi kehityssaavutukseksi. Erikson määrittelee nuoruuden identiteetikriisin ratkaisun vaiheeksi. Hänen mukaansa nuoruusikä on aktiivista minäkäsityksen käsittelyn ja pohdinnan vaihetta, jonka aikana ihminen muodostaa käsityksen siitä, millainen hän on. Eriksonin (1968: 135–136) mukaan nuoruusvaiheen identiteetti kertoo siitä, miten persoonallisuuden pohja on rakentunut aikaisemmissa kehitysvaiheissa ja samalla ennustaa sitä, miten ihminen kykenee parisuhteeseen aikuisuuden alussa sekä hoivaan ja seesteisen elämänsä hyväksymiseen aikuisuudessa. Eheä identiteetti mahdollistaa kyvyn sitoutua aatteisiin, ihmisiin ja tehtäviin sekä lisäksi aikuisuuden alussa myös sen, että ihminen tuntee olonsa hyväksi omassa fyysisessä olemuksessaan.

Eheän identiteetin saavuttaminen edellyttää emotionaalista itsenäistymistä vanhemmista. Blos (1979) käyttää termiä toinen individuaatioprosessi kuvaamaan vaihetta, jossa nuori luopuu vanhemmistaan sisäisinä viha- ja rakkausobjekteina ja vaihtaa heidät perheen ulkopuolisiin objekteihin. Hänen mukaansa varhaiset objektikuvat aktivoituvat ajoittain nuoruusvaiheessa, minkä vuoksi nuori samanaikaisesti kaipaa niiden tuomaa

turvaa ja pelkää tulevansa sidotuksi niihin. Tämä regressiivinen taantumavaihe on Bloisin mukaan nuoruusvaiheessa tärkeää, sillä se mahdollistaa lapsuuden traumojen, konfliktien ja muiden vaikeiden kokemusten käsittelyn. Tässä vaiheessa nuori pysyy kohtaamaan uudella tavalla lapsena käsittelemättä jääneen ahdistuksen ja syyllisyyden sekä neutralisoimaan niiden aiheuttamia tunteita. Tämä lapsuudenaikaisten traumojen käsittely kasvattaa nuoren itsenäisyyttä. Toveriryhmästä tulee usein vanhempien korvike ja nuori vaihtaa perheen ajattelutavat ja toimintamallit laajempiin näköaloihin. (Emt: 142–144, 153.)

4.2 Nuoren tarvitsema vanhemmuus ja vanhempisuhteet

Nuori tarvitsee lisääntyvästä itsenäisyydestä huolimatta edelleen paljon vanhempiaan. Röngän ja Poikkeuksen (2000) tutkimuksen mukaan vanhemmat ovat nuorten mielestä ensisijaisesti perushoivan tarjoajia. Nuoret kokivat tarvitsevansa vanhempia ruoanlaittoon ja muuhun huolenpitoon sekä rahoittamaan heidän menojaan. Nuoret korostivat myös vanhempien roolia ohjaajana, neuvojana ja tuen antajana. Lisäksi nuoret odottivat vanhemmiltaan yhdessäoloa, kuten yhteisiä jutteluhetkiä, yhdessä ruokailua ja tv:n katselua. Nuoren on tärkeää tietää, että vanhempi on saatavilla, vaikkakin vanhemman liiallinen puuttuminen nuoren asioihin koettiin kielteisenä. Tutkimuksessa nuoret mainitsivat harvemmin vanhempien roolia valvojana ja nuorten tekemisten rajoittajana. (Rönkä – Viheräkoski – Litsilä – Poikkeus 2002: 51 – 54.)

Vuosittaiset nuorisobarometrit antavat ajankohtaista tietoa suomalaisten 15–29-vuotiaiden nuorten elämästä nuorten kokemuksista käsin. Vuoden 2012 nuorisobarometrissa valtaosa nuorista piti kotinsa ilmapiiriä myönteisenä. Lähes 90 prosenttia nuorista piti lapsuudenkotiaan rakastavana, kannustavana ja sopuisana. Noin 40 prosenttia nuorista piti kodin ilmapiiriä kiireisenä, 15 prosenttia riittämättömänä ja vain muutama prosentti välinpitämättömänä. Kodin ilmapiirin kiireiseksi kokivat useammin Etelä-Suomessa asuvat nuoret. Lapsuudenkodin parempi taloudellinen toimeentulo näytti vaikuttavan positiivisesti lapsuudenkodin myönteiseen ilmapiiriin. (Nuorisobarometri 2012: 71.) Nuorisobarometrin (2012) mukaan selvästi yleisimpiä perheen yhdessäolon muotoja arjessa olivat yhdessä syöminen ja television katsominen. Lisäksi kotityöt ja tuttuja tai sukulaisten luona vierailut olivat melko yleisiä yhdessäolon muotoja. Lapsuudenkodin yhdessä tekeminen ja yhdessä oleminen ovat yhteydessä kokonaisvaltaisesti nuoren hyvinvointiin. Nuoret, joiden lapsuudenkodeissa on tehty paljon asioita

yhdessä, ovat muita tyytyväisempiä muun muassa ulkonäköönsä, ihmissuhteisiinsa ja taloudelliseen tilanteeseensa. (Emt: 74–78.)

Lastensuojelun asiakkaana oleville nuorille ei ole useinkaan rakentunut positiivista uskoa tulevaisuuteensa (Rousu 2007: 70). Nuori, jonka aiemmat kehitykselliset tarpeet ovat jääneet tyydyttymättä, voi lisäksi olla fyysisestä kehittyneisyydestään huolimatta edelleen pienen lapsen tasolla. Nämä nuoret tarvitsevat luotaantyöntävästäkin käyttäytymisestä huolimatta hoivaa ja yhteyttä toiseen ihmiseen. Jotta nuoren emotionaalinen kehittyminen mahdollistuisi, nuoren olisi tärkeä kokea kuuluvansa sijaisperheeseen. Perheen yhdessä viettämä aika ja kotiaskareiden teko, kuten ruoan laittaminen yhdessä auttavat rakentamaan nuoren ja vanhemman välistä yhteyttä. Nuoren ja vanhemman väliseen yhteyteen panostaminen on tärkeää, sillä se voi vaikuttaa myönteisesti nuoren koko loppuelämään. Turvallinen suhde vanhempaan lisää nuoren kykyä muodostaa uusia turvallisia ihmissuhteita ja kasvattaa nuoren itseluottamusta. (Ring 2008: 295–296.)

Ring (2008) korostaakin, että vanhempien kannattaa tehdä teini-ikäisten kanssa töitä turvallisen yhteyden luomiseksi – aivan kuten nuorempien lasten kanssa. Yhteyden luominen kannattaa, sillä turvallisen kiintymyssuhteen luominen aikuiseen vähentää nuoren sisäistä turvattomuutta, ahdistusta sekä vihaa ja helpottaa näin ollen itsenäistymistä. (Emt: 295.) Sijoitettujen nuorten kohdalla turvallisten ja pysyvien rajojen sekä tukevien ja ymmärtävien aikuisten lisäksi nuoren olisi erityisen tärkeää kokea, että hänestä välitetään ja hän on osa perhettä eikä häntä hylätä siitä huolimatta, mitä hän sanoo tai tekee. Sijoitetulla nuorella tulisi olla oikeus koetella rajojaan pelkäämättä hylätyksi tulemista. Lapsen tullessa murrosikänsä sijaisvanhemmilta vaaditaankin vankkaa ymmärrystä ja kykyä tukea nuorta haastavassa kehitysvaiheessa. (Janhunen 2007.)

Perhehoidossa kasvaneiden nuorten vanhempisuhteita koskevan tutkimuksen (Valkonen 1995) mukaan nuoret korostivat erityisesti vastuuta vanhemmuuden keskeisimpänä sisältönä. Useimmat tutkimuksessa mukana olleet nuoret olivat vieraantuneet biologisista vanhemmistaan perhehoidon aikana ja pitivät sijaisvanhempia todellisina vanhempinaan. Tutkimuksen nuoret olivat kuitenkin kaivanneet yhteydenpitoa enemmän kuin sitä oli ollut. Lisäksi niille harvoille nuorille, jotka olivat yhteydessä syntymävanhempiansa, yhteydenpidolla oli positiivinen merkitys. (Valkonen 1995: 96–97).

Perhehoitонуorelle on Valkosen (1995) tutkimuksen mukaan merkittävää se, kuka on ottanut hänestä vastuun, kenen kanssa hän on tuntenut olonsa turvalliseksi ja kuka on ollut kiinnostunut hänen asioistaan. Nuoret siis kokivat sijaisvanhempansa psykologiseksi vanhemmiksi, vaikka he eivät olleet heidän biologisia vanhempiaan. Hämäläisen (2012) 8–12-vuotiaita sijaisperheissä asuvia lapsia koskevan tutkimuksen mukaan puolestaan sijaisperhesuhteita on haastava neuvotella ensisijaisiksi suhteiksi, sillä sijaisperhesuhteita leimaa vieraus, väliaikaisuus ja niiden sijaisluonne. Tutkimuksen mukaan lapsen menneisyys näkyi taakkana sijaisperhesuhteissa, sillä usein sidoksena menneeseen esti lapsia luomasta ensisijaisia suhteita sijaisvanhempiansa. (Emt. 174–175.)

Valkosen (1995) tutkimuksen mukaan psykologinen vanhemmuus edellyttää sosiaalisen vanhemmuuden lisäksi vastuun ottamista lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä vanhemman osoittamaa rakkautta ja lämpöä. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten mukaan vanhemmuus voidaankin määritellä jatkuvaksi, vastuulliseksi ja rakastavaksi kanssakäymiseksi lapsen kanssa, jossa vanhemmalla on kasvattava rooli. Tutkimuksessa kasvatuksellinen vanhemmuus -näkökulma nousi psykologisen vanhemmuuden näkökulman rinnalle. Perhehoitонуoret määrittelivät vanhemmuuden enemmän tehtävänä kuin suhteena; nuoret odottivat vanhemmilta vastuun ottamista ja kasvattajan roolia. (Emt: 99–101.)

5 Tutkimustehtävä

Tutkin opinnäytetyössäni sijaisvanhempien kokemuksia nuoren sijaisvanhemmuudesta. Opinnäytetyöni kohdejoukkona ovat Helsingin kaupungin pitkäaikaisen perhehoidon puolella toimivat sijaisvanhemmat, jotka ovat ryhtyneet vähintään 12-vuotiaiden nuorten sijaisvanhemmiksi. Opinnäytetyöni tutkimustehtävänä on selvittää sijaisvanhempien kokemuksia nuoren sijaisvanhemmuudesta ja vanhemmuuden arjesta sijoitetun nuoren kanssa. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, minkälaisia onnistumisen kokemuksia nuoren sijaisvanhemmat vanhemmuudessaan kokevat ja minkälaisia haasteita he kohtaavat.

Tahdon tämän opinnäytetyön avulla tuoda esiin sijaisvanhempien arvokasta kokemustietoa nuoren sijaisvanhemmuudesta. Sijaisvanhempien kokemusten selvittäminen on merkityksellistä, sillä tätä tietoa voidaan käyttää perhehoidon valmennus- ja tukimuotojen kehittämiseen ja näin ollen parantaa nuorten asemaa perhehoidossa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisena nuorten sijaisvanhemmat kuvaavat vanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea kertomuksissaan?
2. Minkälaisista sijaisvanhemmuuden haasteista ja onnistumisen kokemuksista nuorten sijaisvanhemmat kertovat?

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Kerronnallinen lähestymistapa

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena on Hirsjärveä (2007: 157, 176) mukaillen todellisen elämän kuvaaminen ja tutkimuskohteen ymmärtäminen. Lähestymistapani opinnäytetyön toteutukseen on kerronnallinen (narratiivinen). Kerronnallista tutkimusta koskevaan kirjallisuuteen perehtyminen on osoittanut, ettei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa kerronnallisen tutkimuksen toteuttamiseen. Tässä opinnäytetyössä kerronnallinen tutkimusote nähdään ennen kaikkea mahdollisuutena tuoda esiin sijaisvanhempien kokemuksia nuoren sijaisvanhemmuudesta. Määritellessäni opinnäytetyöni kerronnalliseksi viittaan tällä tutkimusaineiston luonteeseen ja jossain määrin myös aineiston analyysitapaan (kts. Heikkinen 2010: 145). Käytän tässä opinnäytetyössä Hyvärisen (2006: 2) tavoin sanoja kertomus, kerronnallinen ja kertomuksellinen narrative-sanan synonyymeinä ja suosin niiden käyttöä narratiivisuuden tai tarinallisuuden -käsitteiden sijaan.

Opinnäytetyöni aineisto on kerätty kerronnallisilla yksilöhaastatteluilla. Haastattelu valikoitui tutkimusmenetelmäksi, sillä halusin korostaa ihmisen aktiivista roolia ja subjektiutta tutkimustilanteessa (kts. Hirsjärvi 2007: 200). Koin yksilöhaastattelun luonnolliseksi haastattelumuodoksi sekä aiheen sensitiivisyyden että haastateltavien pitkien välimatkojen vuoksi. Kerronnallisen haastattelun valinnassa ratkaisevaa oli se, että uskoin sen antavan haastateltaville mahdollisuuden tuoda esiin heidän mielestään tärkeän tiedon ilman, että olisin rajannut ennalta tarkkaan määriteltyjen kysymysten avulla sen, mitä haastateltavat kertovat. Lisäksi kerronnallisen haastattelun valintaa tuki menetel-

mälle ominainen piirre nähdä tiedon paikallisuus ja henkilökohtaisuus vahvuuksina, joiden avulla tieto voi muodostua moniääniseksi sekä rikkaaksi ja erottua näin yleispätevistä käsityksistä (kts. Hatch ja Wisniewski 1995: 116–118).

Puhuttaessa narratiivisuudesta aineiston käsittelytapana Polkinghorne (1995: 12–16) erottaa toisistaan narratiivien analyysin (analyses of narratives), jota myös opinnäytetyöni pääosin edustaa sekä narratiivisen analyysin (narrative analysis). Polkinghorne kuvaa narratiivien analyysissä huomion kiinnittyvän kertomusten luokitteluun tai kategoriointiin, kun taas narratiivisessa analyysissä tavoitteena on esimerkiksi analysoida erilaisia kerronnan tapoja ja luoda uusi kertomus aineiston kertomusten perusteella. Lieblich, Tuval-Mashiach ja Zilber (1998: 15–18) puolestaan jakavat narratiivisen aineiston analyysitavat holistiseen (holistic) ja kategoriseen (categorical) analyysitapaan, jakaen lisäksi nämä analyysitavat sen mukaan, onko tarkastelun kohteena aineiston sisältö (content) vai muoto (form). Opinnäytetyöni analyysitapa on tämän luokittelun mukaan kategorinen ja sisällöllinen tarkastellessani aineiston sisältöä pilkkomalla kertomuksia osiin analyysin molemmissa vaiheissa.

Vaikka viitataan tässä opinnäytetyössä kerronnallisuudella ensisijaisesti menetelmävalintoihin, liittyy se myös käsitykseen tiedon luonteesta (kts. Heikkinen 2010: 145). Kerronnallinen tietokäsitys auttaa ymmärtämään kerronnallisten tutkimusmenetelmien lähtökohtia ja sitä kautta niiden käytännöllisyyttä kokemuksen tutkimisessa. Bruner (1986: 11–13) kuvaa ihmisellä olevan kaksi kognitiivisen ajattelun tapaa, joiden avulla me järjestämme kokemuksia ja rakennamme todellisuutta. Loogis-tieteellisen (logico-scientific) tai paradigmaattisen (paradigmatic) ajattelun avulla pyrimme selittämään fysikaalista todellisuutta, kun taas narratiivisen (narrative) ajattelun avulla selitämme inhimillistä toimintaa ja jäsennämme kokemuksiamme tarinamuodossa. Myös Hännisen (1999: 19–21) mukaan tulkitsemme omaa elämäämme tarinallisten merkitysten kautta. Hän erottaa toisistaan kielellisen kertomuksen ja sisäisen tarinan, joista jälkimmäisellä hän tarkoittaa ihmisen mielen sisäistä, omaa elämää tulkitsevaa prosessia, jota rakennetaan ja ilmaistaan kielellisen kertomuksen kautta. Erkkilä (2006: 200) perusteleekin narratiivisen tietämisen sopivuutta tutkijan työvälineeksi sillä, että ihminen itse ymmärtää luonnostaan sekä omaa että toisen elämää narratiivisesti.

Kerronnallisuus voidaan nähdä vuorovaikutuksen välineenä, jonka avulla sijaisvanhemmat voivat jakaa kokemuksiaan, tehdä ne ymmärrettäväksi ja päästää näin minut tutkijana kosketuksiin heidän kokemusten kanssa (kts. Hyvärinen ja Löyttyniemi 2005: 189). Aaltosen ja Leimumäen (2010: 124) mukaan muistelu voi herättää kerronnan hetkessä eloon kokemuksellisuuden. He kuvaavat kokemuksen olevan hetkessä elävä prosessi, joka punoutuu kertomuksen kerrontahetkellä. Myös Hyvärinen (2006: 2) korostaa, että vaikka kertomus on tärkeä subjektiivisen kokemuksen välittäjä, se ei ole koskaan vain yksityinen, subjektiivinen. Hänen mukaansa kertominen on kulttuurisesti jäsentynyttä myös kerrottaessa subjektiivisista kokemuksista. En kohdistä tässä opinnäytetyössä yksityiskohtaista huomiota kerrontatilanteen vuorovaikutusprosessiin, mutta tiedostan kerrontatilanteen vaikuttavan siihen, millaiseksi kertomus muodostuu (kts. Aaltonen - Leimumäki 2010: 147). Sen sijaan kiinnitän huomioni kertomusten sisältöön ja sijaisvanhempien äänen kuulemiseen.

6.2 Kohdejoukko ja tutkimusaineisto

Tutkimukseni kohderyhmänä olivat vähintään kahden vuoden ajan sijaisvanhempina toimineet sijaisäidit ja -isät, jotka toimivat Helsingin kaupungin sijoittamien nuorten sijaisvanhempina. Haastateltavien valinnassa käytin laadullisessa tutkimuksessa usein perusteltua harkinnanvaraista otantaa, sillä haastateltaviksi piti valikoitua sellaisia sijaisvanhempia, joilla on tietoa ja kokemusta nuorten sijaisvanhemmuudesta (kts. Tuomi – Sarajärvi 2004: 87–88.)

Tutkimusaineiston rajaamisessa käytin seuraavia kriteerejä:

- Sijaisperheeseen oli sijoitettu vähintään yksi nuori, joka oli ollut sijoitushetkellä noin 12–16-vuotias.
- Nuori oli ollut sijoitettuna kyseisessä perheessä vähintään noin kahden vuoden ajan.
- Mikäli haastattelu tapahtui sijaisvanhemman kotona, se sijaitti kohtuullisen matkan päässä Helsingistä. Kauempana asuvien sijaisvanhempien (ja myös muiden) oli mahdollista osallistua tutkimukseen haastattelun sijaan kirjoittamalla kokemuksistaan.

Tutkimusaineiston rajaamisessa käytetyt kriteerit muotoutuivat opinnäytetyöprosessin edetessä. Koska halusin tämän opinnäytetyön avulla tuoda esiin sijaisvanhempien kokemuksia nuoren sijaisvanhemmuudesta, edellytin, että sijaisvanhemmat ovat ryhtyneet vähintään 12-vuotiaan nuoren sijaisvanhemmaksi. Edellytin myös, että sijaisvanhemmat ovat toimineet nuoren sijaisvanhempina vähintään noin parin vuoden ajan. Tällöin sijaisvanhemmille oli ehtinyt karttua kokemuksia nuoren sijaisvanhemmuudesta usean vuoden ajalta. Minulla ei ollut taloudellisista eikä aikataulullisista resursseista johtuen mahdollista käydä haastattelemassa useiden satojen kilometrien päässä Helsingistä asuvia sijaisvanhempia, enkä kokenut esimerkiksi video- tai puhelinhaastattelua tähän opinnäytetyöhön sopivaksi, luontevaksi aineistonkeruutavaksi. Kauempana asuvilla, kuten muillakin sijaisvanhemmilla, oli kuitenkin mahdollisuus osallistua opinnäytetyöhöni kirjoittamalla nuoren sijaisvanhemmuutta koskevista kokemuksistaan.

Aloitin tutkimusaineiston hankinnan keväällä 2012 lähettämällä opinnäytetyötäni koskevan sähköpostin (Liite 1) Helsingin perhehoidon työntekijöille. Sähköpostiviestissä pyysin heiltä apua opinnäytetyöhöni sopivien sijaisvanhempien kartoittamisessa. Kerroin viestissä lyhyesti opinnäytetyöni tutkimusaiheen ja -tavan sekä aineistolle asettamani kriteerit. Toivoin perhehoidon työntekijöiden ilmoittavan minulle, mikäli he tietävät sijaisvanhemman, joka olisi sopiva ja halukas osallistumaan opinnäytetyöhöni. Lähettämäni sähköpostiviestin liitteenä oli sijaisvanhemmille tarkoitettu kirje (Liite 2), jota toivoin jaettavan opinnäytetyöni kohderyhmälle. Kirjeessä kerroin muun muassa mihin tarkoitukseen kerään aineistoa, millä tavoin, miten käsittelen ja hyödynnän aineistoa sekä mitä tutkimukseen osallistuminen sijaisvanhemmilta edellyttää. Ensimmäinen opinnäytetyöhöni liittyvä yhteydenotto sijaisvanhempiin tapahtui siis Helsingin perhehoidon työntekijöiden toimesta.

Perhehoidon työntekijöiden kautta sain neljän sijaisvanhemman yhteystiedot. He olivat kiinnostuneita osallistumaan opinnäytetyöhöni ja olivat antaneet sosiaalityöntekijöille luvan antaa heidän yhteystietonsa minulle ja minun ottaa yhteyttä heihin asian tiimoilta. Saatuani sijaisvanhempien yhteystiedot soitin sijaisvanhemmille ja sovimme kolmen sijaisvanhemman kanssa haastatteluajankohdasta. Neljäs sijaisvanhempi ei lopulta osallistunut opinnäytetyöhöni. Yhden haastateltavan puoliso halusi myös osallistua opinnäytetyöhöni, joten aineiston kooksi muodostui lopulta neljä. Hirsjärven (2007: 176) mukaan laadullinen tutkimus voi koskea vain pientä tapausmäärää, sillä tavoittee-

na ei ole tilastollisten yleistysten tekeminen tai keskimäärien yhteyksien löytäminen. Narratiivinen aineisto voi myös olla kestoaltaan ja intensiteetiltään laajempaa kuin perinteisissä haastattelumenetelmissä, jolloin pienempi haastateltavien lukumäärä voi olla näin ollen perusteltu (Saastamoinen 1999: 7).

Kaikki neljä sijaisvanhempaa halusivat osallistua opinnäytetyöhöni haastattelun muodossa kokemuksista kirjoittamisen sijaan. Haastattelemistani sijaisvanhemmista kolme oli sijaisäitejä ja yksi sijaisisä. Olin tavannut haastateltavista sijaisvanhemmista kaksi aikaisemmin muussa yhteydessä, mutta välillämme ei ollut kuitenkaan sellaista yhteistyösuhdetta, jonka olisin arvioinut vaikuttavan opinnäytetyöprosessiini. Kaikki haastatteluihin osallistuneet sijaisvanhemmat olivat yli 50-vuotiaita. Heillä kaikilla oli useiden vuosien kokemus sijaisvanhemmuudesta. Kaikkiin perheisiin oli sijoitettu vähintään yksi 12 vuotta täyttänyt nuori, joissakin perheissä asui useita sijoitettuja nuoria ja myös pienempiä sijoitettuja lapsia. Joissakin perheissä osa sijoitetuista nuorista oli jo itsenäistynyt ja muuttanut omilleen. Osalla haastateltavista oli myös aikuisia biologisia lapsia.

6.3 Kerronnalliset haastattelut

Opinnäytetyön aineiston hankinta tapahtui vuoden 2012 loppukevään ja kesän aikana. Haastattelut pidettiin sijaisvanhempien kotona tai mökillä. Sijaisvanhempien koti haastattelun sosiaalisena kontekstina tuntui luontevalta sijaisvanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea käsittelevässä haastattelussa. Lisäksi toivoin tällä tavoin tekeväni sijaisvanhempien osallistumisen haastatteluihin mahdollisimman helpoksi. Haastattelutilanteet alkoivat lyhyellä vapaamuotoisella keskustelulla ja kahvitelulla. Keskustelun aikana kävin haastateltavan kanssa läpi haastattelun tarkoituksen, aineiston keräämistä sekä kerroin haastattelun luottamuksellisuudesta sekä siitä, että tutkimukseen osallistujat eivät ole tunnistettavissa valmiista opinnäytetyöstäni (kts. Liite 2).

Varsinainen nauhoitettu haastattelutilanne rakentui väljän haastattelurungon (Liite 3) ympärille. Haastattelurunko sisälsi viisi taustakysymystä ja kuusi varsinaista haastattelukysymystä. Taustakysymysten avulla pyrin selvittämään muun muassa perheen tämänhetkisen kokoonpanon sekä kuinka kauan haastateltava oli toiminut sijaisvanhempana. Esitietojen jälkeen siirryimme varsinaisiin haastattelukysymyksiin. Pyysin haasta-

teltavia kertomaan omin sanoin heidän kokemuksistaan nuorten sijaisvanhemmuudesta ja siitä, mikä heidän mielestään on siinä kaikkein tärkeintä. Pyysin heitä kertomaan myös arjestaan nuoren sijaisvanhempana ja siitä, millaisia onnistumisen kokemuksia he ovat kokeneet ja millaisia haasteita he ovat kohdanneet toimiessaan nuoren sijaisvanhempana. Haastattelutilanteissa sijaisvanhempien kerrontaa ei ollut tarkoitus kahlita tarkkojen näkökulmien alle, vaan antaa kerronnan edetä sijaisvanhempien ohjaamaan suuntaan.

Tarkensin haastateltavien vastauksia haastattelun edetessä lukuisin apukysymyksiin. Osa haastateltavista kertoi kokemuksistaan runsassanaistemmin kuin toiset ja näin ollen myös esittämieni apukysymysten määrä vaihteli haastatteluiden välillä haastateltavan kerronnasta riippuen. Toisten kanssa haastattelutilanne oli enemmän keskustelunomainen, kun taas toiset kertoivat kokemuksistaan pitkiä aikoja yhtäjaksoisesti. Apukysymysten avulla pyysin esimerkiksi konkreettisia esimerkkejä haastateltavan kertomista tilanteista tai pyysin haastateltavaa tarkentamaan kertomaansa, jotta ymmärtäisin asian oikein. Esitin myös apukysymyksiä tilanteissa, joissa puhe tyrehtyi ja haastateltava oli pitkään hiljaa. Haastattelutilanteista oli erotettavissa kaksi Kujalan (2007: 19) muodostamaa vuorovaikutuksellisesti erilaista kategoriaa. Toisilla haastateltavilla oli oma kertomuksensa jo suurilta osin olemassa haastattelutilanteeseen tullessaan ja toiset rakensivat sitä haastattelutilanteessa haastattelijan kanssa yhdessä. Kujalan mukaan erityisesti jälkimmäisessä tapauksessa haastattelijalla on merkittävä rooli kertomuksen tuottamisessa.

Opinnäytetyössäni haastattelutilanteiden kerronnallisuuden lähtökohtana oli tietyn kerronnallisen haastattelumetodin sijaan kertomuksia hakevat kysymykset (kts. Hyvärinen – Löyttyniemi 2005: 198–199). Tavoittelin haastattelutilanteissa kerronnallisuutta kiinnittämällä huomiota esittämiini kysymyksiin ja pyytämällä haastateltavia kertomaan kokemuksistaan sekä antamalla tilaa kertomiselle (Hyvärinen – Löyttyniemi 2005: 191; Vuokila-Oikonen ym. 2001: 91). Tavoitteenani oli muotoilla haastattelukysymykset kerrontaa tukevaan muotoon, kuten ”Kertoisikse vähän siitä sun arjesta nuoren sijaisvanhempana?” (Elinan haastattelu) tai ”Kertoisikse sellasista onnistumisista, mitä sä oot kokenu, kun oot ollu nuoren sijaisvanhempi?” (Antin haastattelu).

Tutkimusaineistoni kertomukset koostuivat Hyvärisen (2010: 90) käsitystä tukien useista erilaisista jaksoista yhden kokonaisen kertomuksen sijaan. Kertomusjaksoista oli kuitenkin löydettävissä kertomukselle asetetut vähimmäisvaatimukset: niissä tapahtui ajallista etenemistä ja tapahtumien välillä oli kausaalinen yhteys (emt: 101). Haastattelukertomuksille oli myös ominaista se, että kokemuksista ei kerrottu ajallisessa järjestyksessä, vaan haastateltava saattoi hypellä kerronnassaan tilanteesta toiseen ja palata samaan tilanteeseen useissa kerronnan eri vaiheissa. Hyvärinen (2010: 93) erottaakin kertomuksista kaksi etenemisen tasoa: tapahtumien ajallisen etenemisen ja kertovan tekstin etenemisen. Haastateltavat käyttivät kerronnassaan Hyvärisen (2010: 93) näkemystä mukaillen sekä ennakointia (foreshadowing) viittaamalla asioihin, jotka tapahtuvat vasta myöhemmin että takaumia (backshadowing). Myös Aaltonen ja Leimumäki (2010: 148) korostavat, että usein suullinen kertomus eroaa stereotyyppisestä kertomuskäsityksestä. Heidän mukaansa suulliselle kertomukselle on ominaista, että se harhailee, poikkeaa ja jättää sulkeutumatta.

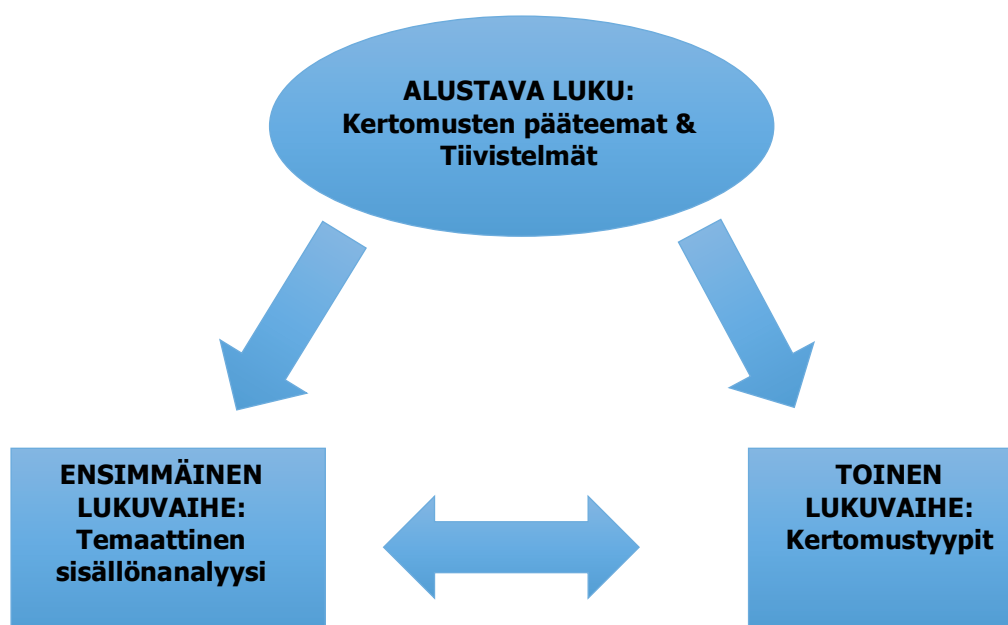
Haastattelut kestivät keskimäärin puolitoista tuntia, lukuun ottamatta yhtä haastattelua, joka oli kestoaltaan 35 minuuttia. En tehnyt koehaastatteluja aineistoa kerätessäni, sillä halusin haastateltavien pienestä määrästä ja vaikeasta saatavuudesta johtuen hyödyntää kaiken saamani aineiston varsinaiseen opinnäytetyöhöni. Jälkeenpäin ajateltuna koehaastattelut olisivat kuitenkin voineet valmistaa minua kokemattomana haastattelijana varsinaisiin haastattelutilanteisiin, esimerkiksi kertomuksiin pyrkivien kysymysten esittämiseen, mutta toisaalta yksilöllisistä haastattelutilanteista johtuen vaikutus olisi voinut jäädä vähäiseksi.

6.4 Aineiston analysointi

Litteroin nauhoitetut haastattelut vuoden 2014 kevättalvella. Litteroinnissa käytin apuna Express Scibe -apuohjelmaa, jonka avulla nauhoitetun puheen nopeutta voi säädellä aukikirjoittamisen helpottamiseksi. Aukikirjoitin haastattelut sanatarkasti tietokoneelle Open Office -ohjelmalla. Huokaukset, naurahdukset ja hymähdykset jätin huomioimatta, sillä en ollut tekemässä varsinaista keskusteluanalyysiä ja koin niiden huomioimisen opinnäytetyöni kannalta merkityksettömäksi (kts. Hirsjärvi – Hurme 2000: 140). Muutamia sanat ja ilmaukset, joista en saanut selvää, merkitsin epäselviksi kohdiksi ("en saa selvää") aukikirjoitettuun tekstiin. Merkitsin haastattelijan eli itseni puheenvuorot

etunimeni mukaisesti S-kirjaimella ja haastateltavien puheenvuorot H-kirjaimella. Eri haastateltavien kommentit erotin toisistaan käyttämällä ensimmäisen haastateltavani puheenvuoroista merkintää H1, toisen H2, kolmannen H3 ja neljännen H4. Myöhemmin nimesin haastateltavat keksityillä nimillä Siiriksi, Elinaksi, Antiksi ja Ullaksi. Litteroitua aineistoa kertyi Tahoma -fontilla kirjoitettuna, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1 yhteensä 72 sivua.

Hirsjärven (2007: 219) mukaan aineiston analyysiin on ryhdyttävä heti aineiston keräämisen jälkeen, jotta aineisto vielä inspiroi tutkijaa ja aineiston täydentäminen ja selventäminen onnistuu helposti tarvittaessa. Tämä ei kuitenkaan ollut silloisessa elämäntilanteessani mahdollista. Koska aineiston keruun ja analysointivaiheen välillä oli kulunut aikaa lähes kaksi vuotta, litterointivaihe oli hyvä tapa kokea haastattelutilanteet uudelleen ja aloittaa näin aineistoon tutustuminen. Litteroinnin jälkeen aloitin aukikirjoitettuun tekstiin paneutumisen lukemalla aineiston läpi useaan kertaan. Aineiston analyysi tapahtui kolmessa eri vaiheessa, joista käytän Sukulan (2009: 54) tavoin nimityksiä alustava luku, ensimmäinen lukuvaihe ja toinen lukuvaihe. Kuva 1. havainnollistaa analyysiprosessin vaihteita.

Kuva 1. Analyysiprosessin vaiheet.

Alustavassa lukuvaiheessa luin litteroidut haastattelut läpi useaan kertaan. Muutaman lukukerran jälkeen päätin poistaa tekstistä sellaiset puheenvuoroni, joissa sanoin ”kyllä”, ”joo”, ”niin” ja ”aivan”, sillä koin näiden kommenttien kuvastavan vain pyrkimystäni olla läsnä haastattelutilanteessa. Näin tekstin luettavuus parani ja haastateltavien kerronta tuli paremmin esiin.

Haastattelumateriaalia lukiessani tein tekstiin alleviivauksia ja muita merkintöjä. Tämän jälkeen kirjoitin sivumarginaaleihin pelkistetyillä ilmauksilla, mistä siinä kohtaa tekstiä on kyse (kts. Tuomi – Sarajärvi 2012: 109). Seuraavista esimerkeistä ensimmäisessä sijaisvanhempi kertoo siitä, kuinka ennen sijoitusta nuoresta saadut taustatiedot eivät saa leimata nuorta tietynlaiseksi. Käytin tästä pelkistettyä ilmausta ”ennakkoluulottomuus”. Toisessa esimerkissä sijaisvanhempi kertoo siitä, kuinka tärkeää on motivaatio erityisesti nuoren eikä vain pienen lapsen sijaisvanhemmuuteen. Pelkistetty ilmaus tästä oli ”halu ryhtyä nuoren sijaisvanhemmaksi”.

”Et se lapsi, sillä ei saa olla etikettiä päällä, et tää on nyt sellanen ja sellanen ja tehnyt sitä ja tätä ja tollasta. Et on siis hyvä tietää, mut sitä lasta ei saa leimata sen takia.” (Antti)

”Siinä pitää haluta juuri tämä nuori, juuri tämä lapsi. Eikä niin, että mä haluun sitä semmosta pientä ja nyt mä tyydyn tähän vähän isompaan, vaan että mä haluun just tän. Mä haluun just tän 12-vuotiaan, mä haluun just tän 13-vuotiaan tai jopa 15-vuotiaan. Mä haluun just tän. Täs on jotain semmosta, jonka mä haluun.” (Ulla)

Sijaisvanhempien kertomuksista oli erotettavissa monia kymmeniä pelkistettyjä ilmauksia. Kokosin pelkistetyt ilmaukset yhteen samalle paperille, jotta niiden samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien löytäminen olisi helpompaa. Pelkistettyjä ilmauksia yhdistelemällä muodostuivat aineiston teemaluokat. Vaikka haastattelutilanteissa apunani olleen haastattelurungon kysymykset tukivat tutkimuskysymyksiäni, en käyttänyt niitä itsestään selvinä luokittelukategorioina, vaan pyrin luokittelussa aineistolähtöisyyteen. Teemaluokkien muodostaminen ei ollut ongelmaton, vaan luokat hioutuivat pikku hiljaa omiksi kokonaisuuksikseen lukukertojen lisääntyessä. Esimerkiksi mainitsemani pelkistetyt ilmaukset ”ennakkoluulottomuus” ja ”halu ryhtyä nuoren sijaisvanhemmaksi” yhdistyivät teemaluokkaan ”edellytyksiä nuoren sijaisvanhemmuudelle”. Teemaluokkien yhdistelyä jatkamalla muodostuivat kertomusten pääteemat. Muodostuneita pääteemoja oli aluksi neljä: sijaisvanhemmuus suhteena, sijaisvanhemmuuden arki, onnistumisen kokemukset sijaisvanhemmuudessa ja haasteet sijaisvanhemmuudessa. Jatka-

essani aineiston käsittelyä päädyin erottamaan sijaisvanhemmuus suhteena -luokasta omaksi luokakseen vielä sijaisvanhemmuuden lähtökohdat, sillä huomasin sen sisältämien asiasisältöjen muodostavan oman kokonaisuuden. Liitteessä 4 kuvataan pääteemaluokkien syntymistä.

Lopullisiksi pääteemoiksi muodostuivat:

- Sijaisvanhemmuuden lähtökohdat
- Sijaisvanhemmuus suhteena
- Sijaisvanhemmuuden arki
- Onnistumisen kokemukset sijaisvanhemmuudessa
- Haasteet sijaisvanhemmuudessa

Lisäksi tein alustavassa lukuvaiheessa kustakin haastattelusta mindmap -tyyppisen tiivistelmän, jossa kokosin samaa aihetta koskevat kommentit yhteen ja hahmottelin itselleni asioiden välisiä yhteyksiä. Tiivistelmät auttoivat minua saamaan paremman kokonaiskuvan kustakin kertomuksesta ja helpottivat haastattelumateriaalin jatkokäsittelyä.

Ensimmäisessä lukuvaiheessa alkoi varsinainen aineiston analyysi. Käytin tässä vaiheessa analyysimenetelminä temaattista luentaa ja sisällönanalyysia (kts. Hyvärinen 2006: 17), toisin sanoen analysoin kertomuksia sisällön analyysin avulla alustavassa lukuvaiheessa muodostamieni pääteemojen pohjalta. Tässä vaiheessa etsin aineistosta pääteemojen ja myös tutkimuskysymysteni mukaisesti tietoa siitä, millaisista sijaisvanhemmuuden lähtökohdista sijaisvanhemmat kertoivat, miten he kuvasivat sijaisvanhemmuutta suhteena ja sijaisvanhemmuuden arkea kertomuksissaan sekä millaisista onnistumisen kokemuksista ja haasteista he kertoivat.

Aluksi pelkistin litteroidun tutkimusaineiston pilkkomalla sen asiakokonaisuuksien mukaan osiin. Käytin analyysiyksikkönä sanojen tai lauseiden sijaan asiakokonaisuutta (kts. Tuomi – Sarajärvi 2012: 110), sillä koin sen sopivan kerronnallisten haastatteluiden analyysiin ja mahdollistavan helpon liikkeelle lähdön aineiston analyysin toteutukseen. Pilkkottuani litteroidun tekstin asiakokonaisuuksiksi luokittelin tekstin muodostamieni pääteemojen mukaan. Käytännössä tämä tapahtui koodaamalla aineisto päätee-

mojen mukaan viiteen osaan väreittäin (liila: sijaisvanhemmuuden lähtökohdat, vihreä: vanhemmuus suhteena, keltainen: arki, punainen: onnistumiset ja sininen: haasteet). Tämän jälkeen siirsin eri värein koodatut alkuperäisilmaukset aihealueittain omiin tiedostoihinsa. Sen jälkeen jatkoin aineiston ryhmittelyä pääteemojen sisällä. Etsin alkuperäisilmauksista samankaltaisuuksia ja yhdistelin niitä alaluokiksi sekä nimesin luokat niitä kuvaavilla käsitteillä. Yläluokat muodostuivat alaluokkia yhdistelemällä ja pääluokat yläluokkia yhdistelemällä. (kts. Tuomi – Sarajärvi 2012: 109–110.) Liitteessä 5 on esimerkki sisällönanalyysin etenemistä pelkistetyistä ilmauksista kohti kokoavaa käsitettä.

Sisällönanalyysin tulokset:

- 1) Lähtökohtia nuoren sijaisvanhemmuuteen
- 2) Sijaisvanhemmuussuhde nuoren kanssa
- 3) Arki nuoren sijaisvanhempana
- 4) Haasteet nuoren sijaisvanhemmuudessa
- 5) Onnistumisen kokemukset nuoren sijaisvanhemmuudessa

Aineiston käsittely sisällönanalyysin avulla teemoittain oli tutkimuskysymysteni näkökulmasta hyvin informatiivinen tapa analysoida aineistoa. Lisäksi se antoi selkeät lähtökohdat sijaisvanhempien kertomusten analysointiin, sillä kunkin sijaisvanhemman kertomuksissa kietoutuivat yhteen useiden erilaisten ja eri-ikäisten lasten erilaiset sijaisvanhemmuuskertomukset. Mieltäni kuitenkin askarrutti, olinko hävittänyt aineiston kerronnallisuuden pelkästään poimimalla ja yhdistelemällä kertomuksista esiin nousseita teemoja (kts. Hyvärinen 2006: 17).

Halusinkin analyysin **toisessa lukuvaiheessa** huomioida paremmin aineistoni kerronnallisuutta. Suunnittelin aluksi tarkastelevani sijaisvanhempien kertomuksia kokonaisuuksina, esimerkiksi jaottelemalla kertomukset niiden juonityyppien mukaan. Koin menetelmän kuitenkin liian pakottavaksi opinnäytetyöni aineistolle, sillä näin sijaisvanhempien kertomusten sisältävän monia erilaisia kertomuksellisia teemoja, jotka nivoutuivat yhteen muodostaen kokonaisen kertomuksen. Yksinkertaistamisen sijaan halusin tuoda esiin kunkin kertomuksen kerroksellisuutta ja moninaisuutta. Päädyinkin analyysin toisessa vaiheessa tarkastelemaan sitä, minkälaisista kertomuksista sijaisvanhempi-

en kertomukset muodostuivat. Samaa menetelmää on käyttänyt muun muassa Sukula (2009) tutkiessaan adoptioäitiyttä. Käytän työssäni käsitettä kertomustyyppi kuvatesani näitä kertomuksellisia teemoja, joita sijaisvanhempien kertomukset sisälsivät.

Tässä analyysivaiheessa etsin sijaisvanhempien kertomuksista vastauksia kysymyksiin: Millaisia kertomuksellisia teemoja tämä kertomus sisältää? Millaisten kertomusten kautta sijaisvanhemmat kertovat omasta sijaisvanhemmuudestaan ja arjestaan? Litteroidun aineiston lisäksi käytin tässä analyysivaiheessa apuna alustavassa lukuvaiheessa tekemiäni tiivistelmiä erilaisten kertomustyyppien löytämiseksi. Luin aineistoa alustavassa lukuvaiheessa muodostamani pääteemat mielessäni ja keräsin erilliselle paperille kustakin kertomuksesta löytämiäni kertomustyyppisiä ja vertailin niitä toisiinsa. Analyysitapani oli edelleen temaattinen, sillä kokosin yhteen kertomuksia yhdistäviä teemoja. Hyvärisen (2006: 18) ajatusta noudattaen pyrin analysoimaan kertomuksia aineistoon perustuvien jäsennysten pohjalta, enkä yleisten lajityyppien mukaan. Huomasin kuitenkin löytäväni sijaisvanhempien kertomuksista joitakin samoja kertomustyyppisiä kuin Sukula (2009: 121–132).

Työni lopullisiksi kertomustyypeiksi muodostuivat:

- Kiintymyskertomukset
- Yhteistyökertomukset
- Voimattomuuden kertomukset
- Tavallisuuden kertomukset
- Erityisyyden kertomukset

Analyysin toinen lukuvaihe syvensi aineistoni analyysia, sillä se mahdollisti aineiston tarkastelun uudesta näkökulmasta. Analyysin toista vaihetta voidaan luonnehtia Hirsjärven ja Hurmeen (2000: 143) käsittein synteesivaiheeksi. Kun ensimmäisessä analyysin vaiheessa olin pilkkonut ja eritellyt aineistoa osiin, tässä toisessa vaiheessa aloin syntetisoida sitä uudelleen pienistä osista suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Analyysiprosessin lukuvaiheet kietoutuivat analyysin edetessä toisiinsa hyödyntäessäni analyysin ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa alustavassa lukuvaiheessa muodostamiani aineiston pääteemoja ja tiivistelmiä. Lisäksi toisessa lukuvaiheessa käytin apunani ensimmäisen vaiheen sisällönanalyysin tuloksia erilaisten kertomustyyppien hahmottamiseksi.

Olen käyttänyt tutkimustuloksia raportoidessani haastateltavien kertomuksista suoria lainauksia elävöittääkseni tekstiä ja lisätäkseni tulosten uskottavuutta. Haastateltavien anonymiteetin suojelemiseksi olen muuttanut lainauksissa joitakin murre sanoja kirja-kielen muotoon. Olen jättänyt joidenkin lainausten keskeltä pois lauseita, jotka eivät kuvaa käsiteltävää asiaa. Olen myös luettavuuden lisäämiseksi poistanut joistakin lainauksista sanoja, joita haastateltava toisti useaan kertaan. Toisinaan otin tekstilainaukseksi vain pienen osan asiakokonaisuudesta. Tällaiset edellä mainitut kohdat olen merkinnyt suoriin lainauksiin kolmella pisteellä (...), lukuun ottamatta poistamiani niinkusanoja. Tekstilainauksissa olevat nimet on muutettu.

7 Tutkimustulokset

7.1 Nuoren sijaisvanhemmuus

7.1.1 Lähtökohtia nuoren sijaisvanhemmuuteen

Sijaisvanhemmat kertoivat sijoitettavaan nuoreen tutustumisen alkavan usein perehtymällä nuoresta saatuihin ennakkotietoihin. Nuoresta saatujen ennakkotietojen perusteella arvioitiin nuoren sopivuutta perheeseen: hyötyykö nuori sijoituksesta ja riskeeraako uusi sijoitus aiemmin sijoitettujen tai omien biologisten lasten hyvinvointia. Sijaisvanhemmat kuitenkin kokivat, ettei sijaisvanhempi pysty täysin ennustamaan, miten sijoitus tulee muuttamaan perheen tilannetta. Osalla sijaisvanhemmista oli kokemusta siitä, kuinka heidän omat biologiset lapsensa olivat alkaneet oireilla heille sijoitettujen haastavien lasten myötä. Nämä sijaisvanhemmat pitivätkin erittäin tärkeänä sitä, että sijaisvanhempi saa rauhassa harkita uutta sijoitusta jokaisen osapuolen näkökulmasta, ja että hänelle tulee sijoituksen hyödyllisyydestä varma tunne itselleen. Lisäksi korostettiin sijaisvanhemman kokemusta siitä, että perheessä on tilaa ja oikea hetki uudelle perheenjäsenelle. Joissakin perheissä myös perheen lapset arvioivat yhdessä sijaisvanhempien kanssa sopisiko uusi sijaislapsi perheeseen.

Tulosten mukaan nuoresta saatavat ennakkotiedot saattoivat herättää sijaisvanhemmissa ennakkoluuloja. Tällöin ennakkotiedot saattoivat käynnistää sijaisvanhemmissa pohdintoja siitä, uskaltavatko he ryhtyä kyseisen nuoren sijaisvanhemmaksi. Joskus

ennakkoluulot olivat kuitenkin virheellisiä, sillä osa sijaisvanhemmista koki sijoitetun nuoren kuulostaneen ennakkotietojen perusteella paljon mahdollisemmalla kuin mitä hän oli ollut todellisuudessa. Toisaalta kertomuksista ilmeni ymmärrys siitä, etteivät nuoret olisi perhesijoituksen tarpeessa, jos heidän taustallaan ei olisi vaikeita elämänkokemuksia ja jos nuori käyttäytyisi samoin kuin muutkin ikäisensä. Myös sijaisvanhempien lähipiirillä saattoi olla ennakkoluuloja tai huonoja kokemuksia sijaisvanhemmuudesta, jolloin he saattoivat kyseenalaistaa sijaisvanhempien päätöksen ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Osa sijaisvanhemmista oli kohdannut nuoriin kohdistuneita ennakkoluuloja myös nuoren uuden koulun henkilökunnalta.

Sijaisvanhemmat korostivatkin ennakkoluulottomuuden tärkeyttä nuoren sijaisvanhemmuudessa. Nuoren taustan ja sijoituksen syiden tietämistä pidettiin tärkeänä, mutta ne eivät kuitenkaan saa sijaisvanhempien mukaan leimata nuorta tietynlaiseksi. Tärkeämpänä pidettiin nuoreen tutustumista itse ja oman käsityksen luomista nuoresta annettujen ennakkokäsitysten sijaan. Taustatietoihin tutustuttaessa tärkeänä pidettiin nuoren geeniperimän ja ulkoapäin opittujen vaikutusten erottamista toisistaan. Osa sijaisvanhemmista toivoi pystyvänsä osallistumalla tämän opinnäytetyön tekoon vaikuttamaan omalta osaltaan siihen, että uudetkin sijaisperheet uskaltaisivat ryhtyä nuorten sijaisvanhemmiksi pelästymättä heidän taustatietojaan.

”Must on kyllä hyvä tietää se historia myöskin. Tietää niistä oloista jotain, et se on musta ihan hyvä. Mut et se lapsi, sillä ei saa olla niinku etikettiä päällä. Et tää on nyt sellanen ja sellanen ja tehnyt sitä ja tätä ja tollasta. Et on siis hyvä tietää, mut sitä lasta ei saa leimata sen takia. Et täytyy itse tutustua siihen ja sillä tavalla oppia. Mut ei niinku luottaa siihen, et mikä on se esimerkisi laitoksen antama lausunto. Et siihen ei kannata hirveesti tuijottaa.” (Antti)

Ennakkoluulottomuuden lisäksi helppoutta hyväksyä toiset, vieraat ja erilaiset, ihmiset pidettiin hyvän sijaisvanhemmuuden lähtökohtana. Kertomusten mukaan nuoren yksilöllisyyttä on merkityksellistä huomioida ja kunnioittaa. Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että nuori saa olla uusissakin ympäristöissä oma itsensä, eikä nuoren tarvitse olla tiettyssä roolissa tai miettiä liikaa omaa käytöstään tai esimerkiksi vaatetustaan. Vaikka nuoren kaikkia tekoja tai ajatuksia ei hyväksyttäisi, on nuori hyväksyttävä ihmisenä.

Olennaisena pidettiin myös sijaisvanhemman sataprosenttista sitoutumista nuoreen ja asennetta, ettei nuorta hylätä mahdollisten ongelmien ilmaantuessa. Nuoren on merkityksellistä tietää, ettei häntä hylätä, vaikka hän tekisikin jotain, mitä ei hyväksytä. Osa

sijaisvanhemmista kertoi sanovansa nuorille sijoituksen alussa, etteivät he tule koskaan hylkäämään nuorta, tuli eteen mitä tahansa. Nämä sijaisvanhemmat pitivät tätä olennaisena syynä siihen, miksi he ovat pärjänneet hankalienkin nuorten kanssa ja onnistuneet saamaan nuoret kiinnittymään heihin tunnetasolla. Heidän mukaansa nuori on saattanut ymmärtää sijaisvanhemman tarkoittavan todella sanojaan kuullessaan myös perheen muista nuorista, joita sijaisvanhempi ei ole hylännyt vaikeiden ongelmatilanteiden myötä.

Nuoren sijaisvanhemmuudessa erityisen tärkeänä lähtökohtana pidettiin myös sijaisvanhemman motivaatiota nuoren sijaisvanhempana toimimiseen. Kertomusten mukaan sijoituksen lähtökohdat ovat huonommat, mikäli ensisijaisena sijaislapsitoiveena on ollut pieni lapsi ja nuori on ollut vaihtoehto, johon on jouduttu olosuhteiden pakosta tyytymään. Nuoren sijaisvanhemmuudessa tärkeänä pidettiin sijaisvanhemman kokemusta siitä, että nuoressa on jotain sellaista, jonka vuoksi häneen halutaan luoda ihmissuhde ja hänet halutaan omaksi sijaislapseksi. Tätä ajatusta korostettiin, sillä sen uskottiin välittyvän sijaisvanhemman käyttäytymisen myötä myös nuorelle.

”...Siinä pitää haluta juuri tämä nuori, juuri tämä lapsi. Eikä niin, että mä haluun sitä semmosta pientä ja nyt mä tyydyn tähän vähän isompaan, vaan että mä haluun just tän. Mä haluun just tän 12-vuotiaan, mä haluun just tän 13-vuotiaan tai jopa 15-vuotiaan. Mä haluun just tän, täs on jotain semmosta, jonka mä haluun.” (Ulla)

Sijaisvanhemmat kertoivat sijaisvanhemmaksi ryhtymisen edellyttävän tutusta ja turvalisesta elämästä irti päästämistä. Osa sijaisvanhemmista oli sijaisvanhemmuuden takia joutunut luopumaan vakituisesta työpaikastaan, sillä vuorotyö ei ollut mahdollistanut riittävän tasaista arkea sijoitettujen lasten kanssa. He eivät kuitenkaan katuneet ratkaisuaan, vaan kokivat saaneensa sijaisvanhemmuuden myötä elämänsä paljon uutta sisältöä.

Sijaisvanhemmuuden koettiin antaneen uuden mahdollisuuden perhe-elämään nuorelle, mutta samalla myös sijaisvanhemmille. Sijaisvanhemmuuden myötä myös lapsettomilla perheillä oli ollut mahdollisuus viettää perhe-elämää, tehdä perheenä asioita ja toteuttaa omia unelmiaan. Sijaisvanhemmuuden nähtiin tarjonneen myös mahdollisuuden jatkaa perhe-elämää omien biologisten lasten muutettua pois kotoa. Nämä sijaisvanhemmat kokivat heillä olleen omien lasten itsenäistyttyä voimavaroja jatkaa vanhemmuutta lasten ja nuorten kanssa. Perheen lapsia ei koettu rasitteena, vaan heidän kerrottiin olevan perheen jatkumoa. Sitä arvostettiin, että sijaisvanhemmuuden myötä

nuoresta ja sijaisperheen jäsenistä saattaa muodostua oikea perhe, jonka jäsenten lämpimät suhteet säilyvät läpi elämän.

Jotkut sijaisvanhemmat kokivat, että he olivat pystyneet antamaan enemmän aikaa sijoitettavien lasten lisäksi myös omille biologisille lapsilleen ja lapsenlapsilleen sijaisvanhemmuuden myötä tapahtuneen työelämästä irtautumisen johdosta. Nämä sijaisvanhemmat uskoivat heidän biologisten lasten nauttineen siitä, että he jättivät aikoi- naan oman epäsäännöllisen vuorotyönsä ja olivat sitä kautta enemmän lastensa käy- tettävissä. Sijoitetut lapset ja biologiset lapset tai lapsenlapset olivat näin myös saaneet leikkiseuraa toisistaan. Riippumattomuus sijaisvanhempien työvuoroista oli myös mah- dollistanut vapauden mennä ja tulla omien aikataulujen mukaan ilman rajoituksia. Mat- kalle lähtöönkin tarvittiin vain lupalappu perhehoidosta.

Kertomuksissa sijaisvanhemmuutta kuvattiin elämäntavaksi, omalle perheelle sopivaksi jutuksi. Osa harkitsi myös jatkossa uusien sijaislasten ottamista perheeseen nykyisten nuorten itsenäistyttyä. Toiset taas kokivat olevansa jo liian vanhoja uusien lasten van- hemmiksi tai he pitivät nykyistä perhetilannettaan jo riittävän haastavana. Eräässä ker- tomuksessa sijaisvanhempi kertoi valmistelleensa itseään jo uutta sijoitusta varten, mutta uutta lasta ei ollut tullutkaan. Kertomusten mukaan taloudellinen tuki on sijais- vanhemmuudessa tärkeää kotiin jäämisen mahdollistumiseksi ja perheen kustannuk- sista selviämiseksi, mutta se ei ole sijaisvanhemmuudessa olennaisinta. Taloudellisella puolella voi olla kuitenkin merkitystä perheeseen otettavien lasten ja nuorten määrään tai toisen vanhemman työssäkäyntiin. Ideaalina pidettiin tilannetta, jossa sijoitettavat nuoret ja heidän määränsä voidaan valita perheeseen sopivuuden vuoksi, eikä talou- dellisista syistä.

7.1.2 Sijaisvanhemmuussuhde nuoren kanssa

Suhteen luominen

Sijaisvanhemmat kertoivat suhteen luomisen nuoren kanssa etenevän usein pienin askelin. Sijaisvanhemmat kokivat, että nuoren muuttaessa sijaisperheeseen, hänen on tärkeä antaa asettua aloilleen rauhassa, tyrkyttämättä liikaa perheen toimintatapoja. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että nuori saa tarvittaessa olla sijoituksen alkuvaiheessa todella epävarma oma itsensä. Sijoituksen edetessä nuori voi alkaa pikku hiljaa raken- tamaan omaa elämäänsä vahvemmaksi. Sijaisvanhempien kertomuksissa nuoren ja

sijaisvanhemman välisen suhteen syntymistä edistäviä tekijöitä olivat muun muassa keskustelu silmiin katsoen ja sijaisvanhemman välittämä lämpö. Myös huumori tai nuorison oman sanaston käyttö saattoivat helpottaa kontaktin saamista nuoreen. Joskus nuoren muuttaessa sijaisperheeseen pienempien sisarusten kanssa, kontakti ja luottamus isompiin lapsiin saattoi syntyä pienempien sisarusten kautta.

Nuoren ja sijaisvanhemman välisen hyvän suhteen syntyminen edellyttää kertomusten mukaan yhdessä vietettyä aikaa ja vanhemman läsnäoloa. Yhteistä aikaa perheen kesken vietettiin pääsääntöisesti kotona tai mökillä. Joissakin perheissä matkustelu oli tärkeä keino viettää kiireetöntä aikaa yhdessä perheenä. Osalla oli myös myönteisiä kokemuksia matkasta heti sijoituksen alussa: sitä pidettiin hyvänä tapana aloittaa sijoitus, kun muuton jälkeen perhe sai viettää kaksi viikkoa kiireetöntä aikaa yhdessä. Joissakin perheissä myös perheen aikuiset lapset viettivät paljon aikaa muun perheen kanssa esimerkiksi kokoontumalla perheen seuraan juhlapyhinä ja kesäisin. Kertomuksissa yhdessäolon uskottiin tiivistävän perhettä.

Joissakin kertomuksissa suhteen luomista nuoreen kuvattiin erityisen kiinnostavaksi, sillä vuorovaikutuksen nähtiin olevan nuoren kanssa eri tasolla kuin pienen lapsen kanssa. Vaikka nuori saattaa olla monilta kehitysalueiltaan pienen lapsen tasolla, hänelle on yleensä muodostunut kyky tarkkailla itseään ulkopuolelta tai ainakin nuorelle voi tuoda sen tason mukaan pohdintaan. Näin ollen nuori pystyy ymmärtämään toimintansa ja niiden seurauksien välisiä yhteyksiä pieniä lapsia paremmin. Tulosten mukaan osa sijaisvanhemmista koki myös olevansa nuorten kanssa enemmän tilanteen tasalla suhdetta luodessaan, sillä nuoret tuovat ajatuksiaan paremmin esille kuin pienet lapset. Tämän uskottiin johtuvan siitä, että erillisyyden kehittymisen myötä nuorilla on tarve irrottautua, jonka vuoksi he myös näkevät enemmän vikoja elämässään ja tuovat nämä epäkohdat esille. Pienempien lasten taas arveltiin kokevan nuoria enemmän hylätyksi tulemisen pelkoa ja keräävän kehitysvaiheessaan pääasiassa positiivisia elämäkokemuksia itseensä. Tästä johtuen osa sijaisvanhemmista uskoi, etteivät pienet lapset tuokovin herkästi havaitsemiaan ongelmakohtia esille, jolloin osa suhteen ongelmista saattaa jäädä pienten lasten kanssa piiloon.

Sijaisvanhemmat painottivat myös fyysisen läheisyyden ja hoivaamisen merkitystä suhteen luomisessa sijoitetun nuoren kanssa. Osa sijaisvanhemmista kertoi käyttäneensä vaistomaisesti ja tiedostamattaan ”arjen Theraplayta” tarkoittaen sitä, että he olivat tehneet nuorelle asioita niin kuin pienelle lapselle, jos nuori oli vain ottanut sen vas-

taan. Koska hellyyden vastaanottaminen oli usein nuorelle vaikeaa, sijaisvanhemmat pyrkivät tarjoamaan sitä eri menetelmin ja hyödyntämään kaikki mahdolliset tilanteet, kuten nuoren sairastuminen, hoivan antamiseksi. Nuoret eivät useinkaan kehdanneet esimerkiksi tulla sijaisvanhemman syliin, mutta saattoivat kuitenkin pyytää sijaisvanhempaa hieromaan heidän jalkojaan. Kosketuksella uskottiin olevan positiivisia vaikutuksia myös sijaisvanhemman hyväksymiseen tutustuttaessa nuoreen lastenkodissa. Seuraavassa lainauksessa eräs sijaisvanhempi kertoi pyrkimyksestään ottaa kontaktia ja luoda suhdetta sijoitettuun nuoreen.

”...Hän ei ollut tottunut fyysiseen hellyyteen, mut minä kaks vuotta hieroin joka ikinen ilta hänen jalkojaan ja luin hänelle. Ja sit joskus oon sanonut, et joskus kun sais kohdata sitä pientä lasta, joka on jäänyt hoivaa vaille, niin sillan siitä suhteesta voi tulla semmonen antosampi ja kiintee suhde... Ja on semmosiakin kriisitilanteita, joissa isompaakin lasta joutuu hoivaamaan, kun hän on sairaana. Niin kaikki ne tilanteet käyttää hyödyksi: tuoda ruokaa vuoteeseen ja meillä on ollut aina tapana syntymäpäivänä muistaa, nimipäivänä tuoda aamupalat vuoteeseen. Etsiä niitä semmosia tapoja missä vois ottaa semmosta hoivaa niin kuin pieni lapsi. Jos on sairaanakin, niin kietoa se peitto lämpösti ja laittaa joku pyyhe otsalle, kun on pää kipee.” (Ulla)

Sijaisvanhemmat pitivät läheisyydessä ja hellyyden antamisessa tärkeänä sitä, ettei niitä annettu nuorelle väkisin. Sijaisvanhempi saattoi esimerkiksi antaa nuoren ymmärtää, että on mukavaa, kun nuori on lähettyvillä, mutta antoi läheisyyden lisääntyä pikkuhiljaa nuoren määräämässä tahdissa. Kotieläimet toimivat jossain perheissä apuna hellyyden antamisessa ja vastaanottamisessa erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa. Sijaisvanhempien kokemusten mukaan joidenkin nuorten oli helpompi lähestyä kotieläimiä kuin sijaisperheen aikuisia ja myös vastaanottaa niiltä hellyyttä ja läheisyyttä. Näin ollen he kokivat kotieläinten helpottaneen nuoren asettumista sijaisperheeseen.

Nuorta eheyttävä sijaisvanhemmuussuhde

Kertomuksissa nuorten sijaisvanhemmuuden ei koettu poikkeavan monilta osin pienen lapsen sijaisvanhemmuudesta. Tätä selitettiin muun muassa sillä, että sijoitetut nuoret ovat usein monilta kehitysalueiltaan paljon ikäistään nuoremmalla tasolla. Näin ollen myös nuoren sijaisvanhemmuuteen kuuluu esimerkiksi hoivaaminen, aivan kuten pientenkin lasten kanssa. Tästä johtuen sijaisvanhemmat kokivat sijaisvanhempien oman hoivan tarpeen tyydyttyvän myös nuoren sijaisvanhemmuudessa, vallalla olevista käsitteistä poiketen. Joidenkin sijaisvanhempien mielestä olisi tärkeä tuoda esille sitä, että myös nuoren sijaisvanhemmuudessa pääsee toteuttamaan monen ikäisen lapsen tarpeiden tunnettydyttämistä ja antamaan nuorelle eväitä elämään, esimerkiksi sijaisvan-

hemman päästessä käsiksi nuoren vihan alla oleviin surun, pelon ja syyllisyyden tunteisiin.

Osa sijaisvanhemmista piti tärkeänä sitä, että nuori saa olla sijaisperheessä lapsi ja leikkiä vaikka nukkekodilla niin halutessaan. Sijaisvanhempien kokemusten mukaan sijoitetut nuoret ovat usein joutuneet ottamaan paljon vastuuta arjessa ja kantamaan huolta syntymäperheessään, jolloin lapsena olo ja leikkiminen on saattanut jäädä vähemmälle. Tästä johtuen esimerkiksi päihdeongelmattomien 12–13-vuotiaiden nuorten uskottiin olevan kiitollisessa iässä perhesijoitusta ajatellen ja nauttivan siitä, että he saavat olla lapsia sijaisperheessä.

”Ilmeisesti perherakenne oli ollut heillä sillä tavalla, että he enempi kokivat tämän isosiskonsa äidiksi tietyissä tilanteissa. Mut sitten mä koin, että kun Neea tuli meille, niin hänen roolinsa sit muuttui. Hän niinku hengähti, et ahaa nyt ei tarvitse enää kantaa heistä huolta. Et ihan niinku nää kaikki arkirutiinit ja käytännön työt, mitä sillä oli aikasemmin ollut, niin enää hänen ei tarvinnut tehdä eikä niistä huolehtia, et hänen asemansa muuttui sillä tavalla. Ja koin, että Neeassa oli sitä pientä tyttöä vielä, mutta myöskin jo tätä alkavaa naiseutta.” (Antti)

Koska nuoret ovat jo oman elämänsä luoja ja päähenkilöitä, symbioottista suhdetta ei useinkaan enää nuoren ja sijaisvanhemman välille synny - toisin kuin pienten lasten kanssa. Kiintymystä pidettiin kuitenkin nuoren sijoituksissa erittäin tärkeänä. Vaikka nuoren pitää jo alkaa irtautua vanhemmistaan, kiintymyksen muodostuminen on tärkeää, jotta nuorilla olisi jotakin mistä irtautua. Suhteen tunnepuoli koettiin sijaisvanhemmuudessa niin merkitykselliseksi, ettei ilman sitä pärjättäisi. Kertomuksissa tunnesiteiden syvyys mainittiin yhdeksi perhe- ja laitossijoituksen väliseksi eroksi. Sijaisvanhemmat kokivat, ettei tunnepuolta pysty varsinaisesti opettamaan nuorelle, vaan etenemistä tapahtuu arjessa ja vuorovaikutuksessa. Koska nuoren kanssa ei ole vuosia aikaa rakentaa suhdetta samoin kuin pienen lapsen kanssa, sijaisvanhemmat kokivat, että hyvä suhde muodostuu tai sitten ei.

Kertomusten mukaan lapsen ja vanhemman välille muodostuvan suhteen läheisyys ei kuitenkaan riipu sijoitettavan lapsen iästä. Sijaisvanhemmat kokivat, että jokaiseen lapseen muodostuu erilainen suhde, mutta siihen vaikuttavat muut tekijät kuin ikä. Jokainen lapsi koettiin erilaiseksi erilaisista temperamenteista, aivobiologiasta ja elämäntarinoista johtuen. Sijaisvanhempien mukaan suhteen läheisyyteen vaikuttaa ikää enemmän se yhtälö, kuka tämä nuori on ja miten häneen ovat vaikuttaneet hänen lapsuudenkokemuksensa ja muut elämän varrella tapahtuneet tapahtumat: miten lapsi on saanut siipeensä ja millaisia vahvuuksia hän on pystynyt itselleen saamaan. Kertomus-

ten mukaan eri-ikäisten sisarusten sijaisvanhemmuudessa ei ole myöskään niin, että läheisempi suhde syntyisi automaattisesti nuoremman sisaruksen kanssa. Vaikka sijaisvanhemmat kiintyisivät aluksi enemmän sisaruksista pienempään, ei tämä ole automaattisesti se, joka selviäisi elämässään paremmin tai johon sijaisvanhemmilla olisi läheisempi suhde nuoren aikuistuessa. Nuoren ja sijaisvanhemman suhteen voimakkuudesta ei myöskään kerro se, kutsuuko lapsi tai nuori sijaisvanhempaa äidiksi tai isäksi. Toisinaan 17-vuotiaanakin sijoitetut ryhtyvät kutsumaan sijaisvanhempaa äidiksi tai isäksi. Toisinaan taas sijaisvanhempaa kutsutaan nimellä, vaikka sijaisvanhempaa pidettäisiinkin todellisuudessa psykologisena vanhempana ja hänet koettaisiin äidiksi tai isäksi.

Sijaisvanhemmuussuhteessa nuoren kanssa tärkeänä pidettiin sitä, että sijaisvanhempi uskaltaa olla nuorelle vanhempi eikä kaveri. Nuoren vanhemmuudessa rakkaus ja rajojen asettaminen kietoutuivat toisiinsa. Esimerkiksi säännöllisestä arkirytmistä huolehtimista ja menojen seuraamista pidettiin merkinä välittämisestä. Välittämistä ja huolehtimista pidettiin erityisen tärkeänä, sillä sijaisvanhempien mukaan sijoitetuista lapsista heijastuu varsin usein hylätyksi tuleminen. Vanhemmuudessa lapsen ja vanhemman välisellä ikäerolla ei koettu olevan suurta merkitystä. Vanhemman auktoriteetti on kertomusten mukaan mahdollista saavuttaa pienestä tai suuresta ikäerosta huolimatta.

Sijaisvanhemmat kokivat nuoren tarvitsevan luotettavia aikuisia rinnalleen, jotta nuoret voivat löytää luottamuksen avulla myös itsestään vahvuuden toimia rakentavasti omassa elämässään ja pysyä omissa itselleen edullisissa päätöksissään. Sijaisvanhempien luotettavuutta pidettiin tärkeänä siksi, että sijoitetut nuoret ovat usein pettyneet elämässään lukuisia kertoja. Luotettavaa aikuista kuvattiin kertomuksissa sellaiseksi, joka pysyy siinä mitä sanoo, mutta myös antaa ja pyytää anteeksi silloin, kun on toiminut itse väärin. Luottamuksen syntymiseksi on erityisen tärkeää, että sijaisvanhempi seisoo sanojensa takana, sillä nuoret vaistoavat, jos sijaisvanhempi ei puhu totta. Rehellisyyttä pidettiin hyvänä asiana positiivisten asioiden lisäksi myös negatiivisissa asioissa. Esimerkiksi sijaisvanhemman negatiivisia tunteita ei tarvitse peitellä, vaan ne voi sanoa ääneen ja käydä yhdessä läpi nuoren kanssa. Sijaisvanhempien kertomuksissa nuoren luottamuksen rakentumista pidettiin sijaisvanhemmuudessa yhtenä pitkän aikavälin tavoitteena.

”...Et kysehän ei oo sanoista, vaan et mä tarkotin mitä mä sanoin. Et sehän tässä on niinku kököintä, et ne vaistoo tasan, ne tietää täsmälleen, kun joku ei puhu totta. Et ei sanat auta mitään, vaan että seisoo niiden sanojensa takana. Mut sit jos

on sitä mieltä, niin on älyttömän hyvä sanoa se myös ääneen tavallaan. Et se on hyödyksi kyllä. Ja menee mis menee, niin kannattaa aina olla sit rehellinen, koska se lisää sit sitä luotettavuutta. Et olkoon ne asiat sinänsä sit positiivisia tai negatiivisia, ihan sama. Mut sit et mä oon äärettömän rehellinen heille, et jos nyt herää joku tunne vaikka, niin mä en yritä feikata, että sellasta tunnetta ei ole. Vaan mä sanon sen ja sitten siitä puhutaan ja puidaan.” (Siiri)

Nuoren sijaisvanhemmuudessa tärkeänä pidettiin myös nuoren ymmärryksen tukemista oman elämänsä vaikuttamisen mahdollisuuksista. Sijoituksen myötä nuoren koettiin saavan uuden mahdollisuuden elämänsä rakentamiseen, vaikka hän tai hänen perheensä olisivatkin aiemmin kompastelleet elämässään. Kertomusten mukaan nuorelle on tärkeä osoittaa, että maailmassa on monia mahdollisuuksia ja tapoja elää ja nuori voi itse vaikuttaa siihen, millaiseksi hänen oma elämänsä muodostuu. Nuoren olisikin tärkeä ymmärtää, ettei nuoren elämän tarvitse mennä niin kuin vanhempien elämän, esimerkiksi päihteiden käyttäjien lapsista ei tarvitse tulla päihteidenkäyttäjiä. Nuorten mahdollisuutta määrätä oman elämänsä suunta pyrittiin tukemaan arjessa omalla esimerkillä ja keskustelemalla sekä tarjoamalla nuoren elämään erilaisia virikkeitä, kuten kulttuuria. Nuorten oman elämän vaikuttamismahdollisuuksia tuettiin myös esimerkiksi antamalla nuorille mahdollisuus valita osallistuvatko he perhehoidon järjestämälle leirille tai kuinka pitkän aikaa kerrallaan he tapaavat biologisia vanhempiaan. Myös terapian aloittamista pohdittiin yhdessä nuoren kanssa.

Kertomuksissa korostui nuoren hyvin puolien näkemisen ja onnistumisista iloitsemisen tärkeys siitä huolimatta, että nuori saattaa jatkuvasti kompastella elämässään. Nuorilla on usein konkreettisia käytännön taitoja, esimerkiksi erilaisia kädentaitoja ja tietotekniikkaosaamista, jotka voivat helpottaa sijaisperheen arkea. Tällaiset erityistaidot koettiin tärkeäksi ottaa mukaan sijaisperheen arkeen ja näin tuoda esiin kyvykäs nuori ihminen, joka pystyy toimimaan perheen yhteiseksi hyväksi. Näin nuorelle välittyy tunne, ettei sijaisperhe auta pelkästään häntä, vaan myös hän voi auttaa sijaisperhettä. Tämän koettiin lähentävän nuorta ja sijaisperhettä. Nuorelle annettavien kiitosten ja kehujen antamisessa arvostettiin aitoutta, sillä näennäisestä arvostuksesta ei koettu olevan hyötyä.

Vaikka nuoren sijaisvanhemmuutta pidettiin monilta osin hyvin samanlaisena kuin pienen lapsen sijaisvanhemmuus, sijaisvanhemmat toivat esiin myös nuoren ja sijaisvanhemman välisen suhteen erityispiirteitä. Kertomusten mukaan nuoren sijaisvanhemmuudessa on joitakin erityispiirteitä, jotka erottavat sen pienen lapsen sijaisvanhemmuudesta. Sijaisvanhemman on esimerkiksi tärkeää hyväksyä se, että sijaisvanhem-

man rooli voi olla nuoren kanssa ohjaajaroolimaisempi kuin pienen lapsen kanssa. Tällä ei kuitenkaan tarkoitettu kaverillista suhdetta. Ohjaajamaisen roolin ei koettu myöskään estävän kiintymyksen syntymistä. Mahdollisuutta ohjaajamaisen roolin hyödyntämiseen pidettiin erityisenä etuna ja helpottavana, tilaa antavana tekijänä nuorten sijaisvanhemmuudessa. Siitä koettiin olevan apua esimerkiksi nuoren menneisyyden käsittelyssä.

”...Siinä esimerkiksi miten käsitellään asioita lapsen kanssa, niin tietyllä lailla ohjaajan rooli antaa vähän enemmän etäisyyden makua siihen. Et voi tavallaan käyttää hyväks sitä, et mistä roolista käsin. Et jos tääl arjessa väännetään jotankin, niin mä oon äiti... Tai sitte jos mä lohdutan jossakin, et tulee sellanen siis just sellanen, et ”voi lapsi rakas” tai jotenki sellanen tunnejuttu, et toinen ottaa lohdutusta vastaan tilanne, niin se on ihan sellasta äiti-osastoa. Mut sitte on helpompi käsitellä joitakin asioita esimerkiksi liittyen vaikka niihin äitiin ja isään ja biotaustaan. Niin sen takia juuri, etten ole sitä. Niin mun mielestä mä voin ottaa sen ohjaajamaisemman roolin ja sit voidaan ikään kuin enemmän samalla viivalla rinnakkain, toisella tavalla niinku vanhempirooli. Mä koen sen pelkästään jotenkin hyvänä. Et se tuo vaan liikku-
mavapautta.” (Siiri)

Osassa kertomuksista nuoren sijaisvanhemmuutta kuvattiin pienten lasten sijaisvanhemmuutta antoisampana. Tätä selitettiin sillä, että nuoren sijaisvanhempana älyllistä työskentelyä on enemmän. Nuoren vanhemmuuteen liittyvä älyllinen työskentely ilmeni sijaisvanhempien mukaan esimerkiksi nuoren haastamalla vanhempansa huomauttamalla, mikäli vanhempi toimii eri tavalla kuin mitä on vanhempana vaatinut nuorelta tai mikäli vanhempi on jättänyt tekemättä jotakin lupaamaansa. Sijaisvanhemmat pitivät sitä hyödyllisenä ja itseään auttavana asiana, että nuoret sanoittavat selkeämmin ajatuksiaan. Tällöin myös ongelmat tulevat esille helpommin, jolloin riski vuosia jatkuvaan, sijaisvanhemman huomaamatta tapahtuvaan ja lasta vahingoittavaan sijaisvanhemman käyttäytymiseen on pienempi.

Nuorille omia kokemuksia ja toimintatapoja on ehtinyt kertyä sijoituksen alkaessa pieniä lapsia enemmän. Kertomusten mukaan nuoren ja sijaisvanhemman olisi tärkeä käydä yhdessä läpi näitä kokemuksia ja pyytää nuorta kertomaan hyvistä kokemuksistaan ja pyrkiä saamaan näitä hyviä asioita ja tapoja myös sijaisperheen yhteiseen elämään. Sijaisvanhempien mukaan jokaisen nuoren menneisyydestä löytyy jotakin arvokasta ja toisaalta taas jotakin, mikä halutaan unohtaa. Erilaisia lapsuudenaikaisia muistoja, kuten valokuvia ja askartelutöitä, pidettiin nuorille merkityksellisinä. Joissakin perheissä perheen yhteinen päiväkirja toimi apuvälineenä historian muistelussa ja myös muihin perheenjäseniin tutustumisessa. Monille nuorille menneisyyden käsittely ja yhteyden etsiminen biologisiin sukulaisiin oli hyvin tärkeää heidän aikuistuuksaan. Men-

neisyyteen liittyvien positiivisten kokemusten lisäksi monilla sijoitettavista nuorista koettiin olevan paljon patoutuneita ja hyvin vaikeita muistoja lapsuudestaan tai lähimenneisyydestään. Toisinaan terapiaa käytettiin apuna niiden purkamisessa. Osa sijaisvanhemmista korosti sitä, ettei nuorta voi pakottaa menneisyyden käsittelyyn. Joskus nuoret osaavat itse antaa kaiken tulla ulos tavallisen arjen kautta.

Kertomusten mukaan nuori tuo usein vasta murrosiässä esiin asioita menneisyydestään. Näin ollen osa sijaisvanhemmista koki, että sijoitetun nuoren kanssa menneisyyden kokemuksiin pääsee sijaisvanhempana vaikuttamaan nopeammin, sillä pienenä perheeseen sijoitetun lapsen kanssa menneisyyden kokemusten käsittelyä saattaa joutua odottamaan lapsen murrosikään saakka. Osa sijaisvanhemmista toi myös esiin, että nuoren kanssa hahmottaa usein paremmin, milloin ”kova kuori” aukeaa eli milloin nuorelle on mahdollista antaa jotakin hyvää. Heidän mukaansa pienten lasten kanssa tämä saattaa helpommin jäädä huomaamatta, jolloin lapsi ei ole kyennyt ottamaan vastaan hänelle annettuja asioita kuoren kiinni olostsa johtuen.

Kertomusten mukaan sijoitetun nuoren vanhemmuutta ei pidetty automaattisesti muunlaista nuoren vanhemmuutta haastavampana. Vanhempi voi olla yhtä neuvoton nuoren kanssa murrosiässä, vaikka kyseessä olisi oma biologinen tai vauvana sijoitettu lapsi. Kertomusten mukaan vanhemman kokema syyllisyys voi jopa olla nuoren sijaisvanhemmuudessa tavallista vähäisempää, sillä sijaisvanhempi ei ole omalla toiminnallaan aiheuttanut nuoren vaikeaa elämäntilannetta ja pahoinvointia. Omien biologisten lasten tai pienenä sijoitettujen lasten voidessa huonosti murrosiässä, sijaisvanhempi saattaa etsiä syitä nuoren oireiluun perintötekijöiden lisäksi itsestään ja kokea olevansa syyllinen nuoren oireiluun. Nuoren sijaisvanhemmuudessa puolestaan nuoren pahoinvoinnin syyt ovat usein muualla ja sijaisvanhempi voi ainoastaan tuoda nuoren elämään jotakin hyvää ja positiivista.

Kertomuksista ilmeni, että usein suhde nuoren ja sijaisvanhemman välillä jatkuu sijoituksen päätyttyä. Kertomuksissa kuvattiin sitä, kuinka itsenäistyneet nuoret eivät katoa sijaisvanhempien arjesta ja elämästä sijaisperheestä muuton jälkeen, vaan tiivis yhteydenpito ja läheinen suhde saattaa jatkua läpi elämän. Yhteyttä pidettiin puheluin ja kyläilemällä. Yhteydenpidon aikana sekä iloa että suruja jaettiin yhdessä. Joitakin sijaisvanhempia oli myös pyydetty aikoinaan heille sijoitettujen lasten omien lasten kummeiksi. Osa sijaisvanhemmista piti sitä mahdolltomana ajatuksena, että sitoutumisen ja kiintymisen jälkeen suhde nuoreen katkeaisi sijoituksen päättyessä.

”...Mun aikaa, ihan fyysistä aikaa niin vie nuo jotka eivät enää asu kotona... Mä pidän sitä jotenkin vaan itsestään selvänä, et näin on. Et mä en ehkä osaa ees ajatella, että olis muita vaihtoehtoja... Ihan yhtä absurdia olis hankkiutua raskaaksi ja ajatella: ”Kun tuo täyttää 18, työnnän sen ovesta ulos enkä ole sen kanssa. Että kahdeksaksitoista vuodeksi sitoudun”. Et jotenkin mun mielestä se on vaan jotenkin ei järjen vaan minkään vastainen ajatuskin. Et ei sillai voi ajatella, että sä sitoudut ihmiseen ja sitten se katkeaa. Mä en itsekään suoriudu siitä ja mä en usko et kukaan, joka on sitoutunut voi tehdä niin. Ei se vaan olo mahdollista sen jälkeen, jos on suostunut kiintymään johonkuhun.” (Siiri)

Toiset sijaisvanhemmat taas kokivat, että toisten nuorten kanssa suhde muodostuu syväksi ja jää pysyväksi, toisten kanssa taas ei. Suhteen pysyvyyteen arveltiin vaikuttavan sen, kuinka paljon nuori näkee sijaisvanhemmassa elämänsä varrella hyväksi kokemiaan tai vastaavasti häntä satuttaneita ominaisuuksia. Sijaisperheen merkitys nuorelle voi myös heikentyä sijoituksen päätyttyä, jos nuori löytää sijoituksen aikana yhteyden biologisiin sukulaisiinsa. Sijoituksen aikana myös lasten välille syntyy läheisiä keskinäisiä suhteita. Jotkut sijaisvanhemmat mainitsivat tavoitteekseen saada siirrettyä osan nuoren ja sijaisvanhemman välisestä yhteydenpidosta itsenäistyneiden nuorten välille.

7.1.3 Arki nuoren sijaisvanhempana

Sijaisvanhemmat kertoivat arjen nuoren sijaisvanhempana olevan tavallista perhe-elämää, hyvin samanlaista kuin niin sanotuissa biologisissa perheissä. Sijaisvanhemmat kuvasivat arkeaan arjen pyörittämiseksi, mihin liittyi muun muassa ruoan laittoa, kaupassa käyntiä, siivousta, auton huollattamista ja raha-asioiden hoitoa. Osa sijaisvanhemmista korosti nuoren säännöllisen uni- ja ruokailurytmin tärkeyttä. He kuvasivat arkeensa kuuluvan nuoren aamuhuherätyksistä ja nukkumaanmenoajoista huolehtimista ja pitivät tärkeänä sitä, ettei nuoren unirytmisi mene lomillakaan täysin sekaisin. Näissä perheissä ruoka-ajat olivat hyvin säännölliset. Ruoan valmistamisesta huolehtivat pääsääntöisesti sijaisvanhemmat, vaikka nuorillakin oli mahdollisuus osallistua siihen halutessaan. Nuorten osallistuivat arkiaskareiden hoitoon esimerkiksi siivoamalla siivouspäivänä kerran viikossa ja ulkoiluttamalla koiraa päivittäin.

Sijaisvanhempien kertomuksista ilmeni, että nuoret osaavat jo hoitaa paljon arkeen liittyviä askareita itsekseen, jolloin jokaisesta arjen toiminnosta ei tarvitse huolehtia samalla tavoin kuin pienempien lasten kanssa. Toisaalta sijoitetut nuoret saattavat olla kehityksessään joiltakin osin pienen lapsen tasolla tai he eivät ole tottuneet kotiaska-

reiden hoitoon, jolloin arjen toiminnoissa voi riittää runsaasti opeteltavaa. Tukea vaativat asiat kuvattiin yksilöllisiksi; toinen nuori voi tarvita tukea esimerkiksi aamuhätyksen opetteluun ja toinen taas omista vaatteistaan huolehtimiseen. Itsenäisen rahankäytön opettaminen mainittiin myös yhdeksi arkeen liittyväksi tehtäväksi, jota harjoiteltiin esimerkiksi avaamalla tili, johon nuorella on käyttöoikeus. Sijaisvanhemmat kertoivat arjessa näkyvän haasteiden lisäksi myös jatkuvia onnistumisia nuorten oppiessa koko ajan uutta ja oivaltaessaan läpikäytyjä asioita. Yhden tavoitteen saavuttaminen mahdollistaa kertomusten mukaan seuraavaan paneutumisen.

Sijaisvanhempien arkea koskevissa kertomuksissa korostui vastuun antamisen tärkeys. Osa sijaisvanhemmista koki, että pienen lapsen elämä pyritään usein pitämään helppona ja sopivan köykäisenä, mutta sen sijaan nuorelle pitää antaa vastuuta itsestään ja koulunkäynnistään. Nuorten kyky ottaa vastuuta arjessa mainittiin arkea helpottavana tekijänä. Vastuun antamisessa tärkeänä pidettiin kuitenkin sitä, ettei esimerkiksi nuorelle, joka on lapsuudessaan joutunut huolehtimaan paljon pikkusisaruksistaan, anneta sijaisperheessä liikaa vastuuta lastenhoidosta. Sijaisvanhemmat pyrkivät säätelemään nuorten vastuuta kotitöistä myös nuoren voimavarojen mukaan. Esimerkiksi pyykinhuollon opetteluun voi siirtää myöhempään ajankohtaan, jos nuorella ei ole sijoituksen alkuvaiheessa siihen voimia.

Vastuun antamisen lisäksi rajojen asettamista pidettiin arjessa tärkeänä. Sijaisvanhemmat mainitsivat nuoren tarvitsevan rajoja esimerkiksi kotiintuloajoissa, tietokoneella olossa ja koulunkäynnissä. Sijaisvanhemmat kokivat, että vaikka nuorelle on tärkeää antaa vapautta, samalla on kuitenkin oltava tietoinen nuoren menemisistä. Osa sijaisvanhemmista kuvasi kännykkää nykyajan apukeinoksi pitää yhteyttä ulkona olevaan nuoreen, kun aiemmin nuoret kävivät ilmoittautumassa kotona esimerkiksi kahden tunnin välein. Heidän kokemustensa mukaan nuoreen saattaa saada yhteyden kavereiden kautta, mikäli hän itse ei vastaa puhelimeen. Tärkeäksi vanhemmuuden arkeen liittyväksi tehtäväksi mainittiin myös otteen kiristämistä ongelmien ilmetessä. Olennaisena pidettiin kultaisen keskitien löytämistä rajojen ja periksi antamisen välillä, sillä uhman koettiin vain kasvattavan uhmaa. Tätä pidettiin kuitenkin vaikeana tehtävänä.

Kertomuksissa sijaisvanhempien arkeen kuuluva nuoren koulunkäynnin tukeminen tapahtui läksyissä auttamalla ja tekemällä yhteistyötä kouluhenkilökunnan kanssa sekä vanhempainiltoihin ja muihin koulun tapahtumiin osallistumalla. Avoimen suhteen luo-

minen opettajan kanssa nähtiin tärkeänä, jotta ilmoituskynnys koulusta kotiin olisi mahdollisimman alhainen mahdollisten ongelmien ilmetessä. Osa sijaisvanhemmista piti tärkeänä sitä, että opettajalle annetaan tarvittavat esitiedot sijoitetusta nuoresta, mutta vieroksui kuitenkin nuoren kohtelua erikoislapsena. Kouluun kuljettamiset tai kulkuvälineiden hankkimiset mainittiin myös arkea kuvaavissa kertomuksissa. Myös harrastustoiminnan tukeminen oli osa haastateltavien arkea: he kuljettivat nuoria harrastuksiin ja tekivät myös motivointityötä harrastuksen jatkamiseen. Nuoren mahdollisuutta kokeilla eri lajeja ja vapautta valita oma harrastuksensa pidettiin tärkeänä. Eräs sijaisvanhempi kuvasi nuoren nauttineen perheen yhteisestä harrastuksesta seuraamalla tapahtumia hiljaisena katsojana, vaikka hän ei innostunut itse kyseisen lajin harrastamisesta.

Asioiden tekeminen ja oleminen yhdessä mainittiin myös tärkeäksi osaksi sijaisvanhemmuuden arkea. Kertomuksissa perheen yhteistä aikaa kuvasivat esimerkiksi yhteiset ruokailuhetket, ruoan laitto, television katsominen ja lehden tietovisakysymysten arvuuttelu yhdessä. Tärkeäksi mainittiin myös sijaisvanhemman läsnäolo arjessa. Sijaisvanhemmat kertoivat esimerkiksi yhdessä syömisen koulupäivän jälkeen olevan tärkeää, sillä silloin nuorilla on mahdollisuus kertoa koulupäivän kuulumisistaan, mikäli he haluavat niistä keskustella. Nuoren saattaminen uusiin paikkoihin mainittiin myös tärkeäksi, sillä nuori on saattanut joutua kotona asuessaan ottamaan liikaa vastuuta elämästään, hoitamaan asioita yksin ja pärjäämään. Osa perheistä vietti kerran viikossa kotipäivää, jonka aikana siivottiin koti ja illalla vietettiin mukavaa aikaa yhdessä herkutellen ja televisiota katsellen.

Joissakin perheissä arki oli hyvin yhteisöllistä ja kotona asuvien lasten ja vanhempien lisäksi myös perheen aikuiset lapset omine lapsineen ja puolisoineen sekä ystäväperheet osallistuivat arkeen muun muassa käymällä syömässä, auttamalla kodin projekteissa ja hoitamalla lapsia tarvittaessa. Lapset tulivat luontaisesti mukaan perheen yhteiseen toimintaan - jokainen lapsi oman jaksamisensa ja halukkuutensa mukaan. Yhteisöllisyydestä koettiin olevan paljon hyötyä arjessa, sillä kontaktien avulla esimerkiksi perheen nuoret olivat saaneet työpaikkoja ja sijaisvanhemmat apua lastenhoidossa lomiansa ajaksi. Ison ja tiiviin perheen jäsenten uskottiin myös suhtautuvan positiivisemmin perheeseen sijoitettaviin lapsiin ja heidän uskottiin myös ottavan helpommin sijoitettu lapsi mukaan porukkaan.

Joidenkin sijaisvanhempien kertomuksissa korostui positiivisena asiana se, että he eivät käyneet kodin ulkopuolisessa työssä, jolloin he ovat voineet olla arjessa paljon

sijoitettujen nuorten ja omien lastensa sekä lastenlastensa saatavilla. Toiset taas pitivät ainakin toisen sijaisvanhemman työssäkäyntiä tärkeänä sen vuoksi, että nuori saa sitä kautta tyypillisen perhe-elämän mallin, jossa aikuinen lähtee aamuisin töihin ja tulee iltapäivällä kotiin.

Oman perheen lisäksi sijaisperheiden arkeen kuului läheisesti yhteistyö nuoren syntymävanhempien ja muun verkoston kanssa sekä nuoren sijoitusta edeltävien ihmissuhteiden ylläpidon tukeminen. Nuoria kannustettiin usein pitämään yhteyttä sukulaisiinsa ja vanhoihin ystäviinsä, mutta sijaisvanhempien kokemusten mukaan yhteys voi heiketä tai jopa katketa fyysisen välimatkan vuoksi. Kertomusten mukaan yhteyden määrä sijaisvanhemman ja nuoren syntymävanhempien välillä vaihteli tiiviistä yhteydenpidosta tilanteeseen, jossa syntymävanhemmat eivät olleet lainkaan yhteydessä sijaisperheeseen. Joissakin kertomuksissa sijaisvanhempi kuvasi nuoren biologisen vanhemman olevan tiiviisti mukana nuoren vanhemmuudessa ja yhteistyösuhteesta käytettiin nimitystä ”yhdessä kantaminen”. Nämä sijaisvanhemmat kokivat olevansa samalla aaltopituudella nuoren vanhemman kanssa ja heillä oli vahva ymmärrys toisiaan ja yhdessä tekemistä kohtaan. Tällöin nuoren elämään liittyviä murheita oli voitu käsitellä yhdessä ja samoin jakaa yhdessä myös nuoren elämään liittyvät ilot ja juhlat, kuten ripille siunaaminen ja ammattiin valmistuminen. Myös isovanhempien yhteydenpitoa ja osallistumista esimerkiksi juhliin pidettiin tärkeänä. Seuraavassa lainauksessa sijaisvanhempi kertoo yhteistyöstään nuoren sijaisvanhemman kanssa ja sen merkityksestä nuorelle.

”...Mun on ollut helppo sanoo hänelle, jos on ollu jotain ikävää oli se sit koulusta tai jostain. Et hän on ollut siinä yhdessä kuuntelemassa. Ja sitten, et jos mä oon nuorta joutunu sitten jonkun asian takia ojentamaan, niin mä oon sanonut sitten et joo, että oon kysynyt nuoren äidiltä, et ooksä tätä mieltä. No sit kun hän on sanonut et joo kanssa, ni se on ollut sille lapsellekin tosi tärkeä tieto. Että toi äiti ei oo pystynyt mun kanssa silloin, niin silti se on nyt tässä.” (Elina)

Sijaisvanhemmat kertoivat yhteistyön syntymävanhempien kanssa olevan hyvin toimissaan erittäin hedelmällistä kasvatusvastuun jakamista. Sijaisvanhempien hyvien välien nuoren sukulaisten kanssa uskottiin vaikuttavan positiivisesti sijoitukseen. Osa sijaisvanhemmista kertoi antavansa nuoren vanhemmille myös positiivista palautetta siitä, että he ovat jaksaneet käydä nuorta tapaamassa. Syntymävanhempien hyväksynnän puuttuessa tilanne voi kuitenkin olla myös sijaisperheen arkea kuormittava. Esimerkiksi kotilomilta paluu voi näkyä nuoren erilaisena käytöksenä sijaisperheessä ja

vaatia sijaisvanhemmilta ylimääräistä työtä, jotta nuori sopeutuu uudelleen sijaisperheen rutiineihin.

Sijaisvanhemmat kertoivat, että joskus täysi-ikäiset nuoret tapaavat biologisia vanhempiaan itsenäisesti vanhemman kotona tai muussa paikassa. Kertomuksista ilmeni, etteivät kaikki vanhemmat pitäneet yhteyttä sijaisperheessä asuviin lapsiinsa, mikä saattoi tuntua pahalta lapsesta hänen nähdessään sijaisperheen muiden lasten tapaavan vanhempiaan. Toisinaan nuoren vanhempien vierailut sijaisperheessä eivät myöskään sujuneet sovitusti tai toivottavalla tavalla. Joskus vanhemmat saattoivat esimerkiksi sortua alkoholin käyttöön vierailun aikana.

Nuoren sukulaisverkostojen lisäksi yhteistyö viranomaisten kanssa nousi kertomuksista esiin osana sijaisvanhempien arkea. Yhteyttä esimerkiksi nuoren opettajan ja terapeutin kanssa pidettiin puhelimitse, sähköpostitse tai tapaamisin. Sijaisvanhemman nähtiin toimivan nuoren verkoston keskellä ollessaan yhteydessä kaikkien tahojen kanssa. Jotkut sijaisvanhemmista mainitsivat yhteistyön perhehoidon sosiaalityöntekijän kanssa toimivan hyvin ja he kokivat saavansa sosiaalityöntekijältä tukea sitä tarvittaessaan. Sosiaalitoimen lisäksi sijaisvanhemmat tekivät yhteistyötä poliisin ja mielen-terveyspuolen henkilökunnan kanssa, esimerkiksi nuoren näpistelyä selvitellessä. Sijaisvanhempien kokemusten mukaan nuoren vaikeissa elämäntilanteissa ongelmista selviää usein helpommin käsittelemällä asiat huolella ja perusteellisesti yhteistyössä eri viranomaistahojen kanssa.

Osa sijaisvanhemmista korosti ajattelutyön viemää aikaa arjessa. He kertoivat aikaa kuluvan nuorten esiintuomien asioiden pohtimiseen ja elettyjen tilanteiden läpikäymiseen. Ajattelutyö näkyi kertomuksissa kuitenkin positiivisena, sijaisvanhemmuuteen liittyvänä kiinnostavana asiana. Sijaisvanhemmat kertoivat aikaa kuluvan myös asenteellisiin keskusteluihin ja vääntöihin nuoren kanssa. Nuorten kanssa keskusteltiin esimerkiksi siitä, onko jokin tekeminen itsessään hankalaa, vai onko vain nuoren asenne asiaa kohtaan kielteinen.

Myös jo itsenäistyneet nuoret työllistivät päivittäin osaa sijaisvanhemmista. He esimerkiksi pyysivät apua opiskeluun, kaipasivat juttuseuraa tai tarvitsivat apua ja tukea elämän kriiseissä. Tarvitsevuus vaihteli nuorten elämäntilanteiden mukaan. Sijaisvanhempien kokemusten mukaan usein nuorten muuttuneet elämäntilanteet aktivoivat jotakin nuorissa. Sitä pidettiin harvinaisena tilanteena, että kaikilla itsenäistyneillä nuorilla olisi

samaan aikaan stabiili elämäntilanne. Vaikka itsenäistyneiden nuorten tukemista pidettiin arjessa työllistävänä, samalla arvostettiin sitä, että nuoret kertoivat sijaisvanhemmille asioistaan ja murheistaan. Tätä pidettiin parempana vaihtoehtona kuin sitä tilannetta, että nuoret eivät jakaisi sijaisvanhemman kanssa elämänkriisejään.

7.1.4 Haasteet nuoren sijaisvanhemmuudessa

Sijaisvanhempien kertomuksissa nuorten menneisyyteen liittyvät ajatukset ja tunteet nousivat esiin yhtenä sijaisvanhemmuuden haasteena. Sijoitetuilla nuorilla on takanaan enemmän sijoitusta edeltävää historiaa eli eletyn elämän myötä kertyneitä hyviä ja huonoja kokemuksia kuin pienenä sijoitetuilla lapsilla. Sijoituksen alkaessa sijaisvanhempi voi olla hyvinkin tietämätön nuoren elämäntapahtumista ja siitä, mikä on vaikuttanut nuoren kehitykseen ja hänelle muotoutuneeseen maailmankuvaan. Sijaisvanhemmuuden haasteeksi mainittiin sen hyväksyminen, että nuorella on historiassaan paljon elettyä elämää, ihmisiä ja tarinoita, joita sijaisvanhempi ei pysty nuoren kanssa jakamaan. Läheisyyden koettiin syntyvän yhteisistä muistoista, jolloin sen saavuttamisen koettiin edellyttävän yhteisten kokemusten kerryttämistä. Osa sijaisvanhemmista tunsi suurta surua siitä, etteivät he ole tunteneet nuorta jo vauvana. Surua ja vihaa saattoivat aiheuttaa myös nuoren kurjat menneisyyden tapahtumat, joita nuoren ei olisi pitänyt joutua kokemaan. Nuoren historian, johon sijaisvanhempi ei ole itse päässyt osallistumaan, nähtiin vaikeuttavan nuoren problematiikan käsittelyä. Suurena haasteena ja raskaana taakkana pidettiin sitä, etteivät sijaisvanhemmat pystyneet kertomaan nuorelle hänen menneisyydestään, eikä heillä ollut vastauksia nuorta mietityttäviin kysymyksiin. Nuoren menneisyyden käsittelyä vaikeutti lisäksi se, että nuorilla oli harvoin tallessa valokuvia tai muita muistoja menneisyydestään. Osa nuorista vaikeni lisäksi menneisyydestään.

”...Mä oon joskus tällai aikuisena kysyny, et haluisiksä kertoo mulle. Et kun mä oon aina miettinyt, että missä sä niin paljon oot voinut olla. Niin ei se. Sillä on siellä semmonen niin oma salaisuus, mihin se ei päästä ketään. Niin kyl se että... Jotenkin se on niin suuri haaste, et miten sä kuljet sen lapsen sen jo eletyn elämän kanssa. Miten sä tuut sen kanssa sinuiksi...” (Elina)

Kertomuksista ilmeni, että nuoren menneisyys näkyy nuoren käyttäytymisessä. Sijoitushetkeen mennessä nuorelle on ehtinyt muodostua enemmän erilaisia tapoja elää ja ajatella kuin pienelle lapselle. Kertomusten mukaan sijoituksen alussa saattaa olla niin kutsuttu ihastumisvaihe, jolloin kaikki muutokseen liittyvät asiat ovat nuoren mielestä uusia ja jännittäviä. Ajan myötä elämä kuitenkin muuttuu arkiseksi ja haasteet arjessa

lisääntyvät. Sijaisvanhemmuuden arkisina haasteina pidettiin esimerkiksi nuoren saamista ulkoilemaan, nukkumaan ja pois tietokoneelta. Haasteeksi koettiin myös nuoren sopeuttaminen yhteiskunnan normeihin ja raameihin. Tähän liitettiin esimerkiksi nuoren oppivelvollisuuden suorittaminen ja liiallisen päihteiden käytön välttäminen.

”Se historia on erilainen kun itsellään ja sit tulee muista ympyröistä ja sit tosiaan on nämä erilaiset maailmankatsomukset ja kaikki tämmönen. Et siinä ehkä tulee se konflikti, kun verrataan siihen, et on ollut jo pienestä pitäen ja on ollut tämä yhteinen menneisyys, yhteinen historia. Et semmosia ovat olleet nämä erot... Voi olla, et on ollut koti jossa ei ole ollut rajoja ja sitten kun on, niin siihen tulee se törmäys, et se on sellainen konkreettinen asia. Et jokaisessa perheessä on ne omat tapansa ja sillä tavalla. Et tietysti, jos on huostaan otettu lapsi, niin täytyyhän siinä olla sit taustalla jotain, et se ei oo toiminut. Et kaikki nää tulee sit esiin siinä, mut ei välttämättä heti. Et se voi tulla pitkälläkin viiveellä.” (Antti)

Erilaisten tapojen lisäksi nuoren menneisyyden aiheuttama oirehdinta asettaa omat haasteensa sijaisvanhemmuudelle ja perhe-elämälle. Nuorella voi esimerkiksi olla erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa kova tarve kontrolloida ja olla tietoinen perheenjäsenten tekemistä. Lisäksi hän voi olla jatkuvasti varuillaan ja odottaa milloin jotakin pahaa alkaa tapahtua. Joskus nuoren käytös voi myös hämmentää muita perheenjäseniä nuoren käyttäytyessä ikäistään nuoremman tasoisesti tai nuoren esimerkiksi tehdessä utoja ehdotuksia perheen muiden nuorten tyttö- tai poikaystäville.

Murrosiässä tapahtuva irtautuminen vanhemmista koettiin lisäksi haastavaksi ja kivuliaksi, mikäli nuorelle on muodostunut varhaislapsuudessaan vain hatarat kiintymyssuhteet tai ne ovat pahoin vaurioituneet. Tällöin irtautuminen vanhemmista voi olla nuorelle hyvin tuskallista ja näkyä erilaisina käytöshäiriöinä tai päihdeongelmina. Päihdeongelmien perinnöllinen taipumus mainittiin myös yhtenä mahdollisena haasteena. Nuoren runsas päihteiden käyttö ennen sijoitusta tai muut vakavat ongelmat nähtiin niin suurena haasteena sijoitukselle, että perhesijoituksen ei koettu olevan sellaisissa tilanteissa paras sijoitusratkaisu. Haasteeksi mainittiin myös nuoren empatiakyvyn tukeminen. Nuoren kykyä empatiaan pidettiin tärkeänä, mutta sitä ei tulisi olla liikaa, sillä myös rajojen asettamista ja itsensä suojaamista pidettiin tärkeänä. Haastavien tilanteiden minimoimiseksi nuoren sijaisperheeseen sopivuuden tärkeyttä korostettiin.

Sijoitettujen lasten problematiikkaa pidettiin kuitenkin sellaisena, ettei oireiden voimakkuus lisäännny lapsen iän myötä. Usein suurimmat vauriot ovat tapahtuneet hyvin pieninä, jolloin lapsi voi olla yhtä vaurioitunut iästä riippumatta. Esimerkiksi sijoitettaessa perheeseen eri-ikäiset sisarukset, nuoremman oirehdinta voi olla vanhempaa huomattavasti.

tavasti voimakkaampaa. Kertomuksissa usean nuoren sijaisvanhemmuutta kuvattiin sellaiseksi, jossa vain harvoin kaikilla nuorilla on tasapainoinen elämäntilanne samaan aikaan. Useimmiten kukin sijoitetuista nuorista oirehtii vuorollaan ja haasteiden helpottua yhden nuoren kanssa alkavat haasteet jonkun toisen kanssa.

Myös nuoren syntymävanhemmat saatettiin kokea sijaisvanhemmuuden haasteeksi, mikäli he eivät hyväksyneet sijoitusta ja yrittivät sen vuoksi vaikeuttaa nuoren kotiutumista sijaisperheeseen. Tällöin haasteeksi kuvattiin luottamuksellisen suhteen luomista nuoreen syntymävanhempien vastustelusta huolimatta. Sijaisvanhemmuuden yhtenä haasteena pidettiin myös epävarmuutta sijoituksen kestosta. Sijaisvanhempaa saattoi esimerkiksi mietityttää, miten hän itse kestäisi sijoituksen päättymisen. Lisäksi sijaisvanhempi saattoi kokea ristiriitaa tilanteessa, jossa nuorelle vakuutetaan, että tämä on uusi kotisi ja saat asua täällä niin pitkään kuin haluat, jos asia ei kuitenkaan ollut niin. Huostaanoton purkutilanteissa sijaisvanhempi saattoi kokea valehdelleensa nuorelle ja lisäksi ajatus nuoren muutosta takaisin kotiin saattoi tuntua pelottavalta, jos syntymävanhempien vointi ei ollut sijaisvanhemman mielestä riittävän hyvä nuoren kotiutumiseen.

Haasteita sijaisvanhemmuuteen tuo kertomusten mukaan myös nuorten sijaisvanhempiin heijastamat tunteet. Nuorten heijastaessa sijaisvanhempiin tunteitaan sijaisvanhemmat joutuvat kantamaan sen pahan, jonka nuoret ovat joutuneet kokemaan. Lisäksi sijaisvanhemman voi olla vaikea sietää ja hyväksyä niitä negatiivisia ajatuksia ja tunteita, joita nuori sijaisvanhemmassa herättää. Esimerkiksi nuoren tarvitsevuus ja pienen lapsen tarpeet saattavat herättää sijaisvanhemmissa ärtymystä ja saada lopulta aikaan poistyyöntämiseffektin. Kertomusten mukaan sijaisvanhemman oma psyyke saattaa joskus suojella sijaisvanhempaa niin, että se estää häntä näkemästä omaa toimintaansa. Aikuiset voivat myös omalla toiminnallaan vieraannuttaa lasta omista tunteistaan ja auttaa kasvattamaan kovaa kuorta ympärilleen. Lapsi voi esimerkiksi käyttää manipulointia keinona suojellakseen itseään omilta tunteiltaan ja aikuiset, jotka ovat antaneet lapsen onnistua manipuloinnissa, ovat vahvistaneet tätä toimintamallia. Osa sijaisvanhemmista piti tärkeänä sitä, että nuoren kova kuori saadaan rikki, jotta voidaan päästä käsiksi vihan alla oleviin tunteisiin. Jotta tämä onnistuisi, aikuinen ei saa pelätä nuoren vihaa ja reagoida siihen vahvistamalla nuoren haitallisia toimintamalleja.

Sijaisvanhempien kertomuksissa myös nuorten läheisten herättämät tunteet koettiin haastavina. Nuorten lähipiiristä löytyy usein nuorelle hyvin rakkaita ja läheisiä ihmisiä,

jotka ovat voineet tehdä elämässään hyvin kamalia asioita. Nuoren läheiset, jotka ovat esimerkiksi olleet väkivaltaisia nuorta kohtaan, voivat herättää sijaisvanhemmassa voimakkaitakin vihan tunteita ja samalla sijaisvanhemman voi olla vaikea sietää sitä, että järkevä nuori ihailee kyseistä henkilöä. Nuoren elämään kuuluvat hyvät ja ihailut ihmiset taas saattavat herättää sijaisvanhemmissa kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita. Haastavia tunteita sijaisvanhemmille aiheuttivat kertomusten mukaan myös sijoituksen purkautumiset tai tilanteet, joissa nuori ei ollut sijoituksen jälkeen pärjännyt elämässään. Tällaiset tilanteet saatettiin kokea epäonnistumisina ja ne saattoivat aiheuttaa sijaisvanhemmissa itseensä pettymisen tunteita, kun asiat eivät olleet sujuneet odotusten mukaisesti.

Kertomuksista ilmeni, että pitkään jatkunut haastava tilanne sijaisperheessä kuluttaa sijaisvanhempaa ja voi pahimmillaan johtaa loppuun palamiseen. Tällöin sijaisvanhemman irrottautuminen arjesta muutamaksi päiväksi voi antaa lisää voimia sijaisvanhemmalle ja auttaa haastavasta tilanteesta selviytymistä. Osa sijaisvanhemmista kertoi elävänsä elämänsä päivä kerrallaan, jolloin tavoitteena on selvitä yhdestä päivästä kerrallaan. Haasteista selviämisessä auttaa ilon aiheiden etsiminen ja löytäminen arjesta. Tärkeänä pidettiin myös rauhallisesta elämänvaiheesta nauttimista ja sen aiheuttamien positiivisten tunteiden imemistä itseensä ennen uusien ongelmien ilmaantumista. Jotkut sijaisvanhemmat pitivät itsenäistyneiden nuorten tukityössä tärkeänä väsymistä estävänä tekijänä sen tiedostamista, että itsenäistyneiden nuorten tukeminen on sijaisvanhemman oma tietoinen valinta. Tärkeänä pidettiin myös mahdollisuutta rajata tarvittaessa yhteydenpitoa itsenäistyneiden nuorten kanssa, esimerkiksi siirtämällä keskustelutuokion toiseen sopivampaan ajankohtaan, mikäli kyse ei ole äärimmäisestä hädästä. Toisaalta keskustelutuokion siirtämisellä ei koettu aina olevan positiivisia vaikutuksia, jos nuoren mahdolliset ongelmat jäivät joka tapauksessa sijaisvanhemman mieleen pyörimään.

Osa sijaisvanhemmista koki myös oman ikääntymisensä vaikuttaneen haasteista selviytymiseen, kun asioihin ei enää suhtaudu yhtä raskaasti kuin ennen. Negatiivisten tunteiden ajateltiin kuuluvan tavalliseen vanhemmuuteen ja epäiltiin sen olevan mahdollista, että joku vanhempi tuntisi lastaan kohtaan vain positiivisia tunteita. Kertomuksista ilmeni, että sijaisvanhemmuuteen liittyvien tunteiden haastavuus on yhteydessä siihen, ettei näitä tunteita suostuta tuntemaan. Tällöin tunteet patoutuvat painekattilan tavoin ja purkautuvat epäolennaisissa tilanteissa. Eräs sijaisvanhempi totesikin, että sijoituksen herättämistä tunteista selviää vain tuntemalla ne.

Sijaisvanhempien kokemusten mukaan pienenä sijoitetut ja nuorena sijoitetut voivat herättää samoja tunteita sijaisvanhemmissa. Tunteiden haastavuudesta huolimatta positiivisena asiana pidettiin sitä, että sijaisvanhempien voi olla helpompi ilmaista esimerkiksi vaikeudet kiintyä nuoreen kuin pieneen lapseen. Ongelmien ilmetessä nuorten kanssa sijaisvanhemman voi olla helpompi ottaa asia puheeksi sosiaalityöntekijän kanssa tai avautua asiasta työnohjauksessa, sillä se on yleisesti hyväksyttävämpää ja luonnollista, että murrosikäiset herättävät vanhemmissaan raivon tunteita ja heihin voi olla vaikea kiintyä. Tällöin asia ei myöskään vahingoita, jos se sanotaan ääneen ja siitä tulee avoin. Pienen lapsen kanssa lasta kohtaan heränneiden negatiivisten tunteiden ja kiintymysongelmien myöntäminen voi olla paljon vaikeampaa, vaikka todellisuudessa kiintymyssuhdehäiriöiseen pieneen lapseen voi olla hyvin hankala kiintyä. Raivon ja inhon tunteet pientä lasta kohtaan saattavat kuitenkin aiheuttaa vanhemmalle itselleen ahdistusta, jolloin ne saatetaan todennäköisemmin kieltää sekä itseltä että ympäristöltä. Tällöin vaarana on, että tilanteesta lapsesta tehdään syyllinen ja selitetään kiintymisen vaikeutta sitä kautta, jolloin lapsi joutuu taakan kantajaksi. Pahimpana mahdollisena tilanteena pidettiin sitä, että sijaisvanhemman oma käyttäytyminen olisi vahingoittanut lasta, eikä sijaisvanhempi olisi sitä itse huomannut, koska hänen oma psyyke olisi suojannut häntä sitä näkemästä.

Osa sijaisvanhemmista piti sijaisvanhemmuuden haasteita positiivisena, sijaisvanhemmuuden mielenkiintoisuutta lisäävänä asiana ja kokivat turhautuvansa ilman niitä. Nämä sijaisvanhemmat pitivät sijaisvanhemmuuden älyllisiä haasteita kiinnostavina ja halusivat myös haastaa itseään perehtymällä uusien sijoitettavien erilaisiin diagnooseihin ja niiden taustoihin. Asioita ei nähty myöskään mustavalkoisina, sillä sama asia saattoi olla toiselta kantilta tarkasteltuna positiivinen ja toiselta kantilta negatiivinen. Esimerkiksi haastavuuden ohella nuorten menneisyys koettiin myös kiehtovana asiana. Osa sijaisvanhemmista kertoi sen olevan mielenkiintoista ja ihanaa, että he pääsevät tutustumaan nuoreen, jolla on paljon kerrottavaa ja rakentamaan mielessään palapeliä nuoren elämänvaiheista ja muistoista. Samalla he pääsevät sijaisvanhempana näkemään enemmän, mikä on vaikuttanut nuoren elämässä mihinkin. Mielenkiintoisena pidettiin myös palapelin kokoamista mielessä nuoren elämänvaiheista hänen kertoesaan kokemuksistaan ja muistoistaan.

”Et vaikka mä en nyt näe ehkä näitä haasteita ihan niin kuin ne voi jonkun toisen silmin täältä näkyä, mutta mä näen enemmän tässä niitä, et täs on itselle enem-

män pelimerkkejä käytettävissä kun pienempien lasten kanssa. Et varmaan niitä haasteitakin on enemmän... Mut varmaan mä itte tykkään haasteista..." (Siiri)

7.1.5 Onnistumisen kokemukset nuoren sijaisvanhemmuudessa

Sijaisvanhempien kertomuksissa korostui merkittävänä onnistumisen kokemuksena sijoitetun nuoren pärjääminen arjessa ja elämässä. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi koulun sujumista, mieleisen ammatin saamista ja työpaikalla pärjäämistä sekä harrastus ja valmennustoiminnassa mukana oloa. Nuoren elämässä pärjäämiseen liitettiin myös omatoimisuus arjessa, kuten nuoren kykeneminen itsenäiseen asumiseen ja kodin ylläpitoon. Nuoren onnistumiset kaveri-, pari- ja muissa ihmissuhteissa nousivat myös esiin ilon aiheina sijaisvanhempien kertomuksista. Nuoren elämässä pärjäämiseen liitettiin myös päihteiden käytön välttäminen, jolloin onnistumisen kokemuksia saattoivat tuottaa nuoren tupakanpolton lopettaminen tai päihdekokeilujen jääminen satunnaisiksi. Lisäksi nuoren empatiakyky ja hyvä itsetunto liitettiin elämässä pärjäämiseen. Nuorten ajatusten suuntaamista tulevaisuuteen pidettiin tärkeänä.

Sijaisvanhemmat kertoivat kokeneensa onnistumisen tunteita huomattaessaan positiivisia muutoksia nuoren toiminnassa ja käytöksessä. Tällaisia positiivisia muutoksia olivat esimerkiksi nuoren taitojen paraneminen hänelle aiemmin hankalissa käytännön asioissa tai sosiaalisten suhteiden kehittyminen, kuten kavereiden saaminen tai seurustelusuhteen aloittaminen. Ilon aiheita sijaisvanhemmille tuottivat myös nuoren itsensä tekemät oivallukset siitä, miten jokin asia tehdään tai miksi asiasta on keskusteltu useaan otteeseen. Kertomuksissa mainittuja ilon aiheita olivat myös vapautumisen myötä tapahtuneet nuoren fyysisen olemuksen muutokset, kuten selän suoristuminen ja silmiin katsominen. Nuoren vapautumisen uskottiin antavan voimaa nuoren fyysiselle kasvulle ja kehitykselle.

Halausläheisyyden löytyminen, pidättyväisen nuoren spontaani halaus ja ikävän osoittaminen nousivat myös ilon aiheiksi aineistosta. Onnistumisen kokemuksen voi joskus saada aikaan myös nuoren raivoaminen, jolloin onnistuminen ei liity niinkään suoraan nuoren toimintaan vaan menneisyyden tapahtumien aiheuttaman "kovan kuoren" avautumiseen. Onnistumisen kokemuksia koettiin myös silloin, kun sijaisvanhemmat huomasivat nuoren pystyvän pikku hiljaa luottamaan paremmin ihmisiin ja luomaan sosiaalisia suhteita, joissa hän osaa olla väljemmin ja ripustautumatta. Tällöin nuoren koettiin päässeensä pikku hiljaa eroon pelostaan tulla uudelleen petetyksi. Kertomusten mukaan

vaikeaksi koetut ihmissuhdeasiat rakentuvat usein pikku hiljaa sijoituksen edetessä nuoren tutustuessaa aluksi sijaisperheeseen, sen jälkeen muuhun sukuun ja lähipiiriin ja lopulta suvun ulkopuolelle. Luottamuksesta ilon aiheena mainittiin myös se, että nuori uskaltaa tulla kertomaan sijaisvanhemmalle epäonnistumisistaan tai muista hänelle vaikeista asioista.

”...Tuli ja sano, että ”Nyt meni kortti kuivumaan vähäks aikaa”... Siis tulee kerto-
maan senkin ikävän asian... Että uskaltaa tulla kertomaan mulle jonku semmosen
kurjan asian... Että ne on sinäänsä ikäviä asioita, mutta se että saa yhdessä yrittää
päästä taas eteenpäin, ettei se maailma kaadu tähän, Että toi nuori uskaltaa kertoa
mulle sen asian. Luottaa niin paljon.” (Ulla)

Sijaisvanhemmille onnistumisen kokemuksia tuotti aineiston mukaan myös nuoren pi-
täminen sijaiskotia kotinaan ja itseään yhtenä perheenjäsenenä. Osa sijaisvanhemmis-
ta koki iloa nuoren viihtyessä sijaisperheessä niin hyvin, ettei nuorella ollut kiire muut-
taa omaan asuntoon, vaan hän halusi jäädä asumaan sijaisperheeseen jälkihuollossa.
Joillekin nuorille lähestyvä täysi-ikäisyys tai jälkihuoltopalvelujen esittely saattoi aiheut-
taa hätää sijaisperheestä lähtemisestä ja omaan kotiin muutosta. Näissä tilanteissa
nuoren pohdinnat siitä, eikö hän saa jäädä omaan kotiinsa asumaan, saattoivat saada
aikaan positiivisia kokemuksia sijaisvanhemmissa. Joissakin kertomuksissa edes vain
21-vuotiaaksi asti saatavan itsenäistymisrahan menetys omaan kotiin muutettaessa ei
ollut esteenä sille, että nuori voisi jatkaa asumista sijaisperheessä, jos hän sitä haluaa.

”Et suurin kiitos on se tosiaan niinku sitte, et se laps on niinku tässä vaiheessa, et
se on niinku menossa sinne armeijaan ja ja sitte ku se ite tosiaan sano että... ”No
mihkä mä mun kotooni lähtisin.” Se on jotenki niin ihanaa...” (Elina)

Onnistumisen kokemuksia kuvattiin kertomuksissa arkisiksi hetkiksi. Ilon aihe voi olla
esimerkiksi perheen yhteinen mukava ruokailuhetki tai nuoren hyvästelemään tulo läh-
tiessään autokouluun sen sijaan, että hän olisi vain lähtenyt hyvästelemättä. Onnistu-
misen kokemuksia kuvattiin myös ohikiitäviksi hetkiksi, jotka havaitaan usein pienellä
viiveellä, esimerkiksi sijaisvanhemman huomattessa myöhemmin nuoren omaksuneen
tavan, josta on käyty useita keskusteluja. Muun muassa huumori ja oma puoliso mainit-
tiin arjen positiivisten asioiden havaitsemista helpottaviksi tekijöiksi.

Osa sijaisvanhemmista korosti sijaisvanhemmuutta elämänmittaisena sitoumuksena,
jolloin varsinaiset ilon aiheet näkee nuoren aikuisiässä nuoren pärjätessä omassa elä-
mässään muutettuaan pois sijaisperheestä. Tällöin on mahdollista nähdä se, kuinka
sijaisvanhempien antamat eväät kannattelevat nuorta elämässä. Joidenkin sijaisvan-

hempien mielestä yksi sijaisvanhemmuuden, tai vanhemmuuden yleensäkin, olennaisista piirteistä on hoivaamisen ja huolehtimisen halun lisäksi juuri halu nähdä miten oma vanhemmuus on auttanut nuorta pärjäämään elämässä. Osa haastateltavista totesi ymmärtävänsä ihmisten halua saada vauva tai pieni lapsi sijaislapsekseen, mutta samalla kuitenkin rohkaisi muita ihmisiä ryhtymään nuorten sijaisvanhemmiksi. Heidän mukaansa nuoren sijaisvanhempana ehtii myös antaa nuorelle eväitä elämään ja nähdä oman panoksensa vaikutukset nuoren itsenäistyttyä.

Jatkuvaa ilon aiheiden löytämistä arjessa pidettiin tärkeänä sijaisvanhemman jaksamista tukevia tekijänä. Toisaalta onnistumisen käsite koettiin myös epämääräiseksi ja osa sijaisvanhemmista pohtikin sitä, missä menee onnistumisen raja ja kuka sen voi määrittellä. Kertomuksissa pohdittiin esimerkiksi sitä onko sijaisvanhempana onnistuttu silloin, jos nuoren elämä on hänen itsenäistyttyään kunnossa, mutta hän aloittaa myöhemmin päihteiden käytön? Tai onko se onnistumista vai epäonnistumista, että aikaan perheeseen sijoitettu nuori uskoo omat lapsensa sijaisvanhempien hoidettavaksi? Jotkut sijaisvanhemmista pitivät erityisiä onnistumisen hetkiä tärkeämpänä yhteyden löytymistä nuoren ja sijaisvanhemman välillä, sillä se auttaa jaksamaan vaikeissa elämäntilanteissa.

7.2 Kertomustyytit

Sijaisvanhempien kertomukset nuoren sijaisvanhemmuudesta olivat yksilöllisiä, mutta samalla ne sisälsivät monia yhteneviä kertomuksellisia teemoja. Esittelen seuraavaksi näitä sijaisvanhempien kertomuksista löytämiäni kertomustyyppiejä. Kustakin kertomuksesta oli löydettävissä piirteitä jokaisesta esittelemästani kertomustyyppistä, mutta ne painottuivat eri tavoin eri sijaisvanhempien kertomuksissa.

7.2.1 Kiintymyskertomukset

Sijaisvanhempien kertomukset sisälsivät erilaisia kiintymyskertomuksia, joissa kuvattiin nuoren ja sijaisvanhemman välistä kiintymystä ja sen rakentumista sekä merkitystä sijoituksen edetessä. Kiintymyskertomuksissa sijaisvanhemmat kuvasivat kiintymyksen muodostumista pikku hiljaa yhdessäolon, läheisyyden, yhdessä koettujen tapahtumien ja keskustelujen kautta. Sijaisvanhemmat pyrkivät aktiivisesti luomaan yhteyttä ja sitä kautta rakentamaan kiintymystä nuoren kanssa. Myös fyysistä läheisyyttä pidettiin tärkeänä.

keänä nuoren ja sijaisvanhemman väliseen suhteeseen kuuluvana asiana ja sitä pyrittiinkin tarjoamaan nuorelle erilaisin menetelmin.

Sijaisvanhempien kiintymys näkyi kertomuksissa konkreettisina tekoina, kuten nuoren hoivaamisena, rajojen asettamisena ja päivärytmistä huolehtimisena sekä tunnepitoisina kokemuksina, välittämisenä ja rakkautena. Toisaalta myös ymmärrys ja hyväksyntä nuorta kohtaan liittyivät kiintymykseen. Kiintymyskertomuksissa nuoren arjen sujuvuudesta huolehtimista ei pidetty riittävänä vanhemmuutena, vaan niissä peräänkuulutettiin tunnepuolen merkitystä suhteen molemmille osapuolille. Psykologisen vanhemman roolin saavuttaminen oli sijaisvanhemmille merkityksellistä. Sijaisvanhemman sitoutuneisuutta nuoren sijaisvanhemmuuteen pidettiin ensiarvoisen tärkeänä tämän roolin saavuttamisessa.

”...Tärkeitä ylipäättänsäkin vanhemman tehtävässä... Sijaisvanhemman tehtävässä vielä korostuneemmin, koska se on tietoinen päätös ryhtyä siihen, on varmaan se, että on sataprosenttisen varma siitä, että tuli mitä tuli, minä en koskaan hylkää tätä lasta. Ihan sama mitä sieltä tulee, se vaan on niin. En mä voi selittää millään muulla tavallaan tätä, et mä pärjään näiden ”hankalien” lasten kanssa ja ne on kaikki tunnetasolla kyenny muhun kiinnittymään... Et en mä löydä mitään muuta, kun se mitä mä oon sanonut jokaiselle, kun mä oon tavannut ne ekan kerran, että tota: ”Jos sä meille tulet, ni ainoo mitä mä voin sanoo, et ihan mitä tahansa tulee, ni ikinä et niinku... Minusta et piru vieköön pääse eroon.” Että tää on niinku tää juttu.” (Siiri)

Sijaisvanhemman kiintymys nuorta kohtaan näkyi myös ylpeytenä sijaisvanhempien kertomuksissa. Kiintymyksen kertomuksissa kuvattiin nuoren pärjäämistä koulussa ja harrastustoiminnassa, nuoren taidollista ja henkistä kehittymistä sekä parisuhteeseen ja itsenäiseen elämään kykenemistä. Kiintymyksen tarinoissa kuvattiin myös mukavia yhdessä vietettyjä hetkiä nuoren kanssa ja niiden aikaansaamia arkisia onnistumisen kokemuksia.

”Meillähän käytiin Toivon kans sitä, et kun hänellä oli koulussa tosi vaikeeta ja sit oli näitä englannin sanoja ja koulutehtäviä. Ja voi että kun me istuttiin ja Toivokin välillä itki ja mäkin itkin sitä. Ja mä sanoin, et eks sä nyt ymmärrä, et sul on jäänyt niin paljon niitä asioita sieltä, niin me joudutaan tekee ylimääräisiäkin töitä... Et on paljon kivempi, et sä oot mun tulkkini... Kun sä luet näit sanoja niin sit opetellaan näit yhdessä ja sit sä muistat paremmin, kun sä oot nuori poika. Ja mä pystyn kysy sulta sitten niitä sanoja ja kaikkea. Et tosiaan nää matkat tonne ulkomaille mitä tehtiin, et Toivo innostu sitten siitä englannista... Ja sillä oli pitkälti yli kasin se keskiarvo, et kun se lähti tuolta...” (Elina)

Kiintymyskertomuksissa kiintymys näyttäytyi yhtenä kantavana voimana nuoren sijaisvanhemmuudessa. Sijaisvanhempien omien kiintymyksen tunteiden lisäksi nuoren si-

jaisvanhempaa kohtaan osoittama kiintymys tuotti paljon onnistumisen kokemuksia sijaisvanhemmille ja auttoi näin jaksamaan ajoittain raskaitakin aikoja. Nuoren kotiutuminen sijaisperheeseen ja luottamus sijaisperhettä kohtaan oli sijaisvanhemmille merkityksellistä. Toisaalta kiintymyskertomuksissa kuvattiin myös menettämisen pelkoa. Niissä tuotiin esiin pohdintoja siitä, miten sijaisvanhempi itse kestäisi sijoituksen päättymisen nuoren kotiutuessa tai yhteydenpidon loppumisen nuoren itsenäistyessä. Lisäksi niissä haettiin selityksiä sille, miksi nuori ja sijaisvanhempi eivät välttämättä kiinnynyt toisiinsa. Kiintymyskertomuksissa ilmaistiin myös kiitollisuutta sijaisvanhemmuuden myötä mahdollistuneista ihmissuhteista.

7.2.2 Yhteistyökertomukset

Aineistosta oli löydettävissä myös yhteistyökertomuksia. Näissä kertomuksissa nuoren sijaisvanhemmuutta kuvattiin yhteistyösuhteen kautta, joissa toisena osapuolena oli nuoren läheiset, eri viranomaisverkostot tai sijaisvanhemman läheiset. Hyvin toimivilla yhteistyösuhteilla koettiin olevan positiivinen vaikutus omaan sijaisvanhemmuuteen, kun taas yhteistyövaikeudet saattoivat hankaloittaa sitä.

Sijoitetun nuoren läheisiä koskevissa yhteistyökertomuksissa yhteistyön muodot ja voimakkuus vaihtelivat. Nuoren läheisten ja sijaisvanhemman välinen suhde saattoi olla hyvinkin tiivistä kasvatusvastuun jakamista, kun taas toisten kanssa yhteistyötä oli hyvin vähän, jos ollenkaan. Yhteistyövaikeuksia aiheuttivat esimerkiksi nuoren vanhempien päihteiden käyttö ja sijoituksen hyväksymättömyys. Sijaisvanhemman valmiutta yhteistyöhön pidettiin kuitenkin itsestään selvänä. Nuorten omatoimisuuden lisääntyessä nuoret saattoivat tavata läheisiään heidän kodeissaan, jolloin sijaisvanhemman ja sukulaisen väliset tapaamiset saattoivat vähentyä nuoren kasvaessa. Eräs sijaisvanhempi käytti käsitettä ”yhdessä kantaminen” kuvaamaan sijoitetun nuoren vanhemmuusvastuun jakautumista sijais- ja biologisen vanhemman välille ja kykyä tehdä yhteisiä päätöksiä nuoren parhaaksi.

”...Äiti olis varmasti sinällään pystynyt kuntoutumaan tai on jo kuntoutunut ja saanut asioitaan kuntoon. Että olis ollut mahdollista poikien palautua (kotiin). Mutta se on niinku, ollaan justiin aina oikein äidin kanssa sanottu, et meillä on jotenkin semmoinen vahva ymmärrys, et tehdään yhdessä asiat... Et jos on ollut niitä murheita, niin silloin hän on tullut siihen ja ollaan yhdessä oltu jakamassa sitä. Ja sitten taas ilojaj... ” (Elina)

Eri viranomaistahoja koskevissa yhteistyökertomuksissa yhteistyötä kuvattiin aikaa vieväksi, mutta myös varsin hedelmälliseksi. Arkisen yhteydenpidon lisäksi viranomais-tahot nähtiin tietynlaisena tukiverkostona, joihin oli mahdollista turvautua nuoren elä-mänkriiseissä. Vaikka viranomaiset eivät kertomusten mukaan varsinaisesti rajoittaneet sijaisperheen elämää, näkyi sosiaalitoimen valvonta yhteistyökertomuksissa esimerkik-si lupa-asioiden muodossa matkalle lähdetessä.

Eräänlaisina yhteistyökertomuksina voitiin pitää myös sijaisvanhempien kertomuksia lähipiirinsä kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Joissakin kertomuksissa sijaisvanhemman arki näyttäytyi hyvin yhteisöllisenä perhe-elämänä, jossa sijaisperhe sijoitettuine lapsi-neen, biologisine lapsineen ja tuttavaperheineen auttoivat vuoroin toisiaan. Pa-risuhteessa elävien sijaisvanhempien kertomuksissa puolisoiden välinen suhde voitiin myös nähdä yhteistyösuhteena, jossa molemmat osapuolet auttoivat ja tukivat toisiaan niin käytännön asioissa kuin vanhemmuuteen liittyvien tunteiden ja pohdintojen kanssa.

7.2.3 Voimattomuuden kertomukset

Aineistosta löytämissäni voimattomuuden kertomuksissa käsiteltiin voimattomuutta vaikuttaa tiettyihin nuoren sijaisvanhemmuuden myötä itseä koskeviin asioihin. Tällai-sia olivat sijaisvanhempien päätäntävällän ulkopuolella olevat asiat, kuten mahdotto-muus vaikuttaa sijoituksen keston. Näin ollen voimattomuuden kertomuksiksi ni-meämissäni kertomuksissa voimattomuus ei liittynyt niinkään sijaisvanhempien jaks-a-mattomuuteen, vaan vähäisiin vaikutusmahdollisuuksiin.

Voimattomuuden kertomukset liittyivät myös sijaisvanhemman itselleen asettamiin ta-voitteisiin ja sijaisvanhemman kyvyttömyyteen vastata näihin omiin odotuksiinsa. Odo-tukset kohdistuivat omaan toimintaan sijaisvanhempana, nuoren ja sijaisvanhemman väliseen suhteeseen sekä sen vaikutuksiin nuoren elämälle. Voimattomuus vaikuttaa näihin asioihin tai asioiden eteneminen omien odotusten vastaisesti saattoi aiheuttaa pettymyksen tunteita sijaisvanhemmille.

”...Sitten itse pettyy siihen, koska niinku ollu kuitenkin odotuksia ja sit kaikki ei me-ne niinku on ajatellut. Mut tottakai sen nyt tuntee sen tunteen niinku itsessään ja jotenkin pettyy sit itseensä...” (Antti)

Toisaalta voimattomuuden kertomukset sisälsivät kerrontaa nuoren menneisyydestä ja sen käsittelyn vaikeuksista. Voimattomuutta saattoi aiheuttaa tietoisuus nuoren lapsuu-

den kokemuksista ja siitä, ettei ole päässyt osalliseksi siihen. Lisäksi sijaisvanhempi saattoi tuntea olevansa hyvinkin voimaton käsittelemään nuoren menneisyyttä hänen kanssaan, jos nuori sulkeutui täysin menneisyydestään. Voimattomuuden kertomukset sisälsivät myös pohdintoja nuoren elämässä pärjäämisestä. Sijaisvanhempi ei voi loppujen lopuksi vaikuttaa siihen, mihin suuntaan nuoren elämä kulkeutuu hänen itsenäistyttyään.

”Enemmän auttais, montaa kertaa aina ajattelee, että enemmän niinku vois ja haluais olla, mutta et sä voi väkisin mennä sinne tietylle alueelle...” (Elina)

”Se elämä vaan tarvii niinku heittää niin palapelinä tohon ja uskaltaa lähtee keräämään sitä. Et, sit vaan me sijaisvanhemmat toisaalta ollaan vaan auttamassa niit nappuloita sinne kasaan takasin, että eihän se et... Lapsihan se sen suurimman työn tekee siellä ja sehän se joutuu kantaa sen kaikki tuolta ja jäsentämään...” (Elina)

7.2.4 Tavallisuuden kertomukset

Sijaisvanhempien kertomukset nuoren sijaisvanhemmuudesta sisälsivät myös tavallisuuden kertomuksia. Niissä nuoren sijaisvanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea kuvattiin monilta osin samanlaiseksi kuin missä tahansa muussakin perheessä, jossa on murrosikäisiä lapsia. Nuoren sijaisvanhemmat elivät tavanomaista perhe-elämää kotitöineen, kasvatuksellisine haasteineen ja erilaisine yhdessäolon muotoineen. Tavallisen perheen mallin välittämistä nuorelle pidettiin tärkeänä. Vanhemmuudessa keskeisiä elementtejä olivat rajojen asettaminen ja rakkaus. Joissakin tavallisuuden kertomuksissa haluttiin myös korostaa nuoreen suhtautumista tavallisena nuorena. Sijaisperheessä koetut arkiset haasteet samoin kuin asenteelliset keskustelut nuorten kanssa kuvattiin tavallisuuden kertomusten kautta.

”Kyl mä uskoisin, et se on aikailla yks yhteen ihan biologisen perheen arjen kanssa. Et jossakinhan oli joku tämmönen ku ihana-kamala-murkku, niin musta tuntuu, et se on ihan yleispätevä. Et en usko, et siinä on niinkään suuria eroja. Mut kyllä musta tuntuu, et siinä samat törmäykset tulee lapsen ja vanhemman välillä...” (Antti)

Tavallisuuden kertomuksissa eron tekemistä vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välillä pidettiin tarpeettomana. Sijaisvanhemmat kokivat itsensä tavallista perhe-elämää eläviksi vanhemmiksi. Heille sijaisvanhemmuus oli paljon muutakin kuin nuoren arjen sujuvuudesta huolehtimista. Vanhemmuuteen liitettiin molemminpuolinen kiintymys ja nuoren tunnetason kokemus sijaisvanhemmasta omana vanhempanaan. Tällöin myös suhteen jatkumista sijoituksen päätyttyä pidettiin itsestään selvänä. Lisäksi tavallisu-

den kertomuksissa sijaisvanhemmuutta inhimillistettiin. Sijaisvanhemmat eivät pyrkineet olemaan vanhempina täydellisiä, vaan tavallisia luotettavia aikuisia.

”Koitan olla sellanen luotettavan aikuinen, joka pysyy siinä mitä sanoo. Mutta myöskin sitten joustamaan, antamaan anteeks, pyytämään anteeks silloin kun tekee niinku väärin tai niinku tahtomattaankin voi loukata toista. Et ei täydellinen, mutta luotettava.” (Ulla)

Toisaalta tavallisuuden kertomuksissa tavallisuus liitettiin sijaisvanhemmuuteen, jolloin ei ollut tarpeen tehdä eroa nuoren sijaisvanhemmuuden ja pienen lapsen sijaisvanhemmuuden välillä. Nuoren sijaisvanhemmuudesta kertomista pidettiin ajoittain haastavana, sillä lapsen iällä ei koettu olevan suurta merkitystä sijaisvanhemmuuteen. Tavallisuuden kertomuksilla haluttiin rikkoa yleisesti vallitsevia käsityksiä siitä, että nuoren sijaisvanhemmuus olisi jotakin hyvin erilaista ja kenties haastavampaakin kuin pienten lasten sijaisvanhemmuus. Näiden kertomusten avulla pyrittiin lisäämään ihmisten ymmärrystä siitä, että sijaisvanhemmuudessa suhde nuoren kanssa voi muodostua yhtä läheiseksi ja kiinteäksi kuin suhde pienen lapsen kanssa.

”...Älkää pelätkö sitä, että se kiintyminen ja semmonen niinku oma suhde siihen lapseen jäis jotenki niinku heiveröisemmäksi siksi, että lapsi on vanhempi... Et se on mun mielestä vaan jotenkin tärkeä asia. Et jos vanhemmille keksis jonkun keinon, et millä voi tuoda sen esiin. Että se vauvana sijoitettu voi jäädä ihan oikeasti ihan yhtä vieraaksi, että se on ihan arpapeliä mun ymmärryksen mukaan.” (Siiri)

Tavallisuuden kertomusten kautta tarkasteltiin myös sijaisvanhemmuuteen liittyviä tunteita. Sitä pidettiin tavallisena, että nuoret herättävät vanhemmissaan tunteita, joista kaikki eivät ole positiivisia. Näin tavanomaistettiin nuoren sijaisvanhemmuuteen kuulumia ajoittain vaikeita tunteita. Samalla nuoren sijaisvanhemmuudessa tavallisuus liitettiin niihin samoihin tunteisiin, joita sekä pienet että vanhemmat lapset herättävät vanhemmissaan.

”...Sitten kun pääsee siihen semmoseen tunnevuorovaikutustilanteeseen, tajuaa et toi ottaa multa vastaa asioita, niin ihan sama tunne sieltä lähtee kuin pienen lapsen kanssa. Kaksvuotias, joka uhmakohtauksessaan huutaa karkkihyllyllä tai kauppas, kun ei saa jotain ja sit lohdutat sitä. Niin ihan saman mä saan siitä vanhempana, kun mä lohdutan sitä 12-vuotiaasta. Et ”mä ymmärrän, et tuntuu tosi kurjalta, mut kyllä sä tästä selviydyt”. Niin jotenkin sillai, et saa kokee kyllä ne pienen lapsen herättämätkin sellaset hoivaamisen tunteet...” (Siiri)

7.2.5 Erityisyyden kertomukset

Aineistosta oli löydettävissä myös erityisyyden kertomuksia. Kun tavallisuuden kertomuksissa ei pidetty tarpeellisena tehdä eroa nuoren sijaisvanhemmuuden ja tavanomaisen vanhemmuuden välillä, erityisyyden kertomuksissa tuotiin näitä erityispiirteitä esiin. Niissä kuvattiin nuoren sijaisvanhemmuuden erityisyyttä verrattuna pienten lasten sijaisvanhemmuuteen tai tavanomaiseen nuorten vanhemmuuteen. Erityisyys saattoi näkyä kertomuksissa haasteena, helppoutta lisäävänä asiana tai piirteenä, josta oltiin erityisen kiinnostuneita. Erityisyyden kertomuksissa puhuttiin joskus myös tavallisuudesta, mutta niissä erityisyys ilmeni tavallisuuden korostamisen tai siihen pyrkimisen kautta. Tavallisuutta tavoiteltiin, jottei nuorelle välitettävä malli olisi liian erityinen.

”Mähän oon ollut koko tän ajan ulkopuolisessa ansiotyössä eli myöskin haluan antaa tän ikään kuin tavallisen perheen mallin. Et tavallaan kuulu asiaan, et aamulla lähdetään töihin ja illalla tullaan kotiin.” (Antti)

Erityisyyden kertomuksissa tuotiin esille sijaisvanhemman ajattelu- ja tunnetyön viemää aikaa ja toisaalta myös sen haastavuutta ja kiinnostavuutta. Sijaisvanhemmuuteen liitettiin paljon omien tunteiden kanssa työskentelyä nuoren heijastaessa sijaisvanhempiin tunteitaan sekä nuoren ja hänen taustojensa herättäessä myös sijaisvanhemmassa monia tunteita. Vanhemman ajattelu- ja tunnetyötä ei sinänsä pidetty erityisenä, mutta sen koettiin vievän erityisen paljon aikaa arjessa. Sijaisvanhemmat käyttivät myös paljon aikaa nuoren menneisyyden ja problematiikan pohtimiseen. Eräs sijaisvanhempi toi nuoren sijaisvanhemmuuden erityisyyttä esiin syyllisyyden tunteen näkökulmasta.

”...Kun otat murrosikäisen... Sä saat valmiiks sellasen murrosikäisen, niin eihän mikään oo sun syytä. Sä voit vaan ehkä korkeintaan parantaa tai tehdä jotain hyvää. Voihan se olla vähän näinkin, jos asiaa ajattelee. Siitä voi jättää sitä omaa syyllisyyttä, mitä ihmisillä on hirveen helposti, kun lapsella on vastoinikäymisiä tai lapsi voi huonosti, niin siitä äidit, en tiedä minkä verran isät, mut enempi äidit, se hän on yleisesti tunnettu, kokee syyllisyyttä. Jos saat valmiiksi murrosikäisen lapsen, siitä sun ei tarte niin paljon kokee niitä syyllisyyksiä.” (Ulla)

Nuoren sijaisvanhemmuuden erityisyyttä tuotiin myös esiin kuvaamalla sitä, minkälaisia vaikutuksia nuoren menneisyydellä on ollut nuoreen ja miten se näkyi sijaisperheen arjessa. Nuorelle muodostuneita, muusta perheestä poikkeavia, tapoja ja maailmankatsomusta pidettiin erityispiirteenä, johon nuoren sijaisvanhempana on sopeuduttava. Toisaalta juuri tämä erityisyys, tavanomaisesta vanhemmuudesta poikkeaminen nostettiin joissakin kertomuksissa esiin yhtenä nuoren sijaisvanhemmuuden kiinnostavuut-

ta lisäävänä tekijänä ja piirteenä, josta nautittiin ja jota haluttiin sisällyttää omaan arkeen.

8 Johtopäätökset

Olen tarkastellut opinnäytetyössäni sijaisvanhempien kokemuksia nuoren sijaisvanhemmuudesta. Tutkimuskysymysteni mukaisesti halusin selvittää, millaisena nuorten sijaisvanhemmat kuvaavat vanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea kertomuksissaan sekä minkälaisista sijaisvanhemmuuden haasteista ja onnistumisen kokemuksista nuorten sijaisvanhemmat kertovat. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa analysoin aineiston temaattisen sisällönanalyysin keinoin ja toisessa vaiheessa tarkastelin sitä sijaisvanhempien kertomusten sisältämien kertomustyyppien näkökulmasta.

Työni tulosten mukaan nuoren sijaisvanhemmuus on monilta osin tavallista vanhemmuutta, samanlaista vanhempana oloa kuin nuoren biologinen vanhemmuus. Nuoren sijaisvanhemmuudessa rakkaus, rajojen asettaminen ja vastuun antaminen kietoutuvat toisiinsa. Tärkeää on olla nuorelle vanhempi, eikä vain kaveri. Tulosten valossa on selvää, että tunnesuhteet kuuluvat olennaisena osana nuoren sijaisvanhemmuuteen. Kertomuksissa esiin tulleet päivittäisen kanssakäymisen, läheisyyden ja yhteisten kokemusten arvostaminen viestivät sijaisvanhempien pyrkimyksestä olla nuorelle sosiaalisen vanhemman lisäksi myös psykologinen vanhempi (Goldstein ym. 1973: 17–19). Valkosen (2014: 117) tutkimustulosten tavoin toiset sijaisvanhemmat kokevat olevansa nuoren vanhempia siinä missä biologiset vanhemmatkin.

Arki nuoren sijaisvanhempana on tulosten mukaan pääosin tavanomaista perhe-elämää kotitöineen ja erilaisine yhdessäolon muotoineen. Arjen vanhemmuuden kuvauksissa korostui sosiaaliselle vanhemmuudelle ominainen piirre lapsen arjen sujuvuudesta huolehtimisesta (Vilén ym. 2010: 11). Arkiaskareiden lisäksi sijaisvanhempia työllistävät arjessa erilaiset kasvatukselliset tavoitteet ja tehtävät, kuten nuoren päivärytmistä huolehtiminen ja koulunkäynnin tukeminen. Tuloksissa korostuu myös perheen arkinen yhdessäolo ja sen tärkeys. Ringin (2008: 295–296) mukaan perheen yhteinen aika ja kotiaskareiden teko yhdessä auttavat rakentamaan nuoren ja vanhemman välistä yhteyttä. Perheen yhdessä viettämä aika ja yhteyden löytäminen arjessa näyttäisikin olevan yksi perheiden arkista hyvinvointia tukeva tekijä (Lammi-Taskula – Bardy 2009:

66). Arkiset ilon aiheet, kuten yhteiset keskustelu- ja ruokailuhetket sekä television katsominen yhdessä samoin kuin nuoren vanhemmuuden arkiset haasteet sekä kunnon kansalaiseksi kasvattamisen haasteet osoittautuivat nuorten sijaisperheissä monilta osin samanlaisiksi kuin muissakin nuorten perheissä (kts. Lammi-Taskula – Brady 2009: 60–64; Palolahti 1997: 132).

Tavanomaisesta vanhemmuuden arjesta poiketen sijaisvanhempien arjessa aikaa vievät tulosten mukaan nuoren verkostojen kanssa tehtävä yhteistyö sekä omaa vanhemmuutta ja nuoren tilannetta koskeva ajattelutyö. Sijaisvanhemmat pohtivat arjessaan nuoren menneisyyden vaikutusta nykytilanteeseen ja käyvät mielessään läpi nuoren elämäntapahtumia ja käyttäytymistä sekä oman toimintansa vaikutusta siihen. Höjerin (2001: 194–203) tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmat käyttävät enemmän aikaa pohdintoihinsa ja refleктоivat omaa vanhemmuuttaan syvällisemmin kuin biologisena vanhempana. Myös Valkosen (2014: 118) tutkimuksessa osa sijaisvanhemmista nosti sijaisvanhemmuuden erityispiirteeksi sen, että sijaisvanhemmat toimivat vanhempana kenties tietoisemmin ja pohtivat vanhemmuuttaan ja ratkaisujaan eri tavoin.

Tulosten mukaan nuoren sijaisvanhemmuudesta on löydettävissä monia yhtäläisyyksiä pienen lapsen sijaisvanhemmuuden kanssa. Ringin (2008) mukaan selvittämättömiä kiintymysongelmia omaavat nuoret ovat emotionaaliselta iältään paljon ikävuosiaan nuorempia. Nuori saattaakin olla fyysisestä kehittyneisyydestään huolimatta edelleen pienen lapsen tasolla, mikäli nuoren kehitykselliset tarpeet ovat jääneet aiemmissa ikävaiheissa tyydyttymättä. (Emt: 295.) Näin ollen myös nuoren sijaisvanhemmuuteen kuuluu tyypillisesti pienemmille lapsille kuuluvien tarpeiden tyydyttäminen ja kehityksessä tukeminen. Nuoren sijaisvanhemmat yrittävät myös yhtälailla luoda suhdetta sijoitetun nuoren kanssa. Tulosten mukaan lapsen iällä ei ole vaikutusta siihen, kuinka läheiseksi sijaisvanhemmuussuhde muodostuu.

Vaikka sijaisvanhemmalla on nuoren kanssa vähemmän aikaa tunnesuhteen rakentamiseen kuin pienen lapsen kanssa, sen uskottiin kuitenkin riittävän läheisen suhteen muodostumiseen. Aineistosta oli havaittavissa, että nuorten sijaisvanhemmuutta leimaa yleinen pelko nuoren ja sijaisvanhemman välisen suhteen jäämisestä etäiseksi. Myös Valkosen (2014: 63) tutkimuksen mukaan joidenkin sijaisvanhempien mielestä lapsen ikä vaikuttaa kiintymiseen niin, että pieneen ja tarvitsevaan vauvaan on helpompi kiintyä kuin isompaan lapseen. Työni tulosten mukaan nuoren ja sijaisvanhemman välisen

yhteyden mahdollisuus jäädä etäiseksi ei kuitenkaan riipu sijoitettavan lapsen iästä eikä sen rakentamiseen käytettävissä olevasta ajasta vaan ennemminkin niistä tapahtumista, joita lapsi on elämänsä varrella kohdannut. Myös sillä on merkitystä löytääkö nuori sijaisvanhemmasta sellaisia ominaisuuksia, jotka hän on kokenut elämänsä aikana hyväksi vai sellaisia, jotka hän on kokenut satuttaviksi.

Yksi merkittävä edellytys hyvän sijaisvanhemmuussuhteen muodostumiselle on tulosten mukaan sijaisvanhemman sitoutuminen sijaisvanhemmuuteen. Janhusen (2007) mukaan sijoitetun nuoren on tärkeä tietää ja kokea, etteivät sijaisvanhemmat hylkää häntä mahdollisten ongelmien ilmaantuessa. Turvallisen kiintymyssuhteen muodostuminen aikuisen ja nuoren välille vähentää nuoren sisäistä turvattomuutta ja ahdistusta sekä helpottaa näin itsenäistymistä (Ring 2008: 295).

Työni tuloksissa nuoren sijaisvanhemmuuden aikaansaamat onnistumisen kokemukset liittyvät pääosin nuoren elämässä pärjäämiseen, sijoituksen aikana nuoressa tapahtuneeseen positiiviseen kehitykseen sekä nuoren ja sijaisvanhemman välisen suhteen läheisyyteen. Samat ilon aiheet nousivat esiin myös Valkosen (2014: 92–93) sijaisvanhempia koskevassa tutkimuksessa. Tuloksissa haasteina ilmenneet epävarmuus sijoituksen kestosta ja sijaisvanhemman haastava ajattelu- ja tunnetyö olivat niin ikään samansuuntaisia Valkosen (2014) tutkimustulosten kanssa. Tulosten mukaan nuoren biologisten vanhempien hyväksyntä perhesijoitukselle on sijaisvanhemmuudessa merkityksellistä. Nuoren syntymävanhempien vaikeus hyväksyä sijoitus saattaa näkyä sijaisperheen arjessa esimerkiksi nuoren oireiluna hänen palatessaan kotoa sijaisperheeseen. Höjerin (2001: 186, 194) tutkimustulosten tavoin sijaisvanhemmat voivat kokea sijoitetun lapsen tilanteen perheessä epävarmaksi, mikäli biologiset vanhemmat eivät hyväksy sijoitusta, eikä heillä ole tällöin varmaa tietoa sijoituksen kestosta.

Nuoren sijaisvanhemmuuden erityisyys ja samalla haastavuus liittyy tulosten mukaan siihen, että nuorilla on sijoituksen alkaessa enemmän historiaa takanaan kuin pienenä sijoitetuilla lapsilla. Menneisyyden kokemusten vaikutukset näkyvät usein nuoren käyttäytymisessä erilaisena oirehdintana. Sijoitettujen nuorten problematiikka on sijaisvanhempien mukaan kuitenkin sellaista, että suurimmat vauriot tapahtuvat usein jo varhaislapsuudessa. Näin ollen sijoitetun nuoren vaurioita ja oirehdintaa ei pidetty pienenä sijoitetun lapsen vaurioita ja oirehdintaa voimakkaampina. Eletyn elämän myötä nuorelle muodostuneet tavat ja maailmankatsomus, jotka poikkeavat suuresti sijaisperheen tavoista ja ajatuksista voivat myös aiheuttaa konflikteja sijaisperheen arjessa. Nuoren

sijaisvanhemmalta edellytetäänkin kykyä huomioida nuoren menneisyys, tavat ja taidot sekä halukkuutta ottaa nämä osaksi oman perheen arkea.

Myös nuoren oman elämän vaikuttamisen mahdollisuuksien tukemista korostettiin, sillä lastensuojelun asiakkaina oleville nuorille ei ole useinkaan rakentunut positiivista uskoa ja luottamusta omaan tulevaisuuteensa (Rousu 2007: 70). Tuloksissa tärkeänä pidettiin myös luotettavan aikuisen mallin välittämistä nuorelle, sillä nuoret ovat usein joutuneet pettymään lukuisia kertoja aikuisiin ja menettäneet luottamuksensa heihin. Luotettavan aikuisen mallia pidettiin tärkeänä, jotta nuoret voisivat löytää itsestään vahvuuden olla luotettavia itselleen. Tulosten mukaan yksi tärkeä nuoren perhesijoituksen onnistumisen edellytys on sijaisvanhemman halu ryhtyä nuoren sijaisvanhemmaksi. Sijoituksen lähtökohtia pidettiin huonoina tilanteissa, joissa nuoren sijaisvanhemmaksi ryhdytään olosuhteiden pakosta; jos pientä lasta ei ole saatavilla. Toisaalta merkittävää on myös ennakkoluulottomuus ja rohkeus ryhtyä nuoren sijaisvanhemmaksi.

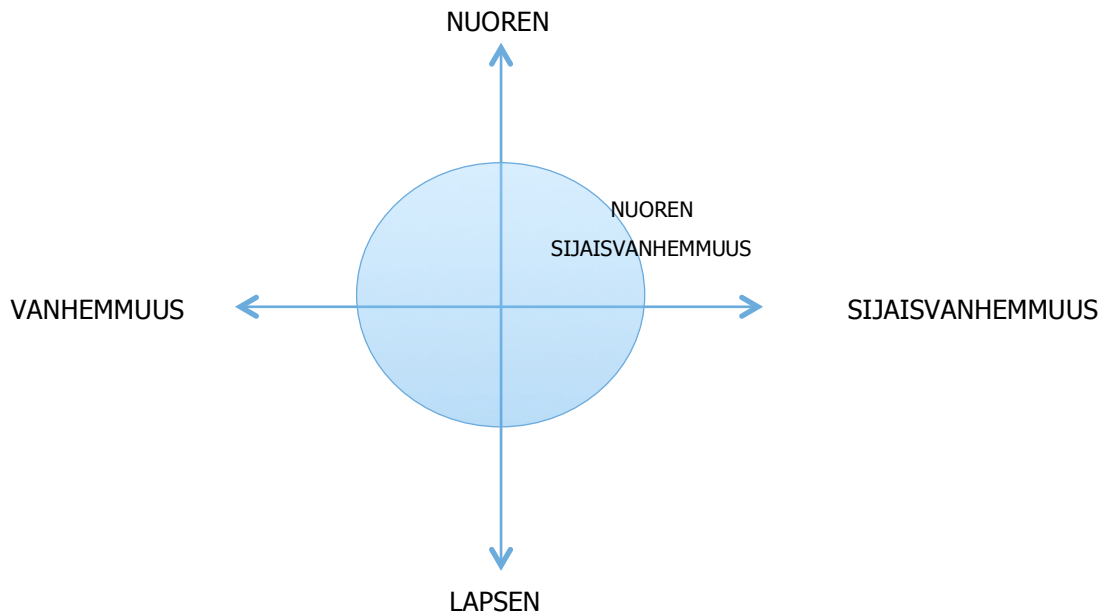
Työni tulokset osoittavat nuoren sijaisvanhemmuuden sisältävän tietynlaisia erityispiirteitä, jotka tekevät vanhemmuudesta erityistä ja erottavat sen muunlaisesta sijaisvanhemmuudesta. Ennakkokäsityksistäni poiketen moni näistä erityispiirteistä nähtiin positiivisina ja jopa sijaisvanhemman tehtävää helpottavina tekijöinä. Tulosten mukaan suhteen luominen nuoren kanssa on erilaista kuin pienen lapsen kanssa, sillä siinä vuorovaikutus tapahtuu eri tasolla. Nuoren kehittyneisyys mahdollistaa asioiden tarkastelun laajemmasta näkökulmasta ja sijaisvanhemman on myös mahdollista vetäytyä nuoren kanssa vanhemman roolista ohjaajamaisempaan rooliin käsitellessään nuoren asioita yhdessä nuoren kanssa. Tietoisuus sijaisvanhemmuussuhteen etenemisestä ja sen mahdollisista ongelmista voi myös olla nuoren kanssa suurempaa, sillä nuoren kehityksellinen aste antaa nuorelle paremmat edellytykset suhteen epäkohtien esille-tuontiin.

Tulosten mukaan nuoren menneisyyden käsittelyssä etuna voidaan pitää sitä, että nuoruusvaihe on kehityksellisesti otollista aikaa menneisyyden tapahtumien käsittelyyn, jolloin nuoren sijaisvanhemmuudessa kipupisteiden äärelle voi päästä nopeammin kuin pienten lasten kanssa. Blosin (1979) mukaan nuoruusvaihe aktivoi varhaiset viha- ja rakkausobjektit, jolloin lapsuuden traumojen ja muiden vaikeiden kokemusten käsittely mahdollistuu. Tällöin nuori pystyy kohtaamaan uudella tavalla lapsuuden ajan kokemuksiinsa ja neutralisoimaan niiden aiheuttamia tunteita. (emt: 142–144.) Näin ollen

nuoren kanssa ei tarvitse odotella vuosikausia päästäkseen nuoren elämän kannalta merkityksellisten asioiden äärelle.

Valkosen (2014: 118) tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmat voivat kokea heillä olevan lapsen haastavasta taustasta johtuen vanhempana vähemmän paineita lapsen menestymisestä. Työni tulosten mukaan sijaisvanhemman kokema syyllisyys voi lisäksi olla nuoren sijaisvanhempana vähäisempää, sillä sijaisvanhemman ei tarvitse kokea olevansa vastuussa nuoren pahasta olostaan nuoren oireillessa murrosiässä. Syyllisyys nuoren pahoinvoinnista voi olla voimakkaampaa omien biologisten lasten tai pienenä sijoitettujen lasten kanssa, jolloin nuoren pahoinvoinnin syy saattaakin olla itsessä ja omassa toiminnassaan. Sijoitetun nuoren menneisyys on sellainen kuin se on ja sijaisvanhempi voi sijaisvanhemmuuden myötä tarjota nuorelle positiivisia kokemuksia ja antaa mahdollisuuden positiivisempaan tulevaisuuteen. Sijaisvanhemmuussuhteen ongelmakohtien ja omien negatiivisten tunteiden esille tuominen voi myös olla nuorten sijaisvanhemmille helpompaa, sillä nuorten herättämät negatiiviset tunteet, samoin kuin vaikeudet kiintyä nuoreen, ovat yleisesti hyväksytympiä ja näin ollen helpommin myönnettävissä.

Johtopäätösten lopuksi voidaan todeta, että sijaisvanhemmat käyttivät kertomuksissaan vertailua apuna nuoren sijaisvanhemmuuden määrittelyssä ja kokemusten esiin tuonnissa. Toisaalta pohdittiin tavallisen vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välisiä eroja, toisaalta taas pienen lapsen ja nuoren sijaisvanhemmuuden välisiä eroja. Näin ollen hahmottui kuva siitä, mitä nuoren sijaisvanhemmuus on: se sisältää elementtejä tavanomaisesta nuoren vanhemmuudesta, yhtäläisyyksiä pienen lapsen sijaisvanhemmuuden kanssa ja nuoren sijaisvanhemmuudelle tyypillisiä erityispiirteitä. Pyrin havainnollistamaan kuvion 2 avulla nuoren sijaisvanhemmuuden yhteyttä erilaisiin vanhemmuuden muotoihin vanhemmuuden nelikenttämallia apuna käyttäen. Valkosen (2014: 117) tutkimuksen tavoin myös oma opinnäytetyöni osoittaa, että sijaisvanhempien käsitykset omasta sijaisvanhemmuudestaan vaihtelevat tai ainakin he korostivat kertomuksissaan sen erilaisia puolia. Toisissa kertomuksissa painotettiin tavanomaisen vanhemmuuden piirteitä ja toisissa tarkastelunäkökulma oli enemmän sijaisvanhemmuudessa ja nuoren sijaisvanhemmuuden erityispiirteissä.

Kuva 2. Nuoren sijaisvanhemmuus vanhemmuuden nelikentässä.

Työni tulosten perusteella voidaan myös todeta, että sen lisäksi, että kunkin sijaisvanhemman kertomus muodosti oman kokonaisuutensa, ne olivat kertomuksina monisyisiä ja kerroksellisia. Sijaisvanhempien kertomukset sisälsivät erilaisia kertomustyyppisiä, joita tarkastelin analyysin toisessa vaiheessa. Ennen kaikkea kertomukset olivat kiintymykertomuksia, joissa kuvattiin kiintymyksen rakentumista ja sen tavoittelua sekä ylöpyyttä omasta nuoresta ja hänen kehityksestään. Samalla ne olivat yhteistyökertomuksia; kertomuksia nuoren hyvinvoinnin tukemisesta yhteistyössä nuoren lähiverkoston, erilaisten viranomaistahojen sekä sijaisvanhemman oman lähipiirin kanssa. Kertomukset sisälsivät myös voimattomuuden kertomuksia. Voimattomuuden kertomukset eivät olleet kertomuksia jaksamattomuudesta vaan ennemminkin voimattomuuden tunne liittyi tietoisuuteen omien vaikutusmahdollisuuksien puuttumisesta. Toisaalta sijaisvanhempien kertomukset olivat tavallisuuden kertomuksia, joissa ei nähty tarpeelliseksi tehdä eroa nuoren sijaisvanhemmuuden ja muunlaisen sijaisvanhemmuuden tai nuoren biologisen vanhemmuuden välille. Toisaalta taas kertomukset sisälsivät erityisyyden kertomuksia, joissa tuotiin esille nuoren sijaisvanhemmuuden erityisyyttä.

Olen saanut työni tulosten avulla vastauksia tutkimuskysymyksiini. Temaattisen sisällysanalyysin tuloksena olen saanut kerättyä yhteen sijaisvanhempien kokemuksia nuorten sijaisvanhemmuudesta, vanhemmuuden arjesta sekä sen haasteista ja siinä koetuista onnistumisen kokemuksista. Analyysin toisessa vaiheessa analysoin aineistoa sijaisvanhempien kertomusten sisältämien kertomustyyppien näkökulmasta. Näin olen saanut tietoa siitä, millaisten kertomusten kautta sijaisvanhemmat kuvaavat nuoren sijaisvanhemmuutta ja vanhemmuuden arkea kertomuksissaan.

Opinnäytetyön teko oli opintojeni loppuun saattamiseksi välttämätön, mutta uskon itseni lisäksi myös muiden hyötyvän siitä tulevaisuudessa. Tavoitteeni tehdä tämän opinnäytetyön avulla näkyväksi sijaisvanhempien kokemuksia nuoren sijaisvanhemmuudesta on mielestäni toteutunut. Jatkossa toivon työni lisäävän perhehoidon työntekijöiden sekä sijaisvanhempien tai sijaisvanhemmuutta harkitsevien tietoisuutta nuoren sijaisvanhemmuudesta. Uskon opinnäytetyöni tuoneen esiin sellaista sijaisvanhempien kokemustietoa, jota on mahdollista hyödyntää sijaisvanhempien valmennus- ja koulutustoimintaa sekä perhehoidon työkäytäntöjä suunniteltaessa ja kehitettäessä.

9 Pohdinta

Oma kiinnostukseni sijaisvanhemmuutta kohtaan on kummunnut omasta työstäni perhehoidon sosiaaliohjaajana. Ilmiöinä sekä perheeseen pienenä sijoitettujen lasten ja heidän sijaisvanhempiensa suhteen muutokset lapsen tullessa murrosikään sekä nuorten perhesijoitukset ja sijaisvanhemmuus ovat kiinnostaneet minua. Opinnäytetyöni aiheeksi näistä näkökulmista valikoitui jälkimmäinen. Tähän päätökseen vaikutti työyhteisössäni käytyjen keskustelujen lisäksi aiheen ajankohtaisuus, sillä lastensuojelulakimuutos (316/2011 § 50) oli juuri muuttanut perhehoidon ensisijaiseksi sijaishuolto-
muodoksi ja näin ollen nuorten perhesijoitusten odotettiin tulevaisuudessa lisääntyvän. Työskennellessäni sijaisperheissä asuvien nuorten, heidän sijaisperheidensä ja vanhempiensa kanssa huomasin, että tietoa nuoren sijaisvanhemmuudesta on löydettävissä vain vähän. Olisin kaivannut tätä tietoa ajoittain oman työni tueksi ja ajattelumaailmani laajentamiseksi. Samalla koin, että osa sijaisvanhemmista olisi voinut saada vertaistuellista hyötyä tämän tyyppisestä tutkimustiedosta. Näin ollen olen pyrkinyt tämän opinnäytetyön avulla tuomaan esiin sijaisvanhempien tärkeää kokemustietoa aiheesta. Tavoitteenani on ollut toimia opinnäytetyöprosessissani eettisesti ja tuottaa sen avulla luotettavaa tietoa nuoren sijaisvanhemmuudesta.

Uskoin opinnäytetyöprosessin alussa, että työskentelyni perhehoidossa tukisi opinnäytetyöni tekoa. Työkokemuksestani oli varmasti apua työni aloittamisessa ja teoriataustan rakentamisessa, mutta samalla se asetti objektiivisuuden yhdeksi luotettavan opinnäytetyön haasteeksi. Puolueettomuusnäkökulmasta tarkasteltuna tutkijan läheinen suhde tutkittavaan aiheeseen voikin olla tutkimuksen luotettavuuden kannalta ongel-

mallinen (Tuomi ja Sarajärvi 2012: 136). Onneksi tietoisuuteni omista ennakkokäsityksistäni lisääntyi opponointi- ja ohjauskeskustelujen sekä opinnäytetyöprosessin edetessä lisääntyneen itsereflektion myötä. Lisäksi silloisesta elämäntilanteestani johtunut yli vuoden tauko opinnäytetyön teossa etäännytti minua aiheesta ja auttoi tarkastelemaan työtäni objektiivisemmin. Uskon useiden vuosien projektiksi venyneen opinnäytetyöprosessin lisänneen tietoisuuttani valintojani ohjanneista taustaoletuksista ja näin parantaneen työni puolueettomuutta ja sitä kautta myös luotettavuutta.

Varsinainen havahtuminen omiin aihetta koskeviin ennakkokäsityksiini tapahtui haastattellessani sijaisvanhempia. Tällöin tajusin, että oma ennakkokäsitykseni nuorten sijaisvanhemmuudesta oli, että se on pienten lasten sijaisvanhemmuudesta poikkeavaa, haastavampaa ja hyvin erilaista. Asiaan havahtuminen sai minut pohtimaan, olinko opinnäytetyötä suunnitelllessani, esimerkiksi laatiessani tutkimuskysymyksiä tai haastattelurunkoa, ohjannut tiedostamattani tutkimustuloksia ennakkokäsitykseni suuntaiseksi. Näin jälkeempäin tarkastellessani laatimaani haastattelurunkoa ja lukiessani litteoituja haastatteluja minulle on kuitenkin tullut tunne siitä, ettei ennakkokäsitykseni ole estänyt sijaisvanhempia tuomasta esiin omia kokemuksiaan nuoren sijaisvanhemmuudesta.

Varsinainen tutkimusten toteutus oli monivaiheinen prosessi. Eettisten tutkimuskäytäntöjen mukaisesti minun oli huolehdittava ennen aineiston keräämistä siitä, että sain tutkimusluvan opinnäytetyölleni (kts. Eskola – Suoranta 2008: 52). Anoin tutkimuslupa Helsingin kaupungilta saatuaani opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta hyväksynnän tutkimussuunnitelmalleni ja aloitin aineiston keruun vasta luvan saatuaani. Myöhemmin tein myös Helsingin perhehoidon kanssa opinnäytetyösopimuksen, missä sovimme muun muassa opinnäytetyöprosessiin käytettävistä resursseista työaikana ja valmiin opinnäytetyön käytöstä.

Informoin sijaisvanhempia tutkimuksen perustiedoista sekä ennen heidän päätöstään osallistua opinnäytetyöhön että haastattelutilanteiden alussa. Perustiedoista ilmeni kuka tutkimuksen toteuttaa ja miten, mihin kerättävää tutkimusaineistoa käytetään sekä mitä tutkimukseen osallistuminen sijaisvanhemmilta edellyttää. (Kts. Kuula 2011: 61–62.) Ensimmäinen yhteydenotto sijaisvanhempiin tapahtui kollegoideni, perhehoidon työntekijöiden toimesta. Otin yhteyttä sijaisvanhempiin vasta sen jälkeen, kun he olivat antaneet siihen suostumuksensa toisen työntekijän välityksellä. Pohdin tutkimusprosessin alkumetreillä onko sijaisvanhemman ja perhehoidon sosiaalityöntekijän suhde

sellainen, että sijaisvanhemmat voivat kieltäytyä opinnäytetyöhön osallistumisesta niin halutessaan (kts. Eskola ja Suoranta 2008: 55). Haastattelutilanteissa minulle vahvistui kuitenkin tunne siitä, että tietojen anto oli täysin vapaaehtoista, eikä kukaan osallistunut haastatteluihin vasten tahtoaan.

Minut yllätti aineistoa kerätessäni se, että sain perhehoidon työntekijöiltä vain neljän sijaisvanhemman yhteystiedot. Tiedossani ei ole, eivätkö muut kohderyhmän sijaisvanhemmat olleet kiinnostuneita osallistumaan opinnäytetyöhöni, vai eikö työntekijöillä ollut aikaa tai kiinnostusta tutustua projektiini ja tiedustella sijaisvanhempien halukkuutta osallistua siihen. On ollut mielenkiintoista pohtia, mikä on saanut juuri nämä sijaisvanhemmat ottamaan osaa opinnäytetyöhöni. Tutkimustulosten valossa haastattelemani sijaisvanhemmat olivat varsin motivoituneita nuoren sijaisvanhemmuuteen. Osa sijaisvanhemmista kertoi myös yhteydenotto- tai haastattelutilanteessa haluavansa olla apuna, jos he omien kokemustensa avulla voivat auttaa muita sijaisvanhempia tai hälventää nuoren sijaisvanhemmuutta koskevia ennakkoluuloja. Se on mahdollista, että positiivisia kokemuksia aiheesta omaavat sijaisvanhemmat olivat innokkaampia osallistumaan opinnäytetyöhöni ja myös perhehoidon työntekijät saattoivat tarjota heille aktiivisemmin mahdollisuutta opinnäytetyöhön osallistumiseen. Tiedon luotettavuuden näkökulmasta asia ei ole kuitenkaan oleellinen, sillä työni tavoitteena oli yksilöllisen kokemustiedon eikä yleistettävän tiedon tuottaminen.

Neljästä sijaisvanhemmasta, joihin olin yhteydessä opinnäytetyöni tiimoilta, kolme osallistui lopulta opinnäytetyöhöni. Neljäs sijaisvanhempi asui niin kaukana, ettei minulla ollut mahdollisuutta mennä haastattelemaan häntä. Hän lupautui aluksi osallistumaan työhöni kirjoittamalla kokemuksistaan, mutta lopulta niin ei kuitenkaan tapahtunut. Kukaan muukaan mukana olleista sijaisvanhemmista ei halunnut kirjoittaa kokemuksistaan, vaan he osallistuivat mieluummin haastatteluun. Onkin mahdollista, että sijaisvanhemmat kokivat haastattelutilanteen kirjoittamista luonnollisemmaksi tavaksi kokemustensa esiin tuomiseen. Kokemuksista kirjoittaminen saattoi myös tuntua tehtävänä haastavalta ja aikaa vievältä.

Haastattelutilanteissa pyrin kunnioittamaan opinnäytetyöhöni osallistuneiden sijaisvanhempien yksityisyyttä painostamatta heitä kertomaan asioita, joita he eivät halua kertoa (kts. Kuula 2011: 62–63). Kiinnitin jo kerronnallisen haastattelumenetelmän valinnassa huomiota siihen, että se antaa menetelmänä tutkittaville mahdollisuuden kertoa tutkitavasta aiheesta sen, mitä he haluavat. Kertomus tiedon tuottamisen muotona tuntui

myös luonnolliselta. Jälkeenpäin olen pohtinut, osasinko olla kokemattomana tutkija puolueeton esittämissäni tarkentavissa kysymyksissä, vai johdinko keskustelua tiedostamattani omien ennakkokäsitysteni suuntaan. Tätä olen pohtinut erityisesti niiden haastatteluiden kohdalla, joissa haastateltava oli vähäsanaisempi ja esitin paljon tarkentavia kysymyksiä.

Litteroidessani haastatteluja huomasin pyytäneeni apukysymyksenä yhtä haastateltavaa kertomaan ajatuksiaan nuoren ja sijaisvanhemman välisestä ikäerosta, vaikka sijaisvanhempi ei ollut puhunut kyseisestä aiheesta. Esittämieni apukysymysten oli ollut tarkoitus tarkentaa sijaisvanhemman kertomusta, eikä viedä sitä omien ajatusteni suuntaan. Tässä tavoitteessa olin tämän apukysymyksen kohdalla epäonnistunut. Tämä sai minut pohtimaan, kuinka paljon esittämäni apukysymykset ja kerrontaa tukevat kommenttini olivat todellisuudessa vaikuttaneet saamiini tutkimustuloksiin ja toiminko oikein huomioidessani myös tämän osan sijaisvanhemman kertomuksesta opinnäytetyössäni.

Kysyin haastateltavilta haastatteluiden päätyttyä, miltä haastattelu oli sijaisvanhempien mielestä tuntunut. Yksikään sijaisvanhemmista ei kertonut kokeneensa haastattelua liian tungettelevaksi tai esittämiäni kysymyksiä johdatteleviksi. Vaikka osa haastatteluilta oli varsin tunnepitoisia, kukaan haastateltavista ei myöskään ilmaissut haastatteluhetkellä tai sen jälkeen ahdistuneensa tai muulla tavoin kärsineensä haastattelusta. Ajattelin haastatteluiden jälkeen joidenkin sijaisvanhempien saattaneen jopa voimaantua haastattelutilanteesta, jonka aikana he kertoivat yhteisestä matkastaan ja suhteensa kehittymisestä sijoitetun nuoren kanssa.

Sen lisäksi, että minulla on ollut suuri vastuu opinnäytetyöni luotettavuudesta aineistoa kerätessäni, vastuu on ollut suuri myös aineistoa analysoidessani. Tuomen ja Sarajärven (2012: 112) mukaan tutkija muodostaa aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tulkintojensa ja päättelynsä avulla käsitteellisen näkemyksen empiirisestä aineistosta. Olen arvioinut omien tulkintojeni ja päättelyn vaikutuksia tutkimustuloksiin kiinnittämällä huomiota siihen, että analyysivaiheessa kaikki näkökulmat on otettu huomioon tasavertaisina, ja ettei asiakokonaisuuksien irrottaminen konteksteistaan ole muuttanut ajatuksia alkuperäisistä poikkeaviksi. Tiedostan kuitenkin omien valintojeni ja tulkintojeni vaikuttaneen siihen, millaiseksi tutkimustulokset lopulta muodostuivat. Temaattisessa sisällönanalyysissä rajan veto eri teemojen välillä oli monesti hyvin hankalaa, eikä asiakokonaisuuksien kuuluminen tiettyihin kategorioihin ollut itsestään selvää. Näissä epä-

selvissä tilanteissa luin aineistoa läpi useaan kertaan lisätäkseen varmuuttani siitä, että olin ymmärtänyt asian oikein ja liitin asian samaan asiayhteyteen kuin haastateltava.

Analyysin toisessa vaiheessa tarkastelin sijaisvanhempien kertomuksia niiden sisältämien kertomustyyppien näkökulmasta. Esiin nostamani viisi erilaista kertomustyyppiä ovat muodostuneet oman tulkintani kautta ja näin ollen ovat mieleni rakentamia. Aaltion ja Puusan (2011: 163) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa tutkijan viitekehys on kertomusten ympärille perustuvassa tulkinnassa oleellinen, jolloin täydelliseen objektiivisuuteen sellaisenaan ei edes pyritä. En sanokaan sen olevan mahdotonta, että sama aineisto olisi saanut erilaisen tulkinnan toisen opinnäytetyön tekijän työssä. Tavoitteenani on kuitenkin ollut toisessa analyysivaiheessa tuoda esiin sijaisvanhempien kertomusten moniulotteisuutta niin, että tulokset vastaisivat mahdollisimman hyvin todellisuutta.

Tutkimustulosten luotettavuuden lisäämiseksi lähetin tutkimustulosten valmistuttua tulokset haastattelemilleni sijaisvanhemmille. Pyysin sijaisvanhempia lukemaan tulokset samalla arvioiden, tuovatko ne esiin heidän näkemyksensä nuoren sijaisvanhemmuudesta. Sijaisvanhempien luettua tulokset, olimme yhteydessä puhelimitse tai sähköpostilla. Sijaisvanhemmilta saadun palautteen mukaan tulokset toivat esiin heidän kokemuksensa nuoren sijaisvanhemmuudesta. He eivät esittäneet korjausehdotuksia tutkimustuloksiin.

Tutkimustuloksia raportoidessani pyrin erityiseen hienotunteisuuteen ja totuudenmukaisuuteen välttääkseni vahingoittamasta sijaisvanhempia (kts. Kuula 2011: 62–63). Pyrin suojelemaan haastattelemini sijaisvanhempien anonymiteettiä korvaamalla kaikki haastatteluissa esiintyneet nimet uusilla, keksityillä nimillä ja luokittelemalla haastateltavien taustatiedot kategorioittain (kts. Kuula 2011: 214). Olen tiedostanut sanavalinnoillani olevan merkitystä työni luotettavuuteen tutkimustuloksia raportoidessani, sillä esimerkiksi ”haasteet yhteistyössä” ja ”yhteistyöongelmat” voivat luoda erilaisia mielikuvia lukijoille. Näin ollen olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota sanavalintoihini ja käyttämään mahdollisimman paljon sijaisvanhempien käyttämiä käsitteitä ja ilmauksia tutkimustuloksia raportoidessani. Olen käyttänyt myös tekstilainauksia litteroiduista haastatteluista lisätäkseen tulosten luotettavuutta ja elävöittääkseni tekstiä. Tekstilainauksia opinnäytetyöni raporttiin valitessani pyrin kiinnittämään huomiota siihen, etteivät ne sisällä sellaista sisältöä, josta haastateltavat tai heidän läheisensä olisivat tunnistettavissa.

Olen pyrkinyt lisäämään työni luotettavuutta myös kirjoittamalla auki mahdollisimman tarkasti opinnäytetyöprosessin vaiheet tutkimusraporttiini (kts. Hirsjärvi 2000: 214). Lisäksi olen tavoitellut tieteellisen ja luotettavan lähdekirjallisuuden käyttöä. Työssäni lähteenä käytetyt oppaat ovat olleet mielestäni luotettavien asiantuntijatahojen kirjoittamia. Olen myös kiinnittänyt huomiota lähteiden tuoreuteen, vaikkakin ajoittain aihetta koskevan tuoreen ja korkeatasoisen lähdekirjallisuuden löytyminen tuntui haastavalta. Laajentaakseni tarkastelemieni ilmiöiden näkökulmia olen käyttänyt työssäni myös joidakin kansainvälisiä lähteitä sekä vanhempia, mutta edelleen ajankohtaisia tai puhuttavia, teoksia. Olen välttänyt niin sanottuja toisen käden lähteitä, mutta joutunut sortumaan muutaman kerran niiden käyttöön tapauksissa, joissa alkuperäisen lähteen käyttö on ollut sen vaikeasta saatavuudesta johtuen mahdotonta. Lisäksi olen pyrkinyt tekemään selvän eron lainatun tekstin ja omani välillä merkitsemällä lähdemerkinnät huolellisesti.

Laadullisen opinnäytetyöni aineisto koostuu neljän sijaisvanhemman kertomuksesta. Olin aineistoa kerätessäni hieman huolissani siitä, että sain vain neljä haastateltavaa osallistumaan opinnäytetyöhöni. Haastattelujen päätyttyä olin kuitenkin tyytyväinen saamaani aineistoon. Neljän sijaisvanhemman kertomukset olivat valtavan informatiivisia ja koin yli seitsemänkymmenen sivun litteroidun tekstin tarjoavan minulle riittävästi aineistoa saadakseni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Laadulliselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan työni tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan kaikkia nuorten sijaisvanhempia, vaan tavoitteenani on ollut tuoda esiin opinnäytetyöhön osallistuneiden sijaisvanhempien yksilöllisistä kokemuksista nuoren sijaisvanhemmuudesta. Aaltion ja Puusan (2011: 157) tavoin uskon siihen, että vaikka tutkimustulokset eivät olisi yleistettävissä, ne voivat kuitenkin olla erittäin hyödyllisiä lisätessään ihmisten ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkimustuloksia lukiessa on huomioitavaa, että haastateltavien kokemukset ovat olleet jossain määrin samanlaisia ja jossain määrin erilaisia. Vaikka laadullisen opinnäytetyön mukaisesti tarkoituksena ei ole ollut erottaa tuloksista sitä, kuinka moni vastaajista on mitään mieltä, olen kuitenkin käyttänyt joissakin kohdissa ”osa sijaisvanhemmista”, ”joidenkin kertomusten mukaan” ja muita vastaavanlaisia ilmauksia tuodakseni esiin sitä, etteivät kaikki haastateltavat olleet samaa mieltä tai ilmaisseet asiaa samalla tavalla. Näin toimimalla olen pyrkinyt lisäämään tulosten totuudenperäisyyttä, sillä tällöin toisistaan eriävät kokemukset ovat tulleet paremmin esiin.

Kerronnallinen tutkimusmenetelmä sopi mielestäni lähtökohtaisesti tähän tutkimukseen hyvin. Suhteeni kerronnalliseen tutkimusmetodiin ei ollut opinnäytetyöprosessissani kuitenkaan ongelmaton. Menetelmä kiinnosti ja kiehtoi minua, mutta samalla kerronnallisen tutkimusmenetelmän valinta kuitenkin myös arvelutti epäillessäni omia kykyjäni menetelmän käyttöön. Opinnäytetyöprosessini loppusuoralla olen pohtinut sitä, olenko osannut hyödyntää työssäni riittävästi kerronnallisen tutkimusmenetelmän mahdollisuuksia. Analyysini on ollut temaattinen, kertomusten osituksiin perustuva. Hyvärisen (2006: 17) mukaan kertomusten analysointi teemoittain voi hävittää aineiston kertomuksellisen erityisluonteen. Pyrinkin analyysini toisessa vaiheessa huomioimaan työni kerronnallisuutta paremmin tarkastelemalla sitä, minkälaisia kertomustyyppisiä sijaisvanhempien kertomukset sisältävät. Tässäkin vaiheessa analyysimenetelmäni oli kuitenkin temaattinen eikä kertomuksen etenemiseen pohjautuva, sillä halusin tuoda esiin sijaisvanhempien kertomusten moniulotteisuuden ja kerroksellisuuden. Kaiken kaikkiaan tärkeintä on ollut se, että olen tekemieni metodologisten valintojen avulla saanut vastauksia tutkimuskysymyksiini. Näin ollen voin olla tyytyväinen opinnäytetyöni toteutukseen ja siinä käytettyihin menetelmiin.

Opinnäytetyön teko on ollut prosessina aikaa vievä ja ajoittain myös raskas. Prosessin vaiheissa ahdistuksen ja epätoivon tunteet ovat vuorotelleet oivallusten ja onnistumisen kokemusten kanssa. Metropolian opettajilta, opiskelutovereiltani, Helsingin perhehoiton työntekijöiltä ja lähipiiriltäni saamani tuki on ollut ensiarvoisen tärkeää opinnäytetyöprosessini etenemisessä. Suuren kiitoksen ansaitsevat tietysti myös ne sijaisvanhemmat, jotka suostuivat kertomaan minulle omat kokemuksensa nuoren sijaisvanhemmuudesta. Työni ei olisi onnistunut ilman heitä!

Lopuksi esitän vielä kaksi opinnäytetyöni tulosten pohjalta esiin noussutta ja itseäni kiinnostavaa jatkotutkimusaihetta:

- Nuoren sijaisvanhemmuus nuoren itsenäistymisen jälkeen. Millaista on nuoren ja sijaisvanhemman välinen yhteydenpito sijoituksen päätyttyä? Miten suhde muuttuu? Millaista tukea nuori tarvitsee sijaisvanhemmalta? Mitkä tekijät edesauttavat suhteen jatkumista ja mitkä johtavat suhteen päättymiseen?
- Nuoren ja sijaisvanhemman välinen kiintymys. Millaista on kiintymys nuoren ja sijaisvanhemman välillä, miten se ilmenee? Mitkä tekijät edesauttavat kiinty-

myksen muodostumista ja mitkä vaikeuttavat sitä? Miten kiintymys vaikuttaa si-
joitukseen?

Päätän tämän opinnäytetyön raportin erään sijaisvanhemman kommenttiin, joka kuvaa mielestäni hyvin ennakkokäsityksiäni nuoren sijaisvanhemmuudesta opinnäytetyöpro-
sessin alussa sekä opinnäytetyöprosessin edetessä tekemiäni oivalluksia ja muuttunei-
ta käsityksiäni aiheesta:

”...Jos aatteli joskus sitä, et sen tarvii olla jotain ihmeellistä. Et sun tarvii niinku olla supervanhempi siinä. Mut et eihän se oo muuta, kun olla sille lapselle juuri täällä, tässä...” (Elina)

Lähteet

Aaltio, Iiris – Puusa, Anu 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, Anu – Juuti, Pauli (toim.): Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto. 153–166.

Aaltonen, Tarja – Leimumäki, Anna 2010. Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 119–152.

Bettelheim, Bruno 1988. Kyllin hyvät vanhemmat. Kirja lastenkasvatuksesta. Suom. M. Rutanen. Porvoo, Helsinki ja Juva: WSOY.

Blos, Peter 1979. The adolescent passage. Developmental issues. New York: International Universities Press.

Bowlby, John 1969. Attachment and Loss Volume 1: Attachment. Ensimmäinen julkaisija The Hogarth Press ja The Institute of Psycho-Analysis 1969, toinen julkaisija Pelican Books 1971.

Bronfenbrenner, Urie 1979. The ecology of human development. Experiments by nature and design. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Bruner, Jeromy 1986. Actual minds, possible worlds. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University.

Dunderfelt, Tony 2011. Elämäntarkkailopsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Helsinki: WSOY.

Erikson, Erik H. 1968. Identity. Youth and Crisis. London: Faber & Faber.

Erkkilä, Raija 2006. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, Juha – Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy. 195–226.

Eronen, Tuija 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Valtakunnallinen lastensuojelun kehittämisohjelma. Verkkodokumentti. <<http://www.sosiaaliporssi.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%202007.pdf>>. Luettu 29.1.2012.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Goldstein, Joseph – Freud, Anna – Solnit, Albert J. 1973: Beyond the Best Interests of the child. New York: Macmillan Publishing Co.

Harman, David – Brim, Orville G. Jr 1980. Learning to be parents. Principles, programs and methods. Beverly Hills and London: Sage Publications.

Hatch, J. Amos - Wisniewski, Richard 1995. Life history and narrative: questions, issues and exemplary works. Teoksessa Hatch, J. Amos - Wisniewski, Richard (toim.) Life history and narrative. London: The Falmer Press. 113-135.

Hawighurst 1972. Developmental tasks and education. New York: Mc Kay.

Heikkinen, Hannu L. T. 2010. Narrativinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 143–159.

Heino, Tarja 2009: Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 198–213.

Heinonen, Hanna 2011. Sadoissa verkoissa sukkulointia – kumppanuudet sijaishuollossa. Julkaisu. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Helsingin kaupunki 2007. PRIDE-valmennus ja valinta. Esite 2/2007.

Helsingin perhehoidon tilastoja 2013. Tilastoyhteenveto. Helsinki: Helsingin kaupungin perhehoito.

Hirsjärvi, Sirkka 2007. Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 119–162.

Hirsjärvi, Sirkka 2007. Aineiston hankinnan suunnittelu. Tutkimustyyppit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 172–215.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hoikkala, Tommi 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Jyväskylä: Gaudemus.

Hughes, Daniel A. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Tampere: PT-kustannus. Suomennos: Liisa Ritanen. Alkuperäinen teos Hughes, Daniel A. 2009. Attachment-Focused Parenting. Effective Strategies to Care for Children. New York: W. W. Norton & Company.

Huttunen, Jouko 1999. Kasvattajana toimiminen. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka – Huttunen, Jouko: Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: WSOY. 45–62.

Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 90–118.

Hyvärinen, Matti 2006. Kerronnallinen tutkimus. Verkkodokumentti.
<http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf>. Luettu 1.5.2012.

Hyvärinen, Matti – Löyttyniemi, Varpu 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 189–222.

Hämäläinen, Kati 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki: Väestöliitto.

Hänninen, Vilma 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 160–178.

Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampereen yliopisto.

Höjer, Ingrid 2001. Fosterfamiljens inre liv. Göteborgs Universitet. Institutionen för socialt arbete.

Janhunen, Tarja 2007. Sijoitusten purkautuminen pitkäaikaisessa perhehoidossa. Verkkodokumentti. Perhehoitoliitto. <www.perhehoitoliitto.fi/ajankohtaista/sijoitusten_purkautuminen_screen.pdf>. Luettu 6.11.2011.

Kemppainen, Jaana 2001. Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ketola, Jari 2005. Sijaisperhetoiminnan suunnitelmallinen organisointi ja sijaisperheiden tukeminen. Teoksessa Laaksonen, Sari – Kemppainen, Martti (toim.): Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 125–142.

Ketola, Jari 2008a. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, Jari (toim.): Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: Ps-kustannus. 15-26.

Ketola 2008b. Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa Ketola, Jari (toim.): Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: Ps-kustannus. 27-60.

Koivumäki, Risto 2010. Isyyttä alihankintana. Narratiivinen analyysi sijaisisinä toimivien miesten identiteetin rakentumisesta. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia 26. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.

Kujala, Tiina 2007. Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa Syrjäläinen, Eija – Eronen, Ari – Värri, Veli-Matti (toim.): Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 13–39.

Kumpulainen, Aila 2010. Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelu 2009. Lastensuojelun keskusliitto. Kuusikko työryhmän julkaisu. Verkkodokumentti. <www.lskl.fi/files/390/LS_2009_kuusikkokunnat.pdf>. Luettu 6.11.2011.

Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Kääriäinen, Aino 2009. Ero haastaa vanhemmuuden. Toinen painos. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Lammi-Taskula, Johanna – Bardy, Marjatta 2009. Vanhemmuuden ilot ja murheet. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna – Karvonen, Sakari – Ahlström, Salme (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 60–67.

Lammi-Taskula, Johanna – Salmi, Minna 2009. Työnjako ja tyytyväisyys parisuhteeseen pikkulapsiperheissä. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna – Karvonen, Sakari – Ahlström, Salme (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 50–58.

Lastensuojelulaki 417/2007. 88/2010. 316/2011.

Laurila, Anja 1999. Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaishoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaishoitorepresentaatio. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laurila, Anja 2002. ”Huominen voi olla parempi mitä eilinen”. Tutkimus sijaishoitopojista. Forssa: SOTE-Psykologiapalvelu.

Laurila, Anja 2008. Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Ketola, Jari (toim.): Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus. 99-122.

Lieblich, Amia – Tuval-Mashiach, Rivka – Zilber, Tamar 1998: Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation. Applied Social Research Method Series. Volume 47. Sage Publications.

Mantila, Ritva – Mikkonen, Marjo – Väinölä, LeenaMaaria 2008. Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa. Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Oppaita ja työkirjoja 2008: 6. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Mikkonen, Marjo 2008. Helsingiläistä lastensuojelun perhehoitoa kolmelta vuosikymmeneltä. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston tutkimuksia 2008: 1.

Nuorisobarometri 2012: Monipolvinen hyvinvointi. Myllyniemi, Sami (toim.). Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 46. Helsinki.

Palolahti, Eija 1997. Vanhempien kokemukset murrosikäisen nuoren kasvattamisesta. Erityispedagogiikan laudaturtyö. Jyväskylän yliopisto: Erityispedagogiikan laitos. Verkkodokumentti. <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/7816/530.pdf?sequence=1>>. Luettu 19.2.2012.

Pekkarinen, Elina 2011. Tutkimustarpeita sijaishuollossa – asiantuntijoiden näkökulma. Powerpoint-esitys. Lastensuojelun keskusliiton valtakunnalliset sijaishuollon päivät. Vaasa. 4.–6.10.2011.

Pelkonen, Tarja 2013. Kertomuksellinen tutkimus perhehoitoon sijoitettujen lasten läheisistä. Lisensiaatintutkimus. Itä-Suomen Yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta.

Pesäpuu ry n.d. a. Nuoret lastensuojelussa. Verkkodokumentti. <<http://www.pesapuu.fi/toiminta/nuoret-lastensuojelussa/kehittaminen/>>. Luettu 20.1.2012.

Pesäpuu ry n.d. b. PRIDE-ohjelma. Verkkodokumentti. <<http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma>>. Luettu 25.1.2012.

Perhehoitajalaki 317/2011.

Pitkäaikainen perhehoito 2011. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Verkkodokumentti. <http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/sijaishuolto/perhehoito/pitkaaikainen_perhehoito>. Päivitetty 27.4.2011. Luettu 7.11.2011.

Poikolainen, Jaana 2002: Kasvatustietoisuuden ulottuvuuksia. Vanhempien käsityksiä kasvatuksesta ja vanhemmuudesta. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 182. Verkkodokumentti. <<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kasva/vk/poikolainen/kasvatus.pdf>>. Luettu 10.2.2012.

Polkinghorne, Donald 1995: Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J. Amos – Wisniewski, Richard: Life, History and narrative. London: The Falmer Press. 5–24.

PRIDE-valmennus ja valinta n.d. Tietoa sijaisvanhemmaksi aikoville perheille Helsingin kaupungin järjestämistä PRIDE-valmennuksista. Esite. Helsingin kaupunki: Sosiaalivirasto.

Ring, Miranda 2008. Vanhemmille. Teoksessa Becker-Weidman, Arthur – Shell, Deborah (toim.): Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Tampere: PT-kustannus. 277–298.

Rousu, Sirkka 2007: Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkömätön tuloksellisuus näkyväksi. Tampereen yliopisto. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Rönkä, Anna - Poikkeus, Anna-Maija (2000). Tytöt, pojat ja vanhemmat: kumppanuutta ja kahinointia. Artikkel. Sukupuoli 4/2000. Nuorisotutkimusseura. 3-18.

Rönkä, Anna – Viheräkoski, Johanna – Litsilä, Riikka – Poikkeus, Anna-Maija 2002. Nuoret ja vanhemmat perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa Rönkä, Anna – Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus. 51–70.

Saastamoinen, Mikko 1999. Narratiivinen sosiaalipsykologia - teoriaa ja menetelmiä. Verkkodokumentti. <<http://www.uku.fi/~msaastam/MikkoSNarratiivi.PDF>>. Luettu 3.3.2012.

Sosiaalihuoltolaki 311/1992.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Lainsäädännön muutostarpeet perhehoidossa. Perhehoidon valtakunnallisen toimintaohjelman ja lainsäädännön kehittämistyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010: 15.

Sukula, Seija 2009. Matka äidiksi. Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta. Akaateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Suomen kuntaliitto 2012. Lastensuojelu. Verkkodokumentti. <<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/lapset/lastensuojelu/Sivut/default.aspx>>. Päivitetty 30.10.2014. Luettu 19.8.2014.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013. Lastensuojelu 2012. Tilastoraportti 30/2013. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110691/Tr30_13.pdf?sequence=5>. Luettu 13.2.2014.

Tuomi, Jouni - Sarajärvi, Anneli 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9. uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovila, Pirjo 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, Jari: Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus. 29–76.

Törrönen, Maarit 2012. Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.

Valkonen, Leena 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuoren vanhempisuhteet. Tutkimuksia 52. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

Valkonen, Leena 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Verkkodokumentti. <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13293/9513925692.pdf>>. Luettu 10.2.2012.

Valkonen, Leena 2014. Sijaisvanhemmat. Perhehoitoliitto ry.

Vilén, Marika – Seppänen, Paula – Tapio, Nina – Toivanen, Riikka (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Vinterhed, K. - Börjeson, B. - Cedeström, A. - Fredin, E. - Hessle, M. - Hessle, S. 1981. Barn i kris. En bok om barn och separation. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Sähköposti Helsingin perhehoidon työntekijöille

Hei työtoverit!

Toivoisin teidän apuanne opinnäytetyöhöni sopivien sijaisvanhempien kartoittamisessa. Opiskelen tällä hetkellä Metropolia-ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Opintoihini kuuluu opinnäytetyö, joka on laajuudeltaan 30 opintopistettä.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää sijaisvanhempien kokemuksia nuorten sijaisvanhemmuudesta. Opinnäytetyön avulla tuotettua tietoa voidaan käyttää valmennus- ja tukimuotojemme kehittämisessä. Tarkoitukseni on kerätä tutkimusaineistoni haastattelemalla sijaisvanhempia kerronnallisen haastattelun -menetelmää käyttäen. Pyydän siis haastatteluun osallistuvia sijaisvanhempia kertomaan kokemuksistaan ja arjestaan nuoren sijaisvanhempana sekä sen haasteista ja onnistumisen kokemuksista. Sijaisvanhemmilla on halutessaan mahdollisuus haastattelun sijaan kirjoittaa sijaisvanhemmuudestaan ja lähettää kertomus minulle, esimerkiksi jos sijaisvanhemmat asuvat kaukana Helsingistä.

Haenkin nyt haastateltaviksi seuraavat ominaisuudet täyttäviä sijaisvanhempia:

- Sijaisperheeseen on sijoitettu vähintään yksi 12–16-vuotias nuori (tällä hetkellä nuori voi olla vanhempikin, kunhan hän on sijoitushetkellä ollut noin 12–16-vuotias).
- Nuori on ollut sijoitettuna kyseisessä perheessä vähintään noin parin vuoden ajan.
- Mikäli haastattelu tapahtuu sijaisvanhemman kotona, se sijaitsee kohtuullisen matkan päässä Helsingistä. HUOM! Haastattelu on mahdollista sopia sijaisvanhempien halutessa myös toimistolle esim. neuvottelun kanssa samalle päivälle tai sijaisvanhempia voi haastattelun sijaan kirjoittaa kokemuksistaan ja postittaa kirjoituksen minulle.

Toivoisin, että voisit ilmoittaa minulle, mikäli tiedät sijaisvanhemman, joka sopisi ja olisi halukas osallistumaan opinnäytetyöhöni. Sähköpostin liitteenä on sijaisvanhemmille tarkoitettu kirje opinnäytetyöstäni, jota toivoisin teidän jakavan sopiville sijaisvanhemmille. Kiitän avustanne jo etukäteen.

Vastaan mielelläni kaikkiin opinnäytetyötäni koskeviin kysymyksiin!

Ystävällisin terveisin

Satu

Tiedote opinnäytetyöstä sijaisvanhemmille

Hyvä nuoren sijaisvanhempi

Olen Satu Lampinen ja työskentelen sosiaaliohjaajana Helsingin pitkäaikaisessa perhehoidossa. Opiskelen työn ohessa Metropolia-ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää korkeakoulututkintoa. Opintoihini kuuluu 30:n opintopisteen laajuinen opinnäytetyö.

Etsin nyt opinnäytetyöhöni haastateltavaksi nuorten sijaisvanhempia. Tärkeää olisi, että perheeseen on sijoitettu vähintään yksi noin 12–16-vuotias nuori. Tällä hetkellä nuori voi olla vanhempikin, kunhan hän on sijoitushetkellä ollut noin 12–16-vuotias. Lisäksi toivon, että nuori on asunut perheessänne vähintään noin kahden vuoden ajan.

Aineiston kerääminen

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää sijaisvanhempien kokemuksia nuorten sijaisvanhemmuudesta ja vanhemmuuden arjesta sekä sen haasteista ja onnistumisen kokemuksista. Aineiston keräämisessä käytän kerronnallista yksilöhaastattelua, jossa pyydän kertomaan apukysymysten avulla kokemuksistasi nuoren sijaisvanhempana toimimisesta. Haastattelun voin tulla tekemään kotinne, mikäli se sijaitsee lähellä pääkaupunkiseutua tai halutessanne voimme tavata perhehoidon toimistolla Helsingissä osoitteessa Toinen Linja 4. Mikäli tapaaminen ei esimerkiksi pitkän välimatkan vuoksi ole mahdollista, voit halutessasi myös kirjoittaa minulle tarinasi nuoren sijaisvanhempana toimimisesta (tarkemmat ohjeet annan myöhemmin).

Aineiston käsittely ja hyödyntäminen

Käsittelem opinnäytetyöni aineiston ehdottoman luottamuksellisesti. Kerättäviä tietoja käytän vain tämän opinnäytetyön tekemiseen. Hävitän tutkimusaineiston heti opinnäytetyöni valmistuttua. Tutkimukseen osallistujat eivät ole tunnistettavissa valmiista opinnäytetyöstäni.

Tutkimukseen osallistuminen

Tutkimukseen osallistuminen edellyttäisi teiltä yhteen yksilöhaastatteluun osallistumista kotonanne tai halutessanne perhehoidon toimistolla. Vaihtoehtoisesti teillä on mahdollisuus haastattelun sijaan kirjoittaa kokemuksistanne ja toimittaa kirjoituksenne minulle postitse. Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan opinnäytetyöhöni, pyydän antamaan vastuutyöntekijällemme luvan välittää yhteystietonne minulle yhteydenottoani varten. Halutessanne teillä on oikeus kieltäytyä tai vetäytyä opinnäytetyöstäni missä tahansa työvaiheessa.

Vastaan mielelläni kaikkiin opinnäytetyötäni koskeviin kysymyksiin ja kerron lisää opinnäytetyöstäni!

Ystävällisin terveisin

Satu Lampinen (puhelinnumero ja osoite)

Haastattelurunko

Taustakysymykset:

- Keitä perheeseen kuuluu tällä hetkellä? Lasten sukupuolet ja iät?
- Kuinka kauan sijoitettu/sijoitetut nuoret ovat asuneet perheessänne ja minkä ikäisiä he olivat tullessaan?
- Onko perheessänne ollut aikaisemmin sijoitettuja lapsia?
- Kuinka kauan olet toiminut sijaisvanhempana?
- Haastateltavan sukupuoli ja ikä?

Haastattelukysymykset:

- Kertoisitko minulle omin sanoin nuoren sijaisvanhemmuudesta?
- Kertoisitko, mikä mielestäsi on nuoren sijaisvanhemmuudessa kaikkein tärkeintä? Entä mitä muuta siihen tehtävänä liittyy?
- Kertoisitko myös arjestasi sijoitetun nuoren vanhempana? Millainen on tyypillinen päivä?
- Kertoisitko minulle minkälaisia ilon aiheita olet kokenut toimiessasi nuoren sijaisvanhempana?
- Kertoisitko myös vanhemmuuden haasteista?
- Onko vielä jotakin muuta nuoren sijaisvanhemmuuteen liittyvää, mitä haluaisit kertoa?

Pääteemaluokkien muodostuminen

Teemaluokat	Teemaluokkien yhdistely	Pääteemaluokat
Taustatietoihin tutustuminen Harkitseminen Ennakkoluulottomuus Erilaisuuden hyväksyminen Sitoutuminen Halu ryhtyä nuoren sijaisvanhemmaksi Elämänmuutokset Tulevaisuuden suunnitelmat	Valmistautuminen Edellytyksiä Elämänmuutoksia	Sijaisvanhemmuuden lähtökohdat
Yhteyden luominen Läheisyys Yhdessäolo Luotettavuus Vanhempänä olo Ohjaajaroolimaisuus Lapsena olon salliminen Menneisyyden käsittely Menneisyyden kunnioittaminen Älyllinen haastavuus Tunnetydyttäminen Suhde sijoituksen jälkeen	Suhteen luominen Sijaisvanhemmuussuhde	Sijaisvanhemmuus suhteena
Arjen pyörittäminen Yhdessäolo Taitojen opettaminen Rajojen asettaminen Vastuun antaminen Asenteelliset keskustelut Koulunkäynnin tukeminen Harrastuksissa tukeminen Ajattelutyö Itsenäistyneet nuoret Yhteistyö verkostojen kanssa	Arkinen yhdessäolo Tukityö Verkostoyhteistyö	Sijaisvanhemmuuden arki
Koulumenestys Työelämässä pärjääminen Päihteettömyys Arjessa pärjääminen Pärjääminen itsenäistyttyä Ihmissuhdetaidot Hyvä itsetunto Edistyminen ja oivaltaminen Suhteen läheisyys Kotiutuminen sijaisperheeseen Onnistumisten havaitseminen Onnistumisten merkitys	Nuoren pärjääminen Nuoren edistyminen Läheinen suhde nuoreen Onnistumisten havaitseminen ja merkitys	Onnistumisen kokemukset sijaisvanhemmuudessa
Nuoren menneisyys Oirehdinta Erilaiset tavat Sijoituksen jatkuvuus Yhteistyöhaasteet Haastavat tunteet Oppivelvollisuuden tukeminen Päihteettömyyden tukeminen Arjen haasteet Haasteisiin suhtautuminen	Menneisyyden vaikutus Arkiset haasteet Yhteistyöhaasteet Haastava tunnetyöskentely	Haasteet sijaisvanhemmuudessa

Sisällönanalyysi teemasta sijaisvanhemmuuden lähtökohdat

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Ennakkotietoihin perehtyminen Nuoren perheeseen sopivuuden arviointi Sijoituksen oikea-aikaisuuden arviointi Sijoituksesta keskustelu lasten kanssa Ennakkotietojen herättämät ajatukset Sosiaalisen ympäristön ennakkoluulot	Sijoituksen harkitseminen Ennakkoluulojen kohtaaminen	Sijoitukseen valmistautuminen	Lähtökohtia nuoren sijaisvanhemmuuteen
Ennakkoluulottomuus Erilaisuuden hyväksyminen Yksilöllisyyden kunnioittaminen	Avoin suhtautuminen	Edellytyksiä nuoren sijaisvanhemmuudelle	
Halu ryhtyä nuoren sijaisvanhemmaksi Sitoutuminen sijaisvanhemmuuteen	Motivaatio nuoren sijaisvanhemmuuteen		
Tutusta ja turvallisesta elämästä luopuminen Työurasta luopuminen	Sijaisvanhemmuuden luopumisia	Mahdollisia sijaisvanheman elämänmuutoksia	
Mahdollisuus perhe-elämään Pitkäaikaisten perhesuhteiden muodostuminen Enemmän yhteistä aikaa perheen kanssa Riippumattomuus työvuoroista	Sijaisvanhemmuuden mahdollisuuksia		
Tulevaisuuden suunnitelmat Taloudellinen puoli	Sijaisvanhemmuussuunnitelmat		

